

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

COĞRAFYA ÖĞRETİMİNDE BELGESEL FİLMLERİN
KULLANILMASININ ÖĞRENCİLERİN BAŞARISINA VE
KAVRAM KALICILIĞINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
AHMET ŞAKİR ATÇI

Niğde
2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

COĞRAFYA ÖĞRETİMİNDE BELGESEL FİLMLERİN
KULLANILMASININ ÖĞRENCİLERİN BAŞARISINA VE
KAVRAM KALICILIĞINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
AHMET ŞAKİR ATÇI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. BEKİR NECATİ ALTIN

Niğde
2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Coğrafya Öğretiminde Belgesel Filmlerin Kullanılmasının Öğrencilerin Başarısına ve Kavram Kalıcılığına Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07/08/2019

AHMET ŞAKİR ATÇI

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. BEKİR NECATİ ALTIN danışmanlığında AHMET ŞAKİR ATÇI tarafından hazırlanan “Coğrafya Öğretiminde Belgesel Filmlerin Kullanılmasının Öğrencilerin Başarısına ve Kavram Kalıcılığına Etkisi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

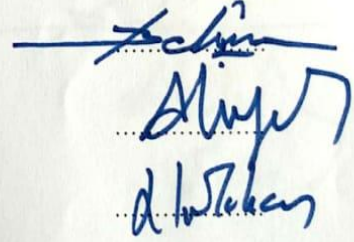
07 / 08 / 2019

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. Bekir Necati ALTIN

Üye : Prof. Dr. Ali MEYDAN

Üye : Doç. Dr. Halil TOKCAN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gökhan ÖZDEMİR
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Herkes bir şeyler seyretmekten zevk alır kimi çizgi film, animasyon kimi macera, belgesel. İnsanlar seyrettiği filmlerden dikkatleri, ilgileri, algıları ve beklentileri doğrultusunda öğrendiği bir şeyler olduğu aşikârdır. İnsanoğlu doğumundan itibaren duyu organlarını öğrenmek, anlamak ve iletişim kurmak için kullanmıştır. Görme ve işitme yoluyla edinilen öğrenmeler bireylerin bilgiyi almak ve öğrenmek için en çok kullandıkları duyu organlarıdır.

Gelişen teknolojiyle birlikte her alanda hareketli görüntüler, videolar, filmler bireyleri çepeçevre kuşatarak görsel bir bombardımana tutmaktadır. Toplumlar ise artık görsel öğrenen bireyler durumuna gelmişlerdir. Bu durumun eğitim dünyası lehine çevrilebilmesi belgesel filmlerin eğitimde kullanılmasıyla mümkün olabilecektir.

Bu araştırmada görsel ve işitsel materyaller olabilecek belgesel filmlerin eğitim öğretimde (Öğretim sürecine yapacağı katkıların bilinmesi, potansiyelinin farkına varılması, öneminin anlaşılması, ilk elden kaynaklar olarak kullanılmasında, bir konunun ya da bir durumun safhalarının gösterilmesinde, kavramların somutlaştırılmasında) daha çok yararlanılması adına yeni araştırmalara bir kaynak olmasını umuyorum.

Araştırmanın şekillenip oluşmasına kadar geçen sürede bana yol gösterip öngörü, eleştiri ve fikirleriyle her zaman rehber olan kıymetli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Bekir Necati ALTIN'a, bilgisi, görüşleri ve yönlendirmeleriyle destek olarak değerli zamanını ayıran saygıdeğer hocam Doç. Dr. Halil TOKCAN'a, üzerimde emeği olan herkese ve aileme teşekkür ederim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

COĞRAFYA ÖĞRETİMİNDE BELGESEL FİLMLERİN
KULLANILMASININ ÖĞRENCİLERİN BAŞARISINA VE KAVRAM
KALICILIĞINA ETKİSİ

ATÇI, Ahmet Şakir

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bekir Necati ALTIN

Ağustos, 2019

Bilgi, gelecek kuşaklara her yüzyılda farklı yollarla kazandırılmıştır. Bilginin kazandırılma sürecindeki bu değişiklikler eğitim ve teknolojik alandaki gelişmelerle paralel ilerlemiştir. Günümüzde ise teknolojik gelişmeler her alanda yoğun bir şekilde devam etmektedir. Teknolojik gelişmelerden etkilenen bir alanda eğitim dünyası ve kullanılan materyallerde olmuştur.

Belgesel filmlerin bilimsel içeriğinin farkındalığına dikkat çekerek, bir konunun ya da bir olayın safhalarının gösterilmesinde veyahut kavramların somutlaştırılmasında belgesel filmlerin faydasının veya sınırlıklarının ortaya konarak derslerde daha sık ve etkili bir öğretim materyali olarak kullanılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada Coğrafya öğretiminde “Dünya’nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği” konusunun belgesel filmler aracılığıyla öğretiminin öğrencilerin akademik başarısına ve kavram kalıcılığına etkisi araştırılmıştır. Araştırma ön test, son test kontrol gruplu deneysel desen (ÖSKD) modeline göre gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubu Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’nin 2011-2012 öğretim yılının bahar döneminde Fen Bilgisi Öğretmenliğinde öğrenim gören 3. sınıf Yer Bilimi dersi öğrencilerinden oluşturmuştur. Çalışma grubu deney ve kontrol grubundan oluşan toplam 60, üçüncü sınıf eğitim fakültesi öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma toplam 16 ders saati sürmüştür. Deney grubunda öğretim,

belgesel filmler aracılığıyla yapılırken, kontrol grubunda ise programa dayalı öğretim gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adaylarına program öncesi ve sonrasında başarı testi ön test, son test ve kalıcılık testi olarak uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizi için t-testi ve varyans analizi (Anova) kullanılmıştır. Bu veriler SPSS 22 yazılımı ile analiz edilmiştir.

Analiz sonuçları incelendiğinde belgesel filmlere dayalı öğretim ile programa dayalı öğretim uygulamasının ön test ve son test verilerine göre Dünya'nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği konusunda başarıyı arttırdığı söylenebilir. Fakat deney grubunun bu iki test arasındaki başarı artışının, kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kalıcılık testine göre ise deney grubunun kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre başarı ve kalıcılığı arttırmada belgesel filmlerle gerçekleştirilen öğretim uygulamasının, programa dayalı gerçekleştirilen öğretim uygulamasına göre daha etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Belgeseller, Belgesel Filmler, Coğrafya Öğretimi, Coğrafya Eğitimi, Belgesel Filmler ile Öğretim

ABSTRACT
POST GRADUATE THESIS

**THE EFFECT OF USING DOCUMENTARY FILMS IN GEOGRAPHY
TEACHING TO STUDENT ACHIEVEMENT AND CONCEPT RETENTION**

ATÇI, Ahmet Şakir

Niğde Ömer Halisdemir University

Turkish and Social Sciences Education of Department

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Bekir Necati ALTIN

August, 2019

Knowledge is gained in different ways to future generations in every century. These changes in the process of gaining knowledge progressed in parallel with the developments in education and technology. Nowadays, technological developments continue intensively in all areas. In an area affected by technological progress, the educational world has been in teaching techniques and materials.

In this with research is aimed to drawing attention to the awareness of the scientific content of documentary films rather than fiction films. It can be used to show the stages of a issue or events to concretization of conceptions to use the more useful and effective teaching materials in the lessons by revealing the usefulness or limitations of documentary films. In this study, “Internal Structure of Earth and Plate Tectonics” in geography lesson subject, the effect on the academic achievement and the concept permanence via the documentary films has been investigated. The research was conducted according to the experimental model in accordance with pre-test and post-test control model (ÖSKD).

The study group of consisted of 3rd grade Earth Science lesson students educating in Science Teaching in the spring semester of Niğde Ömer Halisdemir University in 2011-2012 academic years. The study has been conducted with a total of sixty, third grade students with comprising experimental and control groups. The study has lasted a total of sixteen hours. While the teaching based on the documentary films in the experimental group has been carried out, the teaching based on the programme

has been implemented in the control group. The students before and after experiment, have been applied pre-test, post-test and permanence test as an achievement test, t-test and Variance analysis (Anova) has been used for the analysis of the data obtained. This datas have been analyzed with IBM SPSS Statistic 22 software.

When the results of the analysis are examined, it can be said that the teaching based on the programme and the teaching carried out through the documentary films have increased the success in the subject of 'Internal Structure of Earth and Plate Tectonics' of the third grade students.

However, the increase of success in education assisted with the teaching the documentary films applied to the experimental group seems to be higher than that of the teaching based on the programme. This result shows us that the instruction supported with the documentary films is more effective compared to instruction based on the programme in increasing success and concept permanence.

Key words: Documentaries, Documentary Films, Teaching Geography, Geograpy Education, Teaching with Documentary Films

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
ONAY SAYFASI	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Alt Problemler.....	3
1.4. Araştırmanın Amacı	4
1.5. Araştırmanın Önemi.....	4
1.6. Araştırmanın Sayıltıları	5
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.8. İlgili Araştırmalar.....	6

BÖLÜM II

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Eğitim, Teknoloji ve Araç Gereçler	11
2.1.1. Teknoloji.....	11
2.1.2. Eğitim	14

2.1.3. Eğitim Teknolojisi.....	17
2.1.4. Öğretim Teknolojisi	19
2.1.5. Eğitim ve Öğretim Teknolojisi Farkı	22
2.1.6. Materyaller Hakkında Bilinmesi Gerekenler	23
2.1.7. Öğretimde Araç Gereçler.....	24
2.1.7.1. Araç Gereçlerin Genel Özellikleri.....	24
2.1.7.2. Araç Gereç Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	25
2.1.8. Görsel ve İşitsel Araçların Sınıflandırılması	29
2.1.8.1. Görsel Araçlar	30
2.1.8.2. İşitsel Araçlar	30
2.1.8.3. Görsel İşitsel Araçlar	31
2.1.8.4. Teknoloji Destekli Araçlar.....	31
2.1.9. Görsel İşitsel Araç Gereçlerin Kullanım Amaçları	32
2.1.10. Duyuların Öğrenmedeki Yeri ve Önemi.....	33
2.1.11. Araç Gereç Kullanmanın Öğretme ve Öğrenme Sürecine Katkıları	38
2.2. Filmler	42
2.2.1. Film Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler	42
2.2.2. Filmlerin Faydaları ve Sınırlılıkları.....	43
2.2.3. Filmlerin Geliştirebileceği Eğitsel Beceriler	47
2.2.4. Filmlerin Eğitim Amaçlı Kullanılması ve Yapılan Bazı Çalışmalar.....	48
2.2.5. Sinema	53
2.2.6. Sinemanın Türleri.....	56
2.3. Belgesel Film	57
2.3.1. Belgesel Filmin Tanımı	57
2.3.2. Türkiye’de Belgeselin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	60
2.3.3. Belgesel Filmin Amacı ve Özellikleri	66
2.3.4. Belgesel Film Türleri.....	70
2.3.4.1. Yapım Biçimlerine Göre.....	73
2.3.4.2. İçeriklerine Göre Belgeseller	74
2.3.5. Belgesel Filmlerin Eğitsel Boyutu	79
2.4. Filmlerin Kavram Öğretimindeki Yeri.....	84

BÖLÜM III

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli	88
3.2. Çalışma Grubu	89
3.3. Araştırmanın Uygulama Basamakları	90
3.3.1. Deneysel İşlem Öncesi Süreç Basamakları	90
3.3.2. Deneysel İşlem Süreci Basamakları	92
3.3.3. Deneysel İşlem Sonrası Süreç Basamakları.....	92
3.4. Veri Toplama Araçları.....	92
3.4.1. Başarı Testi	93
3.4.2. Verilerin Analizi.....	93

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	94
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	95
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	95
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	96
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	97

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar	107
5.2. Öneriler	108

KAYNAKÇA	111
-----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	121
----------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Öğretim Araçlarının Özellikleri.....	26
Tablo 2. Araç Seçimi Kontrol Listesi	28
Tablo 3. Belgesel Filmler ve Filmler Arasındaki Farklar	70
Tablo 4. Belgesel Film Türünün Alanda Uzman Kişilerce Sınıflandırılması.....	72
Tablo 5. Ön Test ve Son Test Kontrol Gruplu Seçkisiz Desen	88
Tablo 6. Araştırmaya Ait Deneysel Desenin Aşamaları	89
Tablo 7. Araştırmaya Katılan Çalışma Grubunun Dağılımı	89
Tablo 8. Belgesellerin İçerik ve Teknik Kontrolü İçin Kullanılan Kontrol Listesi....	91
Tablo 9. Deneysel İşlem Öncesi Kontrol Listesine Göre Taranan Belgeseller.....	91
Tablo 10. Deney Grubunun Ön Test ve Son Test Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları 94	
Tablo 11. Deney Grubunun Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları	95
Tablo 12. Kontrol Grubunun Ön Test ve Son Test Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları	95
Tablo 13. Kontrol Grubunun Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları	96
Tablo 14. Grupların Başarı Testlerine Göre Ortalama Puan ve Standart Sapma Değerleri	97
Tablo 15. Deney ve Kontrol Gruplarına Ait Varyansların Homojenliği (Levene) Testi	98
Tablo 16. Gruplara Göre ÖSKT Puanlarının Tek Yönlü Varyans Analizi	98
Tablo 17. Deney Grubunun Test Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi.....	99
Tablo 18. Kontrol Grubunun Test Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi.....	99
Tablo 19. Deney ve Kontrol Grubunun ÖSKT Puanlarına Ait Varyans Analizi	100
Tablo 20. Deney Grubunun Belgesel ile Öğretim Öncesi ve Sonrası Kullandığı Kavramlar	102
Tablo 21. Konularına Göre Belgesel Filmlerin Sınıflandırılmasına Örnek	110
Tablo 22. Belgesellerin Ders Ünite ve Konularına Göre Sınıflandırılması	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Eğitim Teknolojisini Oluşturan Bilimler	17
Şekil 2. Eğitim Teknolojisi ve Öğretim Teknolojisi Ayrımı	23
Şekil 3. Edgar Dale Yaşantı Konisi.....	38
Şekil 4. Deney ve Kontrol Gruplarına Ait ÖSKT Ortalama Sonuçları Grafiği.....	101
Şekil 5. Çekirdek ve 5500 °C.....	102
Şekil 6. Hafif - Ağır Levhalar	103
Şekil 7. Açılma (rift)	103
Şekil 8. Dalma – Batma Bölgesi (zonu)	103
Şekil 9. Wilson Hareketi (döngüsü)	104
Şekil 10. Konveksiyonel Akım	104
Şekil 11. Soğuma ve Isınma; Litosfer ve Manto.....	104
Şekil 12. Levhaların Çarpışması / Uzaklaşması.....	105
Şekil 13. Okyanus Sırtı – Ateşküre	105
Şekil 14. Levha Çarpışması Çizimleri - Dağlar	105
Şekil 15. Açılma (rift) Alanı, Konveksiyonel Döngü	106
Şekil 16. Ağır, Hafif Levhalar – Dağ Oluşumu	106
Şekil 17. Manto – 5500 °C	106

KISALTMALAR

N	: Denek (Öğretmen Adayı) Sayısı
\bar{X}	: Aritmetik Ortalama
S	: Standart Sapma
t	: T değeri
p	: Anlamlılık Değeri
sd	: Serbestlik Derecesi
vd.	: Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonraki Yazarlar
Akt.	: Aktaran
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
D/K	: Deney / Kontrol Grubu
DIYLT	: Dünya'nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği
ÖSKD	: Ön Test Son Test Kontrol Gruplu Seçkisiz Desen
ÖSKT	: Ön Test Son Test ve Kalıcılık Testi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sayıltıları, araştırmanın sınırlılıkları ve ilgili araştırmalar üzerinde durulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Geçmişte, yazının icadından da önce insanoğlu neredeyse her zaman kendisini ve çevresini anlamak, anlatmak ya da kendini ifade etmek amacıyla çeşitli türde resimler çizmiş aletler yapmıştır. İspanya'da La Pasiega mağarasındaki çizimler, Fransa'da Lascaux mağarasındaki hayvan figürleri, Türkiye'de Çatalhöyük'teki Hasan Dağı'nın patlama anına ait bir duvar resmi, bulunmasıyla tarihin akışını değiştiren Göbeklitepe'de taşa işlenmiş figürler, bazılarının ne amaçla yaptıklarını kesin olarak bilemesek de resmettikleri her bir şekil, çizim gördüklerinin ve gördüklerinden etkilendiklerinin birer kanıtıdır.

İnsanın gördüklerini başkalarının da görmesini istemesi sinemanın kapılarını aralamıştır. Sinema da zamanla kendi türlerini oluşturmuştur. İlk film türü olan belgeseller kurgusal olmayan yapısı, gerçek olaylara, kişilere ve mekânlara dayanması, görsel ve işitsel etkileri sebebiyle araştırmalara konu olmuştur. İlerleyen dönemlerde ABD, Rusya, İngiltere gibi ülkeler kitlelerin eğitimi konusunda belgeselin bu özelliğini keşfetmeleri yeni bir döneme ve dönemin getirdiği eğitici içerikli yeni belgesel film çalışmalarına neden olmuştur.

Eğitimin önemli amaçlarından biri bireylerin bilimsel, eleştirel ve analitik düşünme gücüne sahip yetkin, verimli bireyler olarak yetişmesini sağlayacak ortamların hazırlanmasıdır. Eğitim, öğretim teknolojileri bu ortamlardan olabildiğince etkili faydalanılmasını sağlayan araç gereçlerdir. Eğitim alanında kullanılan araç gereçler teknolojik gelişmelerden, bireylerin öğrenme anlayışı da hem teknolojik gelişmelerden hem de eğitim kuram, yaklaşımlarından etkilenmiştir. Neyle ve Nasıl etkili öğretebiliriz? sorusu öğretmenlerin dersleri için, genel yaklaşım olarak da

eğitimin her daim sorduğu bir sorudur. Bu sorgulama yeni ihtiyaçları, yeni arayışları ve yeni teknolojilerin eğitimde kullanılmasını sağlamıştır.

Teknolojik imkânların arttığı, çeşitlendiği ve geliştiği günümüzde internet hız, içerik ve sağladığı olanaklar ve teknolojik araçlar bakımından çok ilerlemiştir. Çok yüksek çözünürlükte bir belgesel filmi indirmeden çevrimiçi izlenebilen altyapılar dahi bulunmaktadır. Bilgiye ulaşmadaki bu kolaylıklar ve geniş imkânlar günümüz çağdaş eğitim sistemine de yansımış öğretim ortamını zenginleştirmiş ve farklı görsel ve işitsel araçların öğrenme ortamlarına girmesini sağlamıştır.

Belgesel filmler, olayları bilimsel bir anlayışla ele almaları, sorunları gerçeklikle yansıtmaları, zaman ve mekâna bağlı olmamaları, güvenli gözleme (yanardağ) imkân vermeleri, kolaylıkla çoğaltılıp ve yayılabilmeleri, sınıf içi ve sınıf dışında kullanılabilmesi, bireysel ve uzaktan kullanılmaya imkan vermeleri, en çok kullanılan ve en temel öğrenmelerin kaynağı olan görsel ve işitsel duylara yönelik olmaları, öğrenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştırmaları, farklı bakış açıları kazandırmaları, zamanı etkili ve ekonomik kullanmaları, öğrencilerin dikkatini çekmeleri sebebiyle geniş bir potansiyele sahiptirler. Defalarca yıpranma olmadan kullanılmaları, belgesel içeriğin öğretim ilkeleri (basitten karmaşığa) temelli hareket ederek konuyu basitleştirmesi de ek özelliklerinden bazılarıdır. Kör bir insanın bile görsel zekâsının gelişebileceğinin ifade edildiği çalışmalarda görüp işiten öğrencilerin belgesel filmin eğitsel getirilerinden etkilenmemeleri olası değildir.

Coğrafya dersleri içerik yönünden kavram ve bilgi temelleri üzerine kurulan fakat görmek ve gördüğünü algılama ve anlama gerektiren bir yapıya sahiptir. Belgesel filmler de bilimsel yapıları ve içerdikleri görsel çeşitlilik nedeniyle Coğrafya konularında rahatlıkla öğretim aracı olarak kullanılabilir nitelikleri bulunmaktadır.

Belgesel filmlerle anlatılacak bir konunun oyuncularını dünyanın hareketleri, gezegenler, evren gibi gözlemlenmesi, gidilmesi zor olan yerler olabilirken, yanardağ, deprem gibi büyük ve geniş alanları etkileyebilen doğa olayları veya vadilerin, kayaçların oluşumu gibi uzun zaman alan süreçlerin anlatıldığı durumlar olabilir. Kimi zaman doğal ve beşeri unsurların konut tiplerine etkisinden bahsederken, küresel ısınmanın olası sonuçlarını ortaya koyar, bazen de insanoğlunun çevre kirliliğinde

hangi sınırlara ulaştığına dair izleri gözler önüne serer. Kimi zamanda basit bir bulut, rüzgâr dediğimiz olayın nasıl oluştuğunu ve türlerini ayrıntılarıyla inceler.

Sonuç olarak bu araştırmanın amacı derslerde en çok tercih edilen yöntemlerden farklı olarak belgesel filmlerin eğitim aracı niteliklerine değinmek ve gizil güçlerini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca belgesel filmlerin Coğrafya veya diğer derslerdeki kavramların, olayların ve olguların işlendiği ortamları görsel ve işitsel olarak zenginleştirmesini, öğrenmelerin daha verimli ve etkili deneyimlere zemin oluşturmasını sağlaması adına ilgili kurumlara, öğretmenlere sunarak belgesellerin öğretimde daha etkili ve doğru kullanılması hususunda bilgilendirmesi ve yeni araştırmalara yola açması amaçlanmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Coğrafya öğretiminde belgesel filmlerin kullanılmasının öğrenci başarısına ve kavram kalıcılığına etkisi var mıdır?

1.3. Alt Problemler

1. Coğrafya öğretiminin belgesellere dayalı uygulamalar ile yapıldığı deney grubunun ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Coğrafya öğretiminin belgesellere dayalı uygulamalar ile yapıldığı deney grubunun son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Coğrafya öğretiminin belgesellere dayalı uygulamalar ile öğretimin yapıldığı deney grubu ile programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ön test, son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında başarı yönünden anlamlı bir fark var mıdır?

1.4. Araştırmanın Amacı

Coğrafya dersinin öğretiminde belgesel film kullanmanın öğrencilerin başarısı ve kavram kalıcılığına olan etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Bilgisi Öğretmenliği 3. sınıfta okuyan öğretmen adaylarından oluşan deney grubuna programa dayalı öğretim yanında Dünya'nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği konusuna uygun olarak seçilen belgesellerden bölümler izletilerek öğretim uygulaması yapılmış, kontrol grubuna ise sadece programa dayalı öğretim yapılmıştır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Beş duyu organına sahip olarak doğan insan ilk olarak görme ve işitme yetisinden faydalanarak önce kendisi ve çevresindeki her türlü uyarıcı ve objeyi anlama ve anlamlandırma yoluyla öğrenmeye başlamıştır. Bu durum insanın yaşantısının çeşitli dönemlerinde değişse de görme ve işitme öğrenme için her daim ilk ve önemli bir araç olmuştur. Belgesel filmler içerik olarak kurmacadan uzak bilimsel yapıları, insanın sıklıkla kullandığı görsel ve işitsel duyu organlarına hitap etmeleri, ulaşılması veya anlatılması güç içeriklerin kolayca anlatılması ve aktarılması gibi özellikler sebebiyle eğitim öğretim sürecinde rahatlıkla kullanılacak materyallerdendir.

Yaşadığımız çağda hızla gelişen teknolojiyle birlikte ulaşmak istenen bilgilere (ses, fotoğraf, video, grafik...) bilgisayar, cep telefonu, tablet hatta televizyonlar üzerinden dijital olarak kolayca ve kaliteli bir şekilde ulaşılabilir. Teknolojinin bu hızlı değişimi günümüzdeki bireyleri zengin görseller, görüntülerle sürekli etkileyerek öğrenme şekillerini de değiştirmektedir. Teknolojinin getirdiği bu gelişmeler eğitim öğretim araçlarını da geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Okullarda akıllı tahtalar bulunmasına, tablet ve telefonların bilgisayarlarla yarışır duruma gelmesine, internetin en uç noktalara kadar ulaşmasına rağmen belgesel filmlerle ilgili çalışmaların yetersizliği, medya kütüphanelerinin yokluğu ve bir öğretim aracı olarak derslerde belgesellerin kullanılmaması manidardır.

Örneğin yüzyıllar öncesinde matbaa teknolojisinin kullanılmamasının ya da geç kullanılmasının getirdiği sonuçlar gibi eğitim alanında da öğretim sürecini verimli

kılacak teknolojilerin kullanılmaması da bugün olmasa da belki yarın gerek eğitim gerekse toplumsal alanda sorunlara sebep olabilecektir.

Literatürdeki çalışmalarda öğretmenlerin öğretimde görsel araç gereçleri başlarda kendi yerlerine geçecekleri endişesiyle kullanmadıkları, öğrenci üzerindeki olumlu etkileri ve sonuçlarının anlaşılması, öğretmenlerinde bu araç gereçleri verimli olacak biçimde kullanmayı öğrenmeleri neticesinde derslerde öğretimi destekleyici öğeler olarak kullandıkları görülmektedir.

Hızla gelişen ve değişen teknoloji sözcüklerden ve anlatımdan çok resimler, hareketli görüntüler, videolar ve filmleri (belgesel, çizgi film, animasyon) beraberinde getirerek kelime ve anlatımlar bu tür görsel içerikler üzerinden yapılmaktadır. Bu da bireylerin öğrenme yollarında değişikliklere neden olmuştur. İnsanlar artık filmler videolar üzerinden görerek öğrenme yolunu daha çok kullanıp bu şekilde öğrenen bireyler durumuna gelmişlerdir.

Bu araştırmanın öncelikle öğretmenlerde ve ilgili kurumlarda bir farkındalık yaratması, belgesel filmleri öğretimde benzer veya farklı yöntemlerle kullanacak uygulayıcılara, yeni araştırmalara veya çalışmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sayıltıları

1. Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının başarı testine verdikleri cevaplarda içten ve samimi oldukları varsayılmıştır.
2. Araştırma uygulayıcısının deney ve kontrol grubuna tarafsız ve eşit bir şekilde davrandığı varsayılmıştır.
3. Deney ve kontrol grubu öğretmen adaylarının araştırmanın deneysel sürecini etkileyecek bir etkileşime girmedikleri varsayılmıştır.
4. Kontrol altında tutulamayan faktörlerin çalışma grubundaki öğretmen adaylarının hepsini eşit ölçüde etkilediği varsayılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nin 2011-2012 eğitim öğretim yılının bahar yarıyılında Fen Bilgisi Öğretmenliği 3. sınıf Yer Bilimi dersinde öğrenim gören 30 kişi deney grubu,30 kişi de kontrol grubu öğretmen adayıyla, 4 haftalık öğretim ve öğrenim süreciyle, deney ve kontrol grubuna uygulanan ön test, son test ve kalıcılık testi ile sınırlıdır.

1.8. İlgili Araştırmalar

Çilek (2004) “Üst Seviye İngilizce Öğrencilerine Dinlediğini Anlama ve Anlaşılır Konuşma Becerisi Kazandırmak Amacıyla İngilizce Altyazılı Belgeseller ile Uygulamalı Bir Çalışma” adlı İngilizce yazılan yüksek lisans tezinde İngilizce altyazılı video materyalinin üst seviye İngilizce öğrencilerinin dinlediğini anlama becerisi üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır.

Bu amaçla Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Sınıf öğrencilerinden deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. İki öğrenci grubu (In the Footsteps of Alexander the Great) Büyük İskender'in İzinde adlı belgeselin aynı bölümlerini izleyip dinleme testlerine alınmışlardır. Denekler belgeselin bölümlerini dinleme testine alınmadan önce 20-25 dakika incelemişler ve daha sonra soruları yanıtlamaları için test kağıtları dağıtılmıştır. Testlerde elde edilen sonuçlara göre deney grubunun, kontrol grubuna göre testlerde daha iyi sonuçlar elde ettiği belirlenmiştir.

Öztaş (2007) “Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi” adlı doktora tezinde TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi Cumhuriyet dönemi ünitesinin öğretiminde öğrencilerin başarıları üzerindeki etkisi belirlemek amacıyla araştırma yapılmıştır. Araştırma filmlerin tarih derslerinde nasıl yararlı bir öğretim aracı olarak kullanılabileceği, öğrenmeyi nasıl daha zevkli ve kalıcı hale getirebileceği araştırılmakta, tarih öğretiminde film kullanılmasının öğrenme üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Bu amaçla deney ve kontrol grupları oluşturulmuş TRT yapımı Cumhuriyet filmi seyrettirilerek geliştirilen başarı testi uygulanmıştır. Verilerden elde edilen bulguların sonuçlarına göre tarih öğretiminde film kullanılmasının etkinliklerle de pekiştirilmesiyle öğrencilerin olayları/durumları daha iyi kavrayabilmelerine, akıl yürütmelerine ve eleştirel becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Ayrıca öğretimde film kullanılmasının etkili bir öğrenme gerçekleşmesine ve öğrenci başarısına katkıda bulunacağı filmlerin sadece tarih öğretiminde değil diğer derslerde de etkili bir öğrenme gerçekleşmesine katkıda bulunabileceği de bu araştırmada belirtilmiştir.

Türker ve Aslan (2008) “İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminde Belgesel Filmlerin Kullanımı” adlı araştırma makalesinde öğrencilerin akademik başarıları ve hatırd tutma düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemek, öğrencilerin sürece yönelik görüşlerini yansıtmak amacıyla deneysel desenlerden ön test son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Çalışma 46 ilköğretim 8. Sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler, "Kurtuluş Savaşı" ünitesi ile ilgili başarı testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre görsel ve işitsel materyal kullanımı ile yapılan öğretimin öğrencilerin T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine dair akademik başarılarını ve bilgileri hatırlama düzeylerini artırmaktadır. Ayrıca deney grubundaki öğrencilerin ünite sürecine ilişkin olumlu görüşler ifade etmeleri uygulanan öğretim sürecinin etkili olduğunu göstermektedir.

Yazıcı (2008) “Belgesel Destekli Tarih Öğretiminin Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinde öğretmen adaylarının belgesel destekli tarih öğretimi ile ilgili tutum ve görüşlerini değişkenler üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için öğretmen adaylarına anket uygulanmış görüşleri üzerinden belgesellerin tarih dersine etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmada elde edilen şu sonuçlar ise dikkat çekicidir. Öğretmen adayları tarafından belgesel izlemek görsel yolla öğrenmeyi kolaylaştırdığını, belgeseldeki görüntüyü anlatımdan daha etkili bulduklarını, belgeselleri tarih dersi için katkı

sağlayabilecek materyaller olarak kabul ettikleri, okul dışı tarih öğretim aracı olarak gördükleri, belgesel izlemenin tarih dersi için keyif verici bir etkinlik olduğunu ve motivasyonu kolaylaştırdığını kabul etmişlerdir.

Üstündağ (2012) “Bir Ders Materyali Olarak Belgesel Sinemanın Eğitim İşlevinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde belgesel filmlerin görsel bir materyal, öğretimi destekleyici ve toplumsallaşmayı sağlayıcı bir materyal olarak katkısını ortaya konmaya çalışmıştır. Öncelikle eğitim, eğitim teknolojileri, sanat, sanat eğitimi kavramları tanımlanmıştır. Sinema sanatı ve görüntü öğeleri ortaya konmuş, belgesel türün teknik nitelikleri açıklanmıştır. Ardından, belgesel sinemanın doğuşu, tanımı, ilkeleri araştırılmıştır. Son olarak, belgesel sinemanın eğitim materyali olarak işlevi incelenmiş, örnek teşkil etmesi için bir belgesel film biçimsel, öğretimsel ve kendine özgü nitelikleri açısından belli kriterlere göre incelenmiştir.

Bektaş Öztaşkın (2013) “Sosyal Bilgiler Derslerinde Belgesel Film Kullanımının Akademik Başarıya ve Bilinçli Farkındalık Düzeylerine Etkisi” adlı araştırma makalesinde Sosyal Bilgiler derslerinde belgesel film kullanımının akademik başarıya ve bilinçli farkındalık düzeylerine etkisi araştırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle 6. sınıf öğrencilerinden deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Dersin konularına paralel olarak ve ders içeriğine özgün hazırlanan belgeseller deney grubuna sunulmuştur. Gruplar, Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi ve Bilinçli Farkındalık Ölçeği ön test sonuçları dikkate alınarak eşitlenmiştir.

Sonuç olarak akademik başarı düzeyleri açısından deney grubunun, kontrol grubuna göre daha başarılı olduğu Sosyal Bilgiler derslerinde belgesel film bilinçli farkındalıkları üzerinde olumlu yönde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Kapucu (2013) “Fen ve Teknoloji Dersinde Belgesel Kullanılmasının 8. Sınıf Öğrencilerinin Hücre ile Kuvvet Konularındaki Başarılarına ve Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerine Etkisi” adlı doktora tezinde fen ve teknoloji dersinde belgesel kullanılmasının öğrencilerinin başarılarının artırılmasına ve bilimin doğası hakkındaki görüşlerini geliştirilmesine etki sağlaması araştırılmıştır.

Bu amaçla ortaöğretimin fen ve teknoloji dersinde deney ve kontrol grupları oluşturularak ilgili konularda belgeseller izletilmiş ve görüşmeler yapılmıştır. Oluşturulan deney ve kontrol gruplarına ön test ve son test uygulanmıştır. Bu testlerin bulguları incelendiğinde ilgili temalarda kullanılan belgesellerin kontrol ve deney grubunda bulunan öğrencilerin başarılarını artırdığı görülmüştür. Fakat elde edilen sonuçlardan bilimin doğasıyla ilgili temanın öğrenci görüşlerini geliştirmediğini göstermektedir.

Mutlu ve Tokcan (2013) “Success Effect of Documentary Use in Teaching of Global Warming Subject” isimli araştırma makalesinde öğretmen adayları “küresel ısınma” konusunun öğretiminde belgesel kullanımının akademik başarı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada ön test son test kontrol grubu yarı deneysel yöntem kullanılmıştır. Çalışmaya, 2012-2013 eğitim öğretim yılında Niğde Üniversitesi Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde Çevre Bilimleri dersini alan toplam 79 öğretmen adayı katılmıştır.

Deney grubundaki öğretmen adayları, “Küresel Isınma” konusunu belgesel film kullanımıyla kontrol grubu ise geleneksel öğretim yöntemleri kullanılması eğitim almışlardır. Çalışma öncesinde ve sonrasında öğretmen adayları başarı test öncesi ve sınav sonrasında katıldı. Veri analizi için t testi uygulanmıştır. Analiz bulgularında belgesel ile desteklenerek öğretim uygulaması yapılan deney grubunun, geleneksel öğretim ile uygulama yapılan kontrol grubuna göre daha yüksek bir başarı sağladığı gözlenmiştir. Bu sonuç, “Küresel Isınma” konusunun öğretiminde belgesellerin destekleyici olarak kullanılmasının geleneksel öğretim yöntemlerine kıyasla daha etkili olduğunu göstermektedir.

Doğan (2015) “Çevre İçerikli Belgesel Filmlerinin Uludağ Üniversitesi Hazırlık Sınıfı Almanca Öğrencilerinin Sözcük Dağarcıklarının Gelişimine Katkısı” adlı Almanca yazılan yüksek lisans tezinde, belgesel filme özgü özellikleri, bağlam temelli ve çok duyulu sözcük öğrenme kuramları ile bağdaştırarak çevre belgesellerinin alana özgü ve genel sözcük dağarcığı gelişimine katkısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda Almanca öğretmenliği ve Arkeoloji Almanca hazırlık sınıflarında bir dönem boyunca farklı çevre belgeselleri ders materyali olarak işlenerek çevre

belgesellerinin sözcük dağarcığı gelişimine katkısını tespit etmek için ön test - son test kontrol gruplu yarı deneysel desenli bir araştırma yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde çevre belgesellerinin sözcük dağarcığına önemli bir katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Başkalyoncu (2017) “Bilimin Doğası ve Maddenin Tanecikli Yapısı Öğretiminde Bilim Tarihi Belgesel Filmlerinin Etkisi” adlı yüksek lisans tezinde fen bilimleri dersinde belgesel kullanılmasının 7. sınıf öğrencilerinin bilimin doğası ve maddenin tanecikli yapısı konusundaki başarılarına etkisi araştırılmıştır. Araştırma bir devlet okulunun 7. sınıfında öğrenim gören 60 öğrenci (35 kız, 25 erkek) ile gerçekleştirilmiştir. Maddenin tanecikli yapısı konusunda belgeseller izletilmiş ardından sınıf içi tartışmalar yapılmıştır. Uygulama öncesi ve sonrasında veriler, VNOS- D (Bilimin Doğası ile ilgili görüşler) anketi ve araştırmacı tarafından hazırlanan çoktan seçmeli sorulardan oluşan maddenin tanecikli yapısıyla ilgili başarı testi ile toplanmıştır. Başarı testinden elde edilen sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin ön ve son test puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Bilimin doğası hakkındaki görüşler anketinin analiz sonuçları incelendiğinde ilgili görüşlerin ön test ve son testleri arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, bilim tarihi belgesel film izlenmesinin, öğrencilerin akademik başarı ve bilimin doğası hakkındaki görüşlerine olumlu etkisinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Eğitim, Teknoloji ve Araç Gereçler

2.1.1. Teknoloji

Teknolojinin ne olduğunu daha iyi anlamak için öncelikle geçmişe bakarak geçmişte nelerin teknoloji olduğunu ve bugün nelere teknoloji dediğimizi kendimize sormamız daha doğru olacaktır. Ayrıca alanda araştırmalar yapan uzmanların tanımlamaları da teknolojinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

“İnsanlara ne zaman teknoloji kelimesi sorulsa hemen bir makine ya da donanım akıllarına gelmektedir. Oysa teknolojinin donanım dışında kavramsal boyutunun da olduğu göz ardı edilmemelidir” (İşman, 2011: 44).

Teknoloji nedir sorusu sorulduğunda alınan kısa cevaplar ise aşağıdaki gibidir.

- Sistem, yenilik, yaşamı kolaylaştırma
- Gelişim (Olumlu ya da olumsuz)
- Pahalı, mekanik, televizyon
- Cep telefonu, sanayileşme
- Çevre kirliliği, sosyalleşmenin olmadığı ortam
- Tehlike, rezalet, tembellik
- Üretim, iletişim, hız
- Yaratıcılık, tasarruf, gelecek
- Küreselleşme, modernleşme, bilgi bütünü

Teknolojinin çok farklı şekillerde algılanması, teknolojiyi açıklamak için herkesin farklı bir boyutundan ele alması ve teknolojinin olumlu, olumsuz özelliklerinin etkisi de tanımında çeşitliliğe neden olmuştur.

İşman, (2011: 3) Teknolojiyi önceden hedeflerin belirlenerek öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ve onların gerek öğretim gerekse günlük yaşamdaki hayatlarını kolaylaştırmada kanıtlanmış düzenli bilgileri elde etmede kullanılan pratik kolay kullanılan uygulamalardır”

İnsanoğlu karşılaştığı bir problemi çözerken daha hızlı ve pratik yollar arar. Bu arayışı sırasında daha az enerji harcamak daha fazla işin de üstesinden gelip zamanını etkili bir biçimde kullanmak, kısaca hayatını kolaylaştırmak ister. Bu istekler ihtiyaçlara çerçevesinde bir bakıma araç gereçlerin icadıyla karşılanır. Yine bu gereksinimlerle icatlar şekillendi, değişti, gelişti ve çeşitlendi.

O halde teknoloji de bilimsel bilgi gibi üzerine sürekli yeni bir şeyler eklenen, birikerek ilerleyen, gelişen, kendine özgü yapılar, kurallar oluşturan, bilim dallarının gelişmelerini inceleyen, bir disiplinin ihtiyaçlarına ya da problemlerinin çözümüne yönelik çalışmalarda bulunan, değişimin ve gelişimin olduğu her alanla ilişkili çok boyutlu ve kapsamlı bir bilimdir.

Yalın, (2012: 2) bu köprü işlevinin “Teknoloji üzerinde çalışanların öncelikle kuramsal ve uygulamalar hakkında bilgi sahibi olmaları araştırılmış bulguları uygulanabilir hale getirmesiyle mümkün olabileceğini” ifade eder

Bu köprü işlevini örneklendirmek gerekirse denizlerin derinlerine nasıl inebiliriz düşüncesi beraberinde karşılaşılabilecek olası problemleri de (basınç artışı, oksijen yetersizliği, yön bulma, gürültü, su altı dinamiği ve denizaltı aracının formu) ortaya çıkarmıştır. Bu ve benzer problemlerin giderilmesinde farklı bilim dallarının (Mekanik, Matematik, Mühendislik, Hidrodinamik vb.) araştırmalarını ve çalışmalarını inceler. Problemin giderilmesine katkı sağlayacak olanlar ihtiyaçlar temelinde seçilerek, test edilir ve somut ürünler olarak uygulamaya konur. Sonuç olarak bir denizaltı sonar, torpido, periskop, sessiz motorlar gibi kendi somut ürünlerini ortaya koyar ve geliştirmeye devam eder.

Alkan, (1998: 12) teknoloji, “İnsanoğlunun eğitim sonucunda edindiği bilgiler ve becerileri daha verimli bir biçimde kullanmasını ve ondan daha etken bir biçimde

yararlanmasında ve bilinçli bir şekilde öğrendiklerini uygulamasında yardımcı olacaktır”

Demirel’e (1993: 91) göre teknoloji “Gözleme ve ispatlanmış bilgilere dayalı uygulamaların amaca gitmede problemleri çözmeye kullanılmasıdır” şeklinde açıklarken Yalın’a (2012: 3) göre “Bilimsel çalışmalarında sonucunda elde edilen düzenli sistemli bilgilerin alanların kullanabileceği şekilde uyarlanıp uygulanmasıdır” şeklinde açıklanmıştır.

Bu tanımlamalara göre insan merakıyla başlayan arayışından öğrendiklerini, doğal koşulları kontrol altına alma, doğaya ve çevresine egemen olma isteğiyle bileşip birikim ve gelişmelerle sistemli bir hale gelerek insanın becerilerini daha işlevsel hale getirmesidir.

Amazon ormanlarındaki ilkel bir kabileye son model bir bilgisayar verseniz ne işe yaradığını bilmemesi, elektriğinin olmaması, yaşadığı ortamın koşulları ve en önemlisi de ihtiyaçlarını karşılamayacak olması nedeniyle bilgisayar değersiz görülecektir. Yine aynı kabileye kullandığından daha işlevsel bir yay veya mızrak verseniz bildiği kullandığı bir alet olması, avlanmada getireceği artıları, yaşadığı çevrenin kontrolünü sağlaması gibi nedenlerle faydalı görülüp tercih edilecek belki değiştirilip geliştirecek ve gelecek kuşaklara öğretilenecektir.

Geçmiş çağlarda, pusula veya basit bir iğneye yaşadığımız çağdan bakarak teknoloji değildir demek büyük bir yanlış olacaktır. Şu an kullanılmıyor olması dönemine göre teknolojik bir ürün olmadığını göstermemekte sadece çağın değişen ve farklılaşan ihtiyaçlarına göre yerini bir başka ürüne bırakmaktadır.

Bugün mükemmel formda veya özellikte teknoloji harikası diyebileceğimiz ürünlerinde yıllar sonra ilkel veya eski olarak nitelendirilebileceği de bir gerçektir. Bunun nedeni olarak gereksinimlerin değişmesi, bilim dallarındaki farklı yenilikler ve gelişmelerle eski teknolojik ürünlerin yenileri karşısında fonksiyonelliğini yitirmesi artık faydasından, kolaylaştırıcılığından çok zorlaştırması yani etkisinin ihtiyaçları karşılamayacak derecede azalması gösterilebilir.

“Teknolojiyi ortaya çıkaran, geliştiren ve kullanan insandır. İnsan teknolojiyi kullanmadıkça donanım ve kuramsal boyutlarda yeni gelişmeler meydana gelemez. Teknoloji kendi başına gelişme gösteremediğini, insanoğlunun devreye girmesi gerektiğini belirtir” (İşman 2011: 3).

Önemli olanın teknolojinin bireyden başlayarak toplumu hangi oranda, ne yönde değiştirdiği, nasıl ve ne kadar süre etkilediğidir. Teknolojiyi meydana getiren, anlam yükleyen insanın edindiği bu teknolojinin hedeflenen, ulaşılmak istenen amaca ne kadar hizmet ettiği, nerede ve nasıl kullanıldığı diğer önemli hususlardır.

2.1.2. Eğitim

Eğitim insanlığın başlangıcından bu yana her dönemde süregelmiştir dersek yanlış olmayacaktır. Eğitim kendi çerçevelerini ortaya koyana kadar ki ilk süreçte yani başlarda planlı, programlı, belli standartları olmayan, özel bir çaba sarf edilmeden öğrendiklerini yaşadığı sosyal yapıları çerçevesinde bireyden bireye, bireyden çevreye veya nesilden nesile aktarılmasıyla devam etmiştir. Fakat ilerleyen süreçte toplumdaki (tarım, sanayi topluma geçilmesi) değişimler ve bilim dallarındaki gelişmeler ile bilginin artıp çeşitlenmesi, eğitim ile hangi bilginin nerede nasıl kazandırılacağı belirsiz olması gibi faktörler kendini göstermiştir. Ayrıca bilginin basit, rastlantısal bir süreçle değil de planlı ve programlı bir biçimde aktarılması gerekliliği, eğitimden anlaşılanın ve eğitime bakış açısının değişmesi nedeniyle eğitim bir disiplin olma yolunda ilerlemiştir.

Kuramlar, prensipler, strateji, yöntemler ve tekniklerle çok boyutlu diğer disiplinlerle işbirliği yapan bir sistem olmuştur.

Eğitim batı dillerinde education olarak anılmakta ve iki ana özelliğe ayrılmaktadır (İşman, 2011: 45).

- a) Beslemek, yükseltmek ve desteklemek
- b) Yükselmek ve düzey kazanmak

Varış (1978: 11) Eğitimi, “Kişinin bütün hayatı boyunca devam ederek bu süreçte kazandığı edinimlerin hepsini içermektedir” şeklinde tanımlar. Bu tarifıyla genel bir tanımlama yaparak eğitim sürecini tüm yaşama yaymıştır. Bu şekliyle eğitim nerede, nasıl, ne şekilde yapılacağından bahsetmeyerek eğitimin daha çok resmi olmayan boyutunu yani sargın eğitimi vurgulamıştır.

Günümüzde eğitimin tanımlamasında en çok kullanılan Ertürk’ün eğitim tanımıdır. “Kişinin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1979: 12). Tanımda dikkat edilmesi gereken noktalar birey, yaşantı, kasıtlı, istendik, davranış, değişim ve süreçtir. Bu kelimeler başlı başına birer inceleme alanını ihtiva etmektedir.

Ertürk’ün tanımını Başaran (1994: 173) şöyle açıklamıştır. “Eğitimle değişecek olan bireyin davranışdır. Davranışın değişmesi ancak bireyin kendi yaşantısı yoluyla olabilir. Bireyin davranışını değiştirmenin eğitim olarak adlandırılabilmesi için davranışın istenilerek ve kasıtlı (planlı) değiştirilmesi gerekmektedir. Eğitim bütün bunların bir zaman akımı içinde yer aldığı bir süreçle oluşur”

Türk Dil Kurumu (TDK)’nun Eğitim Bilimleri Sözlüğü (1974)’ne göre eğitim;

“Her kuşağa, geçmişin bilgi ve deneylerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işi” şeklinde üç farklı tanım yapılmıştır (Eğitim Bilimleri Sözlüğü, 2019).

Yanpar ve Yıldırım (1999: 3) “Bireyleri yaşama hazırlama süreci olmasının yanında yaşamın ta kendisidir”

İşman, (2011: 48) “Eğitim birey var olan ya da olmayan yetenekleri ve ilgileri belirleyip gelişmelerini sağlamak için düzenlenen faaliyetler olarak görür” İşman eğitimin amacını ise “Bireyi etkili bir şekilde yetiştirmek, zihinsel gelişmelerini sağlamaktır” şeklinde açıklar.

Gelişen bir teknoloji, eğitimi 3 yönde etkilemektedir. “Bireylere genel yetenekleri kazandırma, ortamın gerektirdiği niteliklere sahip insan gücünü yetiştirme, teknolojik olanaklardan yararlanma” (Alkan, 1984: 15).

Varış (1978: 15) “Eğitimin zaman ve mekan yönünden kapsamlı, süreli ve çok boyutlu olduğunu, süregeldiği toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik olgularından etkilendiğini belirtir”

Eğitim “İnsanın doğuştan kazandığı gizil güçlerin ve yeteneklerin açığa çıkarılmasına, onun daha güçlü, daha olgun, yaratıcı ve yapıcı bir varlık olarak gelişme ve büyümesine hizmet etmiştir” Ayrıca “Davranış, yetenek geliştirme, bilgi-beceri ve tutum kazanma sürecidir” (Alkan, 1998: 11, 13)

Tanımlardaki önemli noktalara bakılacak olursa planlı, düzenli, hedefi ve kapsamı belirlenmiş, belli bir sürede gerçekleşmesi yanında bilgi, beceri ve anlayışların yeni kuşaklara aktarılması, kazandırılması etkinliği ya da işi şeklinde dile getirilmiştir. Aynı zamanda eğitim bireye içinde bulunduğu toplumun yazılı yazısız kurallarını, kasıtlı olarak formal bir şekilde verilmesi şeklinde de ifade edebiliriz. Bireyin doğumuyla getirdiği fakat eğitimle ortaya çıkacak ve geliştirilebilecek farklı yetenekleri vardır. Bu yetenekler resim hafızası, matematiksel zeka, fiziksel aktivitelere yatkınlık, ayrıntılı sözel ifadeler, farklı dilleri öğrenme kolaylığı, nesnelere çok boyutlu görüp algılayabilme, müziği dinleyerek notalara dönüştürme, doğada yön bulabilme gibi kalıtımla gelen yetenekleri ancak eğitim ile farkına varılıp gün yüzüne çıkartılabilecek ve gelişme imkanı bulabilecektir.

Ayrıca eğitim, yaşamımız içinde küçük bir bölüm gibi görünse de her yerde her alanda ömür boyu devam eden önemli bir süreçtir. Eğitim sürecindeki bilgilerin yaşama yakınlığı oranında bireyin edinimleri etkisi ve kalitesi artacak, öğrenenlerin tutum, davranış ve becerilerini geliştirmelerinde bu yeteneklerini bir üst kademeye taşımalarında özgün ve yaratıcı bireyler olmalarında eğitimin yaşamın kendisi olma yönü önemli bir rol oynayacaktır.

Görüldüğü üzere eğitim kavramının tanımları farklı ve bir o kadar da çoktur. Bunun nedenleri ise eğitimin tanımı yapılırken eğitime yaklaşım tarzlarının, bakış açılarının ve eğitimi anlayış, algılayış biçimlerinin farklı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

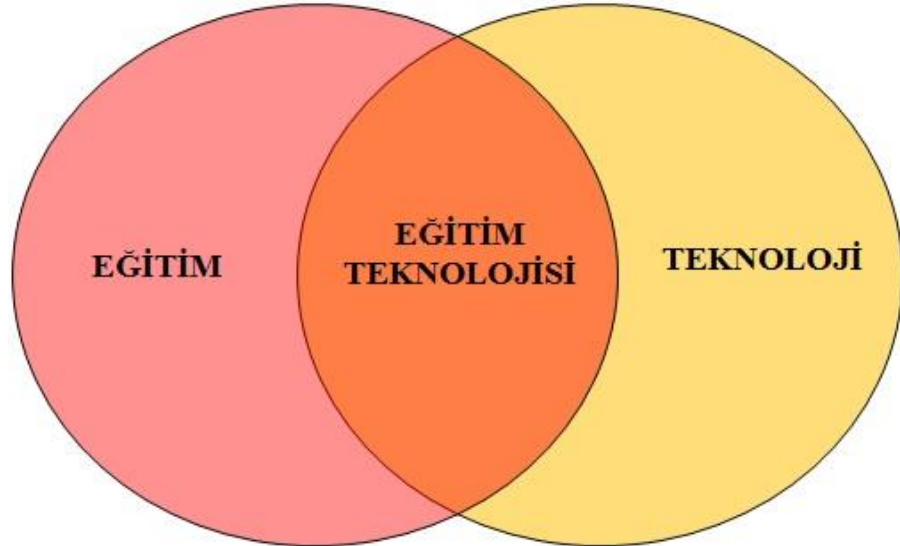
2.1.3. Eğitim Teknolojisi

Eğitimin hedeflerine ulaşmada, eğitimdeki sorunların çözülmesinde, öğretmen ve öğretimi destekleyen öğrenimi ve öğrenmeyi etkili, verimli kılan öğrenme yaşantıları içindeki araç gereç, uygulamalar ve yöntemlerdir diyebiliriz.

Çilenti'ye (1979: 27) göre eğitim teknolojisinin nasıl başladığına dair tarifi yön vericidir. “İnsanoğlu yeryüzüne geldikten sonra kendisi dışındaki diğer bireylere bildiğini öğretme mecburiyeti karşısında çağdaş yöntemleri bilmemesi bile neyi nasıl öğreteceği hangi yöntem ve aracı kullanacağı gibi sorunlarla karşılaşmıştır” der ve kısaca “İlk insanların kendilerine sorduğu nasıl öğretim sorusuyla başladığını” belirtir. Burada içeriğin öğretim sürecinde nasıl verileceği sorunsalından bahsedilmiş, ilk adımın çok eskilerde atıldığı vurgulanmıştır.

Diğer uzmanlara ait bazı tanımlamalar ise şöyledir.

Şimşek, (2002: 10) Eğitim teknolojisini “İnsanoğlunun öğrendiklerini bilgileri bilmeyenlere öğretmek için girdiği çabayla başladığını nasıl öğretilceği ile ilerleyerek bilginin kalıcı olması amacıyla sürecin belirlenmiş çeşitli yöntemlerle araç ve gereçler kullanarak en etkin şekilde kullanmasını amaçlayan disiplin” olarak tanımlamıştır.

Şekil 1. Eğitim Teknolojisini Oluşturan Bilimler

(İşman, 2011: 50)

Öğrenme öğretme sürecini tasarlayıp, öğrenmeyi verimli ve zengin hale getiren öğretme sürecindeki sorunları çözen, kaliteli bir ürün ortaya koyarak bilginin öğrencide kalıcı olmasını sağlayan düzenli sistemlerin tamamı” olduğunu söyler (İşman, 2011: 52)

Uşun (2012: 5) tanımlardaki ortak noktalara göre eğitim teknolojisini şöyle “Eğitimde sürecin kalitesini ve özelliğini arttırarak süreci öğretmen ve öğrenci yönünden verimli, etkili bir biçime getirmiş ve eğitim öğretimde öğretme işinin nasıl öğretileceği sorusuna yanıt veren bir teknoloji tanımlar. Ayrıca “teknoloji insan eğitiminde yaygın olarak kullanılmaktadır” ifadesinin rahatlıkla kullanılabileceğini söyler.

Eğitim teknolojisinin ortaya çıkışını ise şöyle izah eder “Eğitim ve teknoloji ayrı kavramlar başlı başına bilim dalı kuram veya teknikleri olmasa dahi öğrenme ve öğretme ortamlarında (süreç) kalitenin arttırmak amacıyla birlikte kullanılmaktadır. Bunlar yeni bir dalı eğitim teknolojisini ortaya çıkaracaktır” (İşman, 2003: 33)

Eğitim teknolojisinin neleri kapsadığını Alkan şöyle belirtir “Öğrenciyi çalışmaya öğrenmeye öğretmeni ise öğretmeye teşvik etmek, kolaylaştırmak ve öğrenciyi güdüler, belli sisteme göre planlanarak hazırlanmış programların denenerek geliştirilmesine ve süreçteki tüm yöntem ve tasarımları kapsamaktadır” (Alkan, 1984: 16)

Etkili öğrenme nasıl gerçekleştirilebilir, öğrenme düzeylerinde duyu organlarına ve kullanılan araç gerece göre farklılıklar var mıdır? şeklindeki sorulara eğitim cevap ararken psikolojinin araştırma sonuçlarını ve teknolojinin yeni ürünleri hakkında (çalışma prensiplerini, potansiyellerini, olası kullanım alanlarına dair) bilgileri kullanır. Eğitimde hangi araçlarla öğrenmenin ne düzeyde gerçekleşebileceğinin ortaya konmasında teknoloji, psikoloji (öğrenme psikolojisi) ve eğitim bilimleri disiplinler arası bir yaklaşımla edindiği verileri eğitim teknolojisi vasıtasıyla ortaya koyar. Bu ortak çalışma eğitim teknolojisine ait materyallerin sayında artış, niteliğinde çeşitliliğe neden olmuştur.

Eğitim teknolojisinin eğitimde kullanılması ilk başlarda oğretmenlerin yerini alacağı endişesiyle tercih edilmemiştir. Eğitim felsefesi ve eğitim programındaki anlayışın değişmesiyle oğretmenlerdeki 6n yargı kırılmış, bilgi anlatan, aktaran geleneksel oğretmen yerine yol g6steren materyallerle oğretim s6recini destekleyen, 6đrenme ortamını zenginleştiren, teknolojinin getirdiklerinden faydalanan, eğitim teknolojisini yerinde, zamanında kullanıldığında etkili sonuçlar alacağını bilen oğretmen profiline yerini bırakmıştır.

ilenti, (1988: 7) bu durumundan ř6yle bahseder “Oğretmenlerin açıkça belirtmedikleri bu olumsuz tutumu, eğitim araçlarının 6đrencinin dikkatini başka taraflara çektiğini, dersi eğlenme ve zaman harcama vakitleri haline getirdiğini ve dolaylı şik6yetleri” olduğundan bahseder. “Bu karşı koymalara rağmen eğitim araçları yapımcıları ile araçların eğitimdeki 6nemini savunan eğitimcilerin çabaları sayesinde g6rme işitme yoluyla eğitimin araç ve y6ntemleri adlı bir disiplinin gelişmesine yol açtığını” belirtir.

Eğitim teknolojisinin gerekliliği, faydaları ve etkileri ilerleyen zamanda anlaşılacak, oğretim s6recinde tercih edilen donanım ve uygulamalar olacaktır. Bu etkinin yansımaları araştırmacıların tanımlarında da g6r6lecektir.

Eğitim içinde kullanılan donanımların temel amacının “6đrenmeyi zenginleştirmek ve kalıcılığı sağlamak” olduğunu vurgular. Eğitim teknolojisinin “6đrenci ile bilgi arasında k6pr6 kurduğundan ve 6đrencinin bu teknoloji sayesinde 6đrenmek istediği konuya, bilgiye, veriye kolaylıkla ulaşabileceğini” belirtir (Işman, 2011: 50-51).

2.1.4. Oğretim Teknolojisi

Oğretim teknolojisini anlayabilmek adına 6ncelikle 6đrenme ve oğretimin açıklamalarına bakmak uygun olacaktır. 6nk6 oğretimden anladıklarımız veya oğretime y6kleyeceğimiz her bir anlam paralelinde oğretimin her aşaması etkilenecektir.

Senemoğlu (2012: 88) öğrenmeyi “Büyüme ve vücutta değişik etkilerle oluşan geçici değişmelere atfedilmeyecek, yaşantı ürünü olarak meydana gelen davranışta ya da potansiyel davranıştaki nispeten kalıcı izli değişmedir” şeklinde açıklamıştır. Senemoğlu (2012: 389) öğretimi “İşsel bir süreç ve ürün olan öğrenmeyi destekleyen ve sağlayan dışsal olayların planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecidir” şeklinde tanımlar. Ayrıca öğretme, öğrenme, öğretim ve eğitim arasındaki etkileşimli ilişkiyi “Öğretme, öğrenmeyi sağlama faaliyeti olduğuna göre, eğitim geçerli öğrenmeleri sağlayan öğretim yoluyla gerçekleşmektedir” şeklinde ifade etmiştir.

Bakırcıoğlu (2012: 935) Ansiklopedik bir anlatımla öğretimi “Kişinin, belli bir amaca ulaşmasını sağlayacak bilgileri öğrenmesine yardım etme işi” “Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, araç gereçleri hazırlama ve öğrenmede yol gösterme işi” olarak tanımlar.

Ertürk (1979: 83-84) Öğretmeyi “Herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama veya sağlama faaliyeti” “Öğrenilecekler şu ya da bu yolla ve biçimde ortaya çıktıktan sonra işe koşulan teknik” olarak açıklar. Tanımlamasında “Herhangi bir öğretim değil, geçerli öğretilerden oluşuk bir öğretime bel bağlanması” bu duruma dikkat çeker. TDK’de benzer bir tanımla yapmıştır “Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme eylemi” (Güncel Türkçe Sözlük, 2019).

Yanpar ve Yıldırım (1999: 4) Öğretimi “Öğrenme öğretim ortamının içerdiği etkinlikler” Öğretim teknolojisini ise “Öğrenme öğretim ortamının en etkin şekilde düzenlenmesi için gösterilen sistematik ve planlı etkinlikler bütünü” şeklinde tanımlar.

Driscoll, (2005/2012: 26) Öğretimle “Öğrencinin bir takım hedeflere ulaşmasını sağlamak için olayların planlanmış düzenlemeleridir. Bu hedef, bilgiden beceriye, stratejiye, tutuma vb. şeklinde sıralanabilir”

Öğretim bir eylem ve öğretim işiyse, öğretim ve öğretim işinin uygun ortam ve koşulların sağlanması, etkinliklerin planlanması ve uygulanması şeklinde ifade edebiliriz. Eğitim ve öğretim teknolojisi çoğu zaman karıştırılıp birbirinin yerine kullanılsa da temelde öğretim teknolojisi eğitim teknolojisinin içinde yer alan, bir dersin öğretimine yönelik dersin hedef ve içeriği dikkate alınarak teknolojinin

düzenlemiş halidir. Örneğin Coğrafya öğretimi teknolojisi, Tarih öğretimi teknolojisi, Fen öğretimi teknoloji, Sosyal Bilgiler Öğretimi teknolojisi vb.

Öğretim Teknolojisi Komisyonun yaptığı bir tanım ise şöyledir “İletişim devrimin yarattığı öğretmen, kitap ve yazı tahtası yanında öğretimsel amaçlar için kullanılabilir kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlar ise televizyon, filmler, tepegöz projektörleri, bilgisayarlar ve diğer donanımlar ve yazılımlar olarak sayılabilir” (Akt. Yalın, 2012: 4).

Varış (1978: 19) öğretim teknolojisini “Araçlarla desteklenen öğretimin anlatıma dayanan öğretime göre daha etkin olduğunu gösteren pek çok araştırma vardır” şeklinde ifade eder.

Uşun (2012: 9) öğretim teknolojisini ayrıntılı olarak “Öğrenme ve öğretme kuramlarının en etkin biçimde uygulamaya dönüştürülmesi için, öğrenme öğretme süreçlerinin tasarlanması, geliştirilmesi, geliştirilen materyal, araç, ortam, teknoloji ve sistemlerin öğrenme ortamında kullanılması, süreç ve sistemin yönetimi ve değerlendirilmesi aşamalarından oluşan sistematik ve tümleşik bir süreç” şöyle tanımlar.

Ergin’e (1995: 8) göre öğretim teknolojisi ilerleyişini “Hareketin doğasında verbalizm’e (sözcüklere boğma) ve sözcüklerin anlamlarını anlamadaki yetersizliğin görsel işitsel araçların kullanılmasıyla nasıl giderilebileceğine verilen önem” olarak belirtir.

Yanpar ve Yıldırım (1999: 6) öğretim teknolojisinin gelişmesindeki en önemli etkeni “öğrenme öğretme kavramının algılanışında ve yorumlanmasında meydana gelen değişim” olarak görür. Bilginin öğrenciye aktarılmasındaki geleneksel anlayışın değişmesiyle öğretmenin rolü de değişmiştir. Bu yeni rolü Yanpar ve Yıldırım (1999: 7) “Öğretmenin öğrenme ortamındaki etkinliğini azaltmanın aksine, öğretmenin öğretme ortamındaki etkinliğini ve sorumluluğunu daha da arttırmıştır” şeklinde açıklamıştır.

Kısaca derslerdeki öğrenme ve öğretmeyi etkili kılmak, geliştirmek amacıyla oluşturulmuş her tür donanım, teknik, araç gereç, uygulama ve sistemdir. Bunların sınıflarda tek başına etkili olması tabii ki mümkün değildir. Öğretmenlerin öğretim sürecindeki rolleri de önemlidir. Çünkü öğretim ortamında araç gereçleri hedef temelli, içerik ve öğrencilere uygun şekilde ayarlayacak ve süreci etkili kılacak biçimde ayarlayacak yetkin öğretmenlerdir.

2.1.5. Eğitim ve Öğretim Teknolojisi Farkı

İşman, (2011: 50) “Eğitim teknolojisinin öğrenme teknolojisi ve öğretim teknolojisi adı altında dünya bilimsel kaynaklarında bulunduğu eğitim teknolojisinin her iki kavramı içerdiği” görüşünü ilgili eserinde belirtmiştir.

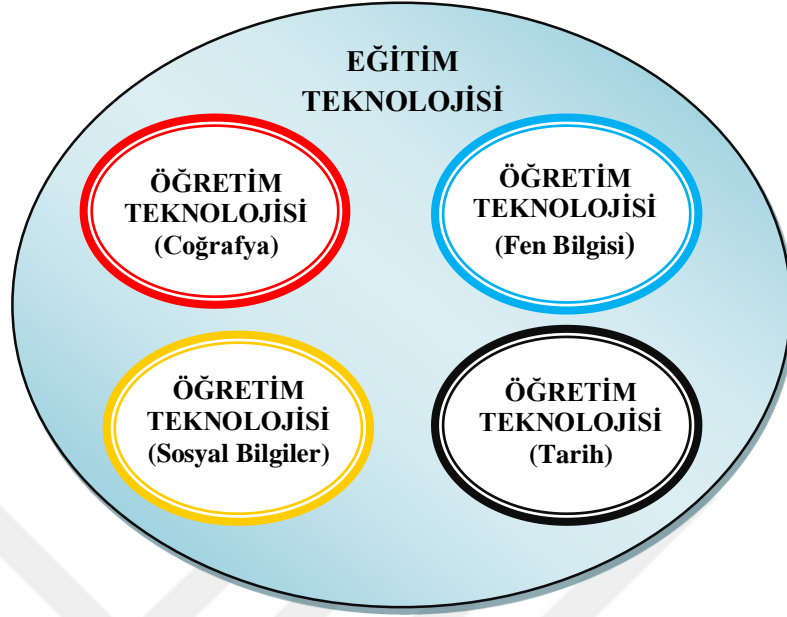
“Eğitim teknolojisi ve öğretim teknolojisi, eğitim kavramının esasında öğrenme öğretme sürecini ve bu süreçte yer alan etkinlikleri içeren genel bir kavram olduğu anlayışı ile birbirinin yerine kullanılmaktadır” (Yalın, 2012: 5).

Alkan ise bu iki kavramın birbirinden farklı olduğunu savunmuş ve bu ayrımı şu şekilde yapmıştır. “Eğitim teknolojisini eğitim felsefelerince belirlenen eğitim hedefleri ve değerlerine ulaşabilmek için gerekli yol ve yöntemlerle ilgilenen bir disiplin” olarak vurgularken “Öğretim teknolojisini ise bir konunun öğretimi ile ilgili öğrenmenin kılavuzlanması etkinliği” şeklinde ifade edilmiştir (Alkan, 1998: 22)

Eğitim teknolojisi, öğretim teknolojisini de içine alan genel, tasarımlar geliştiren, uygulayan, karmaşık bir disiplin olarak görülürken öğretim teknolojisi ise disiplinlerin öğretimin etkisini artırmak adına eğitimde temaların öğretilmesinde kullanılan daha çok teknoloji ve bu teknolojinin tasarımı, hazırlanması ve seçimi ile ilgili bir terim olarak tanımlayabiliriz (Şekil 2).

Örneğin Coğrafya öğretiminde kullanılan bir öğretim teknolojisiyle Tarih öğretiminde kullanılan öğretim teknolojisi farklı olabileceği gibi kullandıkları ortak teknolojilerde olabilmektedir. Bu da bazı öğretim teknolojilerinin birçok alana hizmet etme bakımından daha fonksiyonel olduklarını göstermektedir. Örneğin Coğrafya

derslerinin öğretiminde sıklıkla kullanılan ve daha çok tercih edilen harita, Tarih öğretiminde kullanılmakla beraber ihtiyaçlar çerçevesinde daha az tercih edilmektedir.

Şekil 2. Eğitim Teknolojisi ve Öğretim Teknolojisi Ayrımı
(Araştırmacı tarafından görselleştirilmiştir)

2.1.6. Materyaller Hakkında Bilinmesi Gerekenler

Eğitimsel çalışmalarda öncelikle 3 gereksinimin karşılanması önemlidir ve bunun için derslerde materyal kullanımına başvurulur (Çelik, 2011: 54)

- 1) Eğitim hizmetini her yere ulaştırabilmek
- 2) Eğitimdeki öğrenme öğretme süreçlerini verimli, zengin ve etkili hale getirmek
- 3) Öğrenme ve öğretmeyi bireyselleştirmek

Materyalin türüne bağlı olarak hazırlama ilkeleri değişse de materyalin geliştirilmesinde dikkate alınması gereken bazı temel ilkeler bulunmaktadır (Yanpar ve Yıldırım, 1999: 27-31). Bu ilkeler şunlardır.

- a) Basit olmalı sade ve anlaşılabilir olmalı
- b) Dersin hedef ve amaçlarına uygun seçilmeli veya hazırlanmalı
- c) Konunun tamamı değil genel, özet ve önemli bilgileri içermelidir.

- d) Görsel nitelikler önemli noktalara dikkat çekmeli
- e) Öğrencinin gelişimsel durumu göz önünde bulundurulmalı öğrencinin yaşamından kesitler bulunmalı
- f) Öğrenciye alıştıırma ve uygulama imkânı sağlamalı
- g) Materyalleri mümkün olduğunca gerçek hayatı yansıtmalı
- h) Öğretim materyali her öğrencinin erişimine ve kullanımına açık olmalı
- i) Öğretmenlerin ve öğrencilerin rahatlıkla kullanabileceği basitlikte olmalı
- j) Tekrar kullanılacak şekilde sağlam hazırlanmalı, tek kullanımda hasar görmemeli
- k) Gerekirse değiştirilip geliştirilebilir ve güncellenebilir olmalıdır

Materyallerin seçilmesinde birçok koşul bulunmaktadır. Bunlar hedef, yöntem, öğrencinin gelişimsel nitelikleri, öğretmen, ortamın ve araç-gereç özellikleri, zaman, bütçe gibi engellerdir. Bunlar birbirini etkileyerek etkiledikleri özelliklerden de etkilenirler (Çelik, 2011: 54).

Bu ilkeler ve faktörler temel alınarak öğretmenin öğretim süreci öncesi belirleyip hazırlayacağı materyalin hem ihtiyaçlara uygunluğunu, işlevini, faydalarını hem de sınırlılıklarını önceden bilmesini ve tespit etmesini sağlayacaktır. Böylece öğretimi etkili, öğrenimi ise kalıcı kılacak faaliyetler daha kolay düzenlenebilecektir.

2.1.7. Öğretimde Araç Gereçler

2.1.7.1. Araç Gereçlerin Genel Özellikleri

Öğretmenlerin modern eğitim teknolojilerini kolay kullanabilmeleri ve etkili öğrenmeler meydana getirebilmeleri için eğitim teknolojilerinin genel özelliklerini bilmeleri önemlidir. Eğitim teknolojilerinin genel özellikleri şöyledir (İşman, 2011: 302-303)

- a) Elektrik ile çalışır
- b) Elektronik ya da mekanik sistemler içerir
- c) Sadece kulağa hitap eden eğitim teknolojileri vardır
- d) Sadece göze hitap eden eğitim teknolojileri vardır

- e) Göze, kulağa yönelik eğitim teknolojileri vardır
- f) Ucuz olarak temin edilebilir
- g) İstenildiği zaman piyasadan rahatlıkla bulunabilir
- h) Kolay taşınıp kolay kullanılabilir
- i) Birden çok hedef ve kazanımları gerçekleştirmede kullanılabilir.
- j) Diğer eğitim teknolojileriyle kubaşık (işbirliği) çalışmalar yapılabilir
- k) Büyük veya küçük gruplarda etkili olarak kullanılabilir
- l) Göze kulağa hitap eden teknolojiler eğitim öğretim ortamını zenginleştirirler

Zamanın boşa gitmemesi emeğin değerlendirilmesi adına bir öğretim materyalinde şu nitelikler bulunmalıdır (Şimşek, 2002: 69) Verilen bilgi eksiksiz ve yanlış olmamalı, öğrenci öğrenirken en kısa sürede en az efor sarf ederek bilgiye ulaşmalı, en az maliyetle elde edilmeli ve kolay kullanılmalı, konuyu oluşturan faktörler, birbiriyle uyumlu ve bütün halde bulunmalıdır.

Alkan, (1998: 123) öğretim süreçlerinde eğitim ortamlarından uygun biçimde yararlanıldığında gerçekleşen durumlardan şöyle bahsetmiştir.

- a) Öğrenci kolay öğrenir
- b) Öğrencinin algıları güçlenir
- c) Aktif öğrenme ortamı ve süreci yaşanır
- d) Öğrenmeye ilgi artar ve bunu genelleyerek derse, okula ve tüm yaşamına yayar
- e) İzlenimlerin kalıcılığı artmakta
- f) Öğrenme zenginleşmektedir.

2.1.7.2. Araç Gereç Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Dünyanın en iyi araç gerecini kullansanız bile eğer onu uygun bireylere, doğru zamanda, doğru yerde, doğru bir şekilde kullanmazsanız beklenen faydayı istenilen düzeyde almanız mümkün olmayacaktır.

Araç gereç seçiminde önemli değişkenler vardır. Bunlardan biri araç gereç özellikleridir. Bu özellikler aşağıda şöyle verilmiştir (Yalın, 2012: 101).

Tablo 1. Öğretim Araçlarının Özellikleri

Araç Türü	Görsel	Renk	Ses	Hareket	Etkileşim	Dokunma
Gerçek Eşya ve Modeller	•	•	-	-	-	•
Yazılı Materyaller	•	•	-	-	-	-
Görseller (Foto,resim vb.)	•	•	-	-	-	-
Gösteri Tahtaları	•	•	-	-	-	-
Tepegöz Saydamları	•	•	-	-	-	-
Slayt ve Film Şeritleri	•	•	•	-	-	-
Ses Araçları	-	-	•	-	-	-
Video ve Filmler	•	•	•	•	-	-
Televizyon	•	•	•	•	-	-

Newby (1996: 147)'ye göre

Kullanılması düşünülen bir aracın seçiminde öğretmene yol yardımcı ve gösterici birer ölçüt olarak aşağıdaki sorular kullanılabilir (Çilenti, 1988: 152; Şimşek, 2002: 35). Ders etkinliği için seçilecek araç gereçlerden hangisi bu sorulardan daha fazlasına cevap veriyorsa tercih sebebi o araç gereç olmalıdır.

- Kazandırılması ön görülen hedef ve davranışı oluşturabilecek nitelikte mi?
- Kendi içerisinde uygun bir sıra izliyor mu?
- Eğitim amacına uygun bilimsel verilerle destekleniyor mu?
- Daha iyi kullanılmasına yardımcı olacak yazılı bir rehber var mı?
- İncelenen konuya anlamlı bir katkıda bulunabilir mi?
- Öğrencilerin özelliklerine (yaş, zekâ ve geçmiş yaşantı) uygun mu?
- Öğrencileri daha iyi düşünmeye ve eleştirci olmaya yöneltebilir mi?
- İnsan ilişkilerini geliştirmeye katkısı var mı?
- Fiziki durumu uygun mu / portatif mi?
- Seçilmesini kullanılmasına değer mi?

Öğrenmenin gerçekleşeceği ortamlarda araç ve gereçlerde aranan bazı özellikler şunlardır (Çelik, 2011: 36).

- a) Konunun amacına uygunluk
- b) Araç ve gereçlerin doğruluğu (haritanın adı, haritadaki yerlerin adı, yükseklik, derinlik değerleri vb.)
- c) Öğrenci düzeyine uygunluğu (eğitim kademesi)
- d) Araç gereçlerin çekiciliği
- e) Araç gereçlerin kullanışlı ve dayanıklı olması
- f) Araç gereçlerin sadeliği (çok fazla bilgi içermemesi)

Senemoğlu (2012: 417) materyal seçiminde bu bilgilere ek olarak şu ölçütü ifade etmiştir. “Materyaller öğrencilerin psiko-sosyal, beden, psiko-motor ve bilişsel gelişim ile öğrenme özelliklerine uygun olmalı, öğrencinin bir bütün olarak tüm gelişimlerine yardım edebilmelidir”

Newby'nin araç kontrol listesi dikkatli incelendiğinde video ve filmlerin yani hareketli görsel ve işitsel materyallerin diğer materyallere göre daha fazla duruma karşılık geldiği görülmektedir. Günümüzün teknolojik imkânlarıyla video ve film sütunu incelendiğinde yeni maddeler eklenebilir. Örneğin kolay çoğaltılabilir, mobil olarak telefon, tablet veya hafıza kartlarında taşınabilir, bulut teknolojisine veya youtube gibi çevrimiçi platformlara yüklenip internetin olduğu herhangi bir yerde indirilip veya çevrimiçi kullanılabilir. Var olan bazı maddeler de “materyaller sınıf dışına çıkarılabilir ve çok az masraf gerektirir” işaretlenebilir.

Öğretim sürecinde öğretmen (kaynak) anlatacağı içeriğe (mesaj) en uygun araç gereci (kanal) seçerken öncelikle araç seçimi kontrol listesi ya da önceden belirleyeceği kriterlere uygun olarak materyal seçimine gitmelidir. İlk olarak öğretmen kendi yeterliliklerinin farkında olmalı hangi aracı verimli ve etkili kullanabileceğini bilmeli daha sonra ileteceği konuyu tanımalı, konuya hakim olmalıdır. Grubu yani öğrencileri ve sınıfın iklimini (fiziksel özellikler, oturma düzeni, sınıf mevcudu vb.) de değerlendirerek kullanacağı yolun (materyalin) seçimine geçip öğretim sürecini planlamalıdır.

Tablo 2. Araç Seçimi Kontrol Listesi

<i>Araç Seçimi Kontrol Listesi</i>		Gerçek Eşyalar	Basılı Materyaller	Yazı Tahtaları	Tepegöz Saydamları	Slaytlar	Video ve Film	Görseller (Resim, vs.)	Ses Kayıtları	Bilgisayar Yazılımı
1	Öğrenciler gerçek nesnelere görebilir / dokunabilir	X								
2	Materyaller sınıf dışına çıkarılabilir	X	X							
3	Dersten sonra referans, rehber, ödev yaprağı olarak kullanılabilir		X							
4	Birkaç katılımcının eşzamanlı tepkide bulunmasına imkân sağlar		X	X						
5	Kolayca silinebilir / yeniden düzenlenebilir		X	X	X					
6	Çok az masraf gerektirir		X	X						
7	Ders sırasında çizimlere veya anahtar kelimelerin yazılmasına imkân sağlar		X	X	X					
8	Küçük gruplar için uygundur (25 ve altı)	X	X	X				X		
9	Tamamen aydınlık bir ortamda kullanılabilir	X	X	X	X		•	X	X	X
10	Hazırlaması kolay görseller kullanılır		X	X	X					
11	Görsellerin önceden hazırlanmasını gerektirir		X	X	X	X	•	X		
12	Kısa cümleler, anahtar kelimeler veya ders taslağı sunulabilir		X	X	X					
13	Kolayca taşınabilir		X		X	X	•	X	X	
14	Ticari olarak hazırlanmış görseller kullanılır		X		X	X	•	X		
15	Materyallerin sıralanışı kolayca değiştirilebilir		X		X	X		X		X
16	Kullanıcıya kontrol sağlar/sununun bir kısmı tekrar edilebilir				X	X	•	X	X	X
17	Okuma güçlüğü dil problemi olan öğrenciler için uygun	X				X	•	X	X	X
18	Kayıt kalitesinde ses sunar						•		X	X
19	Kullanımı kolaydır					X	•		X	X
20	Yüksek kalite, gerçekçi görüntüler sunulabilir. (Renk/grafik, vb.)					X	•	X		X
21	Öğretmenden bağımsız kullanılabilir		X			X	•		X	X
22	Hareket gösterir ve görüntü yavaşlatılarak izlenebilir						•			X
23	Tehlikeli bir süreci; gerçek olayları gözlemleme imkânı sunar						•			X
24	Keşfedici bir öğrenme ortamı sağlar						•			X
25	Grup tartışmasına yol açan problem çözme durumlarını sunar						•			X
26	Kişisel ve sosyal tutumları şekillendirir						•			

Newby'ye (1996: 155) göre (Yalın, 2012: 102)

2.1.8. Görsel ve İşitsel Araçların Sınıflandırılması

Öğretim sürecinde yalnız bir araç gereçten yararlanıldığını söylemek hata olur. Sınıflarda öğretim sürecinde öğretmene içeriği en kısa zamanda, en etkili bir biçimde ve amaca uygun bir şekilde sağlayacak birçok eğitsel araç gereç bulunmaktadır.

Uzmanlar eğitsel araç gereçleri çok farklı özelliklere göre sınıflandırılmaktadırlar. Eğitimde araçların kullanılma tarihlerine göre (birinci, ikinci... kuşak şeklinde) sınıflandırmaları da bulunmaktadır. Uşun (2012: 74) öğretim araç gereçlerinin 7 grupta sınıflandırılabileceğini ifade etmiştir.

- 1) Sağladıkları yaşantıların etkililik derecesi
- 2) Duyu organlarını etkileme biçimleri
- 3) İşlevi
- 4) Yapısal özellikleri
- 5) Kullanılabileceği sürelerle göre
- 6) Sağladıkları edinim şekli
- 7) İletişim ve etkileşim biçimi

Araç gereçlerin duyu organlarına göre sınıflandırılması alan yazında daha çok rastlanmaktadır. Sınıflandırmalar şu şekilde yapılabilmektedir (Çelik, 2011: 64).

- Duyu organlarına göre – Görsel, işitsel, görsel ve işitsel, teknolojik destekli araçlar
- Zihin tarafından fark edilmelerine göre – Somut, soyut, somut-soyut
- Temin edilmesine göre – Öğrenciye yaptırılabilenler basitlikte olanlar
Öğretmenin tasarladığı ve geliştirebildiği
Satın alınacak türdeki araçlar

“Görsel ve işitsel araçlar materyal terim olarak eğitimde göze ve kulağa yönelik olan ‘öğrenme ve öğretme destekleyicileri anlamına gelmektedir. Eğitimde kullanılan çok çeşitli ve değişik araç ve gereç topluluğundan sadece iki duyu organına hitap etme özelliğine olan bir kısım öğretme yardımcılarını kapsamaktadır” (Uşun, 2012: 7)

Kullanılan bu araç gereçlerin hitap ettiği duyu organları farklı olması nedeniyle sınıflandırılması da şu şekilde yapılabilir (Demirel, 2004: 58) (Şimşek, 2002: 33). (*) İşaretiyle belirtilen yerler araştırmacı tarafından eklenmiş veya açıklanmıştır.

2.1.8.1. Görsel Araçlar

Kitaplar

- a) Ders kitabı
- b) Öğretmen kitabı
- c) Alıştırma kitabı

Yazı tahtaları

- a) Kara tahta
- b) Manyetik tahta
- c) Bülten tahtası
- d) Akıllı tahta *

Resimler

- a) Düz resim
- b) Çizgi resimler
- c) Flaş kartları (Olayı sırasıyla anlatan kartlar) (Hikaye tahtası denilebilir) *
- d) Figürinler
- e) Duvar resimleri
- f) Levhalar
- g) Afişler

Gerçek Eşyalar ve Modeller

Projektörler ve Grafikler

- a) Tepegöz
- b) Slayt projektörü
- c) Film şeridi projektörü ve film şeritleri

2.1.8.2. İşitsel Araçlar

- a) Radyo

- b) Ses kasetleri, Teyp ve CDler
- c) Plaklar ve pikaplar
- d) Ses dosyaları (Dijital teknolojinin gelişmesi ile mp3 dosyaları) *

2.1.8.3. Görsel İşitsel Araçlar

- a) Film makinası ve hareketli filmler
- b) Televizyon
- c) Video

2.1.8.4. Teknoloji Destekli Araçlar

- a) Etkileşimli Video
- b) Uydular
- c) Tele Toplantılar
- d) Videoteks
- e) İnternet

Bu listeye sayısız özellikleri ve fonksiyonel yapıları sebebiyle çağın teknolojilerinden olan cep telefonları, tabletler, dizüstü bilgisayarları eklenebilir.

Filmlerin hangi türü eğitsel amaçlı kullanılacak olursa olsun. Bu veya buna benzer listelere günümüzün teknolojik gelişmeleriyle bakıldığında artık içeriğin ne ile gösterildiğinin çok da önemli olmadığını fark edersiniz. Çünkü televizyon, film makinası, projektör, akıllı tahta, bilgisayar, tablet, telefon gibi çağına göre teknolojik ürünler filmlerin oynatılması veya kullanılmasında sadece birer araçlardır. Tabi ki filmin gösterilmek için kayıtlı olduğu ortam kullanım şeklini etkileyecektir. Yoksa eğitsel içeriğinin değişmesini kesinlikle sağlamayacaktır. Örneğin bir belgesel film dijital olarak yani bir dosya türü şeklinde temin edilmişse bilgisayar, akıllı tahta, telefon, televizyon, tablet gibi ortamlarda rahatlıkla çalışabilecektir.

Amacı ve niteliği bakımından eğitsel özellik taşıyabilen, öğretim sürecinde öğrenimi etkileyecek olanın belgesel filmin kendisi olduğu gerçeğidir. Sınıflandırılıp listelenmiş bu araçlar ise belgeselin öğrenciye konunun sunumunda, öğretilmesinde kullanılan, içeriğin hayat bulması anlamında faydası olan eğitsel teknik donanımlardır.

2.1.9. Görsel İşitsel Araç Gereçlerin Kullanım Amaçları

Öğretmenler görsel işitsel araçları aşağıdaki amaçlar nedeniyle tercih etmektedirler (Küçükahmet, 2003: 109).

- a) Zamandan ve sözden ekonomi sağlar
- b) Konunun canlandırılmasını sağlar
- c) Karışık zor bilgileri ve fikirleri kolaylaştırır ve açıklar
- d) İşlemleri süreci ve süreçteki durumları basitleştirir
- e) Süreci canlı tutarak, öğrenmeyi açık ve anlaşılır hale getirirler.
- f) Dikkati çekerek ilgiyi arttırırlar
- g) Öğrencide öğrenme isteği yaratır
- h) Öğrenmede ve tekrarda pratiklik sağlarlar
- i) Öğretimi zenginleştirirler

Öğretme öğrenme sürecinde öğretmen yani kaynak ile öğrenci yani alıcı arasında sürekli bir etkileşim vardır. Bu etkileşim mesaj dediğimiz öğretim sürecindeki araç gereçler, materyaller, yöntem ve teknikler olan kısaca nasıl öğretileceğinin sorusunun yanıtıdır. Bu süreçte “Resimler, filmler... eğitim araçları kelimelerin ve sözel anlatımın daha kolay ve iyi anlaşılmasını sağlar” (Ergin, 1995: 103). Öğretim materyalleriyle öğretilmek istenilen içerikler öncelikli olarak mesajın (bilginin) doğru bir şekilde alıcıya ulaşmasında ilk olarak etkili olmaktadır. Bilginin alıcıya doğru ulaşması, kazandırmak istenilen davranışın kazandırıldığı, materyalin işlevini etkili bir biçimde yerine getirdiği anlamına gelmektedir.

Çelik’e (2011: 41) göre görsel işitsel araçların amaçlarına şöyle değinmiştir “Basitleştirmek, düşünciyi canlandırmak, önemli yerleri vurgulamak, verilerin anlaşılmasını sağlamak ve bunu artırmak, karşılaştırma yaparak ilişkileri bir arada gösterirler, kavramları ve detaylarını açıklarlar”. Öğrenenler üzerindeki etkileri ise şöyledir “Görsel işitsel materyaller öğrenenlerin dikkatini çekme, odaklanma, farklı bakış açıları sağlama özelliklerinden dolayı eğitimsel faaliyetlerde kullanılmaktadırlar”

Öğretim sürecinde sadece sözel semboller kullanarak öğretim yapılan bir ortama göre tahtanın, normal tahtaya göre akıllı tahtaların, siyah beyaz görüntülere göre

renkli görüntülerin, fotoğraflara göre hareketli filmlerin kullanılması öğrenenler üzerindeki etkisi ve bilgilerin kalıcılığı artacak öğrenilenlerin de hatırlanmasını kolaylaştıracaktır.

2.1.10. Duyuların Öğrenmedeki Yeri ve Önemi

Doğumuyla gözlerini yaşama açtığı andan itibaren insan duyu organlarını etkin bir biçimde kullanmaya başlar. Duyu organlarının çeşitli dönemlerde baskınlığı değişse de görme ve işitme duyuları çevreyi tanımada, öğrenmede birincil ve önemli bir yere sahiptir.

Berger (1972/1995: 7) "Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir" ifadesi öğrenme, sürecinin başlangıcında daha konuşmaya başlamadan görerek (ve işiterek) öğrenmeye çevremizi tanımaya, olan biteni algılamaya başlar ilerleyen yıllarda hatta yaşamımızın sonuna kadar neredeyse her alanda görme eylemlerinde bulunarak bir şeyler öğrenmeye devam ederiz.

Duyular yoluyla veri toplamak, bir bireyin belli bir olgu, olay duruma ilişkin sahip olduğu doğal öğrenme yolları (yani görme, işitme dokunma, tat alma ve koklama gibi duyular) ile bilgi edinmesidir (Saban, 2014: 145). "Araç gereçler öğrenme işlemine katılan duyu sayısını arttırarak daha fazla ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine yardımcı olurlar" (Yalın, 2012: 82).

Küçükahmet, (2003: 45) "Bir öğretmenin eğitim öğretim sürecinde öğrencilerin ne kadar fazla sayıda duyusuna yönelirse o oranda etkili bir öğretim sağlamış olur" der ve "Beş duyunun öğrenmede en etkili olanı görme duyusu" olduğunu belirtir. Beş duyu organının öğrenme üzerindeki etkisi şöyledir.

- Görme duyusu %75
- İşitme duyusu %13
- Dokunma duyusu %6
- Koklama duyusu %3
- Tat alma duyusu %3

Varış, (1978: 17) “Öğrenme tecrübeleri öğrencinin ne kadar fazla sayıda duyu organına yöneltirse o kadar etkin olur” şeklinde duyu organının öğrenmedeki önemini belirtir.

Çilenti’ye göre (1988: 35) Ted Cobun öğrendiklerimizin

- %83’ünü görme
- %11’ini işitme
- %3,5’ini koklama
- %1,5’ini dokunma
- %1’ini tatma duyularımızla edindiğimiz yaşantılar yoluyla öğreniriz.

Cobun’un bu araştırmasıyla bireylerin öğrenmek için en çok kullandığı duyuları %83 ile görme, hemen ardından %11 ile işitme olduğunu görmekteyiz. Bu bilgilerden yola çıkarak görsel işitsel materyaller olabilecek belgesel filmlerin öğretimde eğitsel olarak kullanılması durumunda iki duyu organına yönelik bir etkinlik olacağından bu oran %94’e kadar çıkacaktır.

Diğer etkenler yani doğru araç seçimi ve kullanımı, bireysel farklılıklar, konunun içeriği, sınıf ortamındaki fiziksel değişkenler gibi faktörleri devre dışı alarak sadece bu verilere göre konuşacak olursak %94 gibi ciddi bir oranının göz ardı edilemeyeceği gerçeğidir. Görsel ve işitsel öğrenmelerimize yönelik eğitsel bir malzeme olabilecek belgesel filmlerin öğretim etkinliklerinde kullanımının ne derece önemli olabileceğini gözler önüne serebilecek bir araştırma bulgusudur.

Doğanay (2002: 193) Coğrafya eğitiminin duyu organlarına yönelik olması gerektiğini şöyle ifade etmiştir “Sadece harita ve yer küre ile yapılacak Coğrafya eğitimi ezbere bir eğitim olacaktır. Oysa amaca uygun ve beş duyu organına hitap edecek biçimde araç gereçlerle Coğrafya eğitimi sağlanmış olması gerekir”

“İnsanın beynine bir işlev yükleyip sözcüklerin şifresini çözümlenerek anlam oluşturma çabasını zorunlu kılan radyo yayınları televizyonla birlikte sözün geri planda kaldığı anlatımın görüntülere dayandırılarak anlatıldığı biçime dönüşmüştür. Çağın koşulları ve akımları içinde okuyarak,

dinleyerek anlamak, gerektirdiği çabadan dolayı daha az seçilen yöntemdir. Artık insanlar görek anlamak için televizyon izlemektedir” (Cereci, 2008: 139)

Çağımız teknolojisinin öğrencilerin okul dışı öğrenme stillerini, değiştirip şekillendirmesinden öğretim sürecinde faydalanılabileceğini Slavin (2012/2017: 202) “Günümüzde öğrenciler okul dışında görsel öğrenen bireyler haline geliyor ve öğretmenler okulda bundan faydalanabilir” şeklinde ifade eder.

İşman (2011: 343) eğitimde kullanılan teknolojiler hakkında vurguladıkları “Göze ve kulağa hitap eden modern eğitim teknolojilerinin eğitim ve öğretim faaliyetlerine getirdiği büyük katkılara rağmen hala eğitim toplumunun büyük bir çoğunluğu bu teknolojileri etkili ve yaygın olarak kullanmamaktadır” önemlidir. Buna neden olan faktörleri şöyle “Kısıtlı bütçe yani ekonomik sorun, öğretmenlerin eğitim teknolojileri hakkındaki bilgi eksikliği, toplumun teknolojiye adaptasyonunun sağlanamaması” şeklinde sıralamıştır.

P.J. Phillips ve James S. Kinder (1973) ABD Texas Üniversitesinde yaptıkları araştırmanın (Using Instructional Media: 39) sonuçlarına göre zaman sabit tutulduğuunda insanların hatırlama yüzdeleri şu şekildedir (Akt. Çilenti, 1988: 36).

• Okuduklarının	%10’nu
• Duyduklarının	%20’sini
• Gördüklerinin	%30’unu
• Hem görüp hem işittiklerinin	%50’sini
• Görüp işittikleri ve söylediklerinin	%80’ini
• Görüp, işittikleri, söyledikleri ve yaptıklarının	%90’ını

Phillips’in araştırmasına göre insanların hatırlama yani kalıcılık değerlerine bakıldığında gördükleri ve işittiklerinin %50’sini hatırladıkları görölmektedir. Bu oran düşük gibi görölse de geleneksel eğitim sisteminden yapılandırmacı eğitim sistemin geçilmesiyle öğrencilere derste anlatılacak konu için izletilecek filmlerde veya içerikte geçen kavramlar (pusula gibi) gösterip yaptırma tekniğiyle desteklenerek derste

kullanılabilir. Kayaçların içindeki demirin mıknaatısla denenip bulunması, belgesel filmde gördüğü yanardağı oyun hamuruyla yapması yani tecrübe etmelerinin sağlanmasıyla bu oran daha yükseklerle çıkabilir.

Carr ve vd. 1982’de yaptıkları bir araştırmaya göre “Anlamaların kazandırılmasında resimler sözcüklere oranla daha etkili olmaktadır. Ancak tek gösterilen bir resim, bireyi o resmin ismine oranla anlamına daha çabuk ve otomatik, tek olarak gösterilen bir sözcük de bireyi o sözcüğün anlamına oranla ismine daha çabuk ve otomatik ulaştırmaktadır. (Akt. Ergin, 1995: 65).

ABD’de mühendislik eğitimi gören öğrencilerle yapılan bir araştırmanın aşağıdaki sonuçları öğrenmede farklı yöntemlerin ne oranda etkili olacağı konusunda fikir verecektir (Büyükkaragöz ve diğerleri, 1998: 76).

• Okuma	%10
• Dinleme	%20
• Fotoğrafa, resme bakma	%30
• Bir film seyretme	%50
• Bir sergiyi izleme	%50
• Bir gösteriyi izleme	%50
• Yerinde bizzat izleme	%50
• Tartışmaya aktif katılma	%70
• Konuşma	%70
• Bir sunuş yapma	%90
• Gerçek bir deneyi canlandırma	%90
• Bir şeyi gerçekleştirme	%90

Edgar Dale, “Hangi yaş grubu olursa olsun öğrenen bireylerin bu alanları ile öğrendikleri içeriğin aktarılış şekli ve yolu arasında önemli direkt bir ilişki vardır.” demiştir ve “Yaşantılarla kavramların oluşumu arasındaki ilişkilerden yararlanarak, öğrencilere somuttan soyuta doğru bir öğrenme yaşantısı sağlayacak “Yaşantı Konisi” adını (Şekil 3) verdiği öğrenme yaşantılarını seçme ve eğitim durumlarını düzenlemeye yardımcı bir model geliştirmiştir” (Akt. Yalın, 2007: 20).

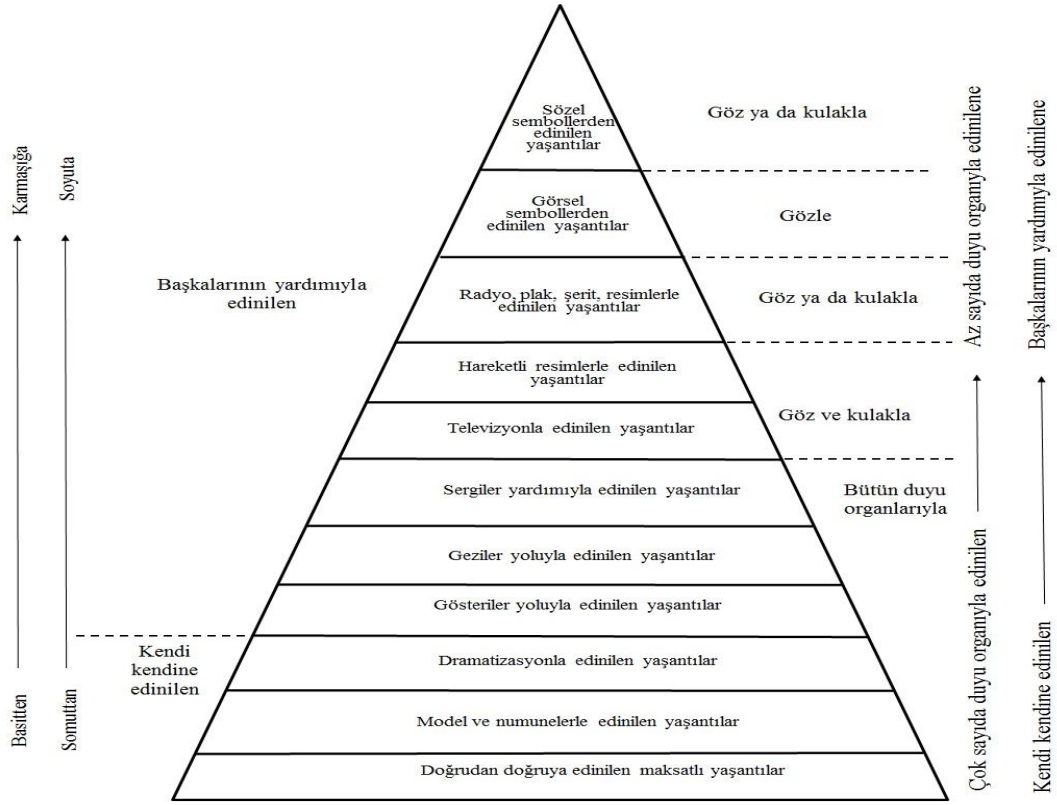
Çilenti (1988: 57) yaşantı konisini “Eğitim yaşantılarını seçme ve eğitim durumlarını düzenlemeye yarayan bir model” tanımlamıştır. Bu duruma “İkisinden biri göz olan iki duyu organı söz konusu olduğunda, diğer şartlar eşitse, gözle edinilen yaşantılar koninin tabanına daha yakın yerleştirilmiştir” dikkat çekmiştir.

Ayrıca yaşantı konisinin dayandığı bilimsel bazı ilkeleri şu şekilde açıklamıştır.

- 1) Öğrenme dahil olan duyu organları sayısının fazlalığı çok ise iyi öğrenir ve geç unutulur.
- 2) Öğrenilenlerin birçoğunu gözler sayesinde öğrenilir.
- 3) En iyi öğretim somuttan soyuta ve basitten karmaşığa doğru giden öğretimdir.
- 4) En iyi öğrenilen bilgiler yaparak öğrenilen şeylerdir.

Pennywell (1980) ABD'nin Louisiana eyaletindeki yüksekokul ve üniversitelerinde görev yapan öğretim elemanlarıyla yaptığı bir araştırmaya göre görsel araçlardan yararlanma ve bu araçların tüm alanlardaki davranışsal hedeflere ulaşmada yardımcı olduğu kanısına sahip bulunmaktadır.

Araştırmanın kapsamına giren öğretim elemanlarının %85'ten fazlası görsel araçların öğrenmeyi zenginleştirdiğini % 95' ten fazlası da görsel araçların öğrencinin ilgisini çektiğini belirtmiştir (Akt. Ergin, 1995: 104).

Şekil 3. Edgar Dale Yaşantı Konisi

(Çilenti, 1988: 56)

2.1.11. Araç Gereç Kullanmanın Öğretme ve Öğrenme Sürecine Katkıları

Neden araç gerece ihtiyaç duyar neden materyal kullanırsınız? sorularının yanıtı şöyle verilebilir. Öğretim sürecinde araç gereçler ilk olarak zamanın ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlar, öğretimi daha anlaşılır, kalıcı ve zevkli hale getirirken öğretmenlere de öğretim esnasında kolaylıklar sağlar. Dolayısıyla, öğretim hizmetinin kalitesini materyaller bu sayede artmış olur.

Senemoğlu'nun (2012: 283-285) öğrenmenin nasıl başladığını ve insanların neye dikkat ettiğini şu ifade ile “Öğrenmenin dikkat etmeyle başladığını, bir ya da birden fazla duyu organını etkileyen alışılmışın dışındaki uyarıcılar dikkat çekici uyarıcılardır” açıklar. Ayrıca öğretimde kullanılan araç gereçlerin “Resimler, haritalar, tepegöz, projektör yansılar, yazı tahtaları, slaytlar vb. fiziksel dikkat çekici uyarıcılar” olduğunu vurgular.

Çilenti (1988: 32) araçları somuttan soyuta şu şekilde sıralamıştır.

- a) Gerçek araçlar
- b) Örnekler ve modeller
- c) Televizyon programları
- d) Hareketli filmler
- e) Radyo programları ve işitsel araçlar
- f) Görsel semboller
- g) Sözel semboller (Söz, yazı, işaretler)

“Eğitimciler daha fazla öğrenciye, daha az zamanda, daha fazla bilgi öğretmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle öğrenimin daha verimli olmasını sağlayacak yeni eğitsel teknik ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir” (Alkan: 1984: 6)

Öğretme öğrenme yaşantılarında öğretim materyallerinden uygun bir biçimde yararlanıldığında sağladığı faydalar şu şekilde sayılabilir (Şimşek, 2002: 60).

- a) Öğrenmeyi kalıcı hale getirir.
- b) Öğrencilerin ilgisini çeker (Öğrenmeye karşı ilgilerini artırır).
- c) Öğrenmeyi güçlendirir (kolaylaştırır).
- d) Öğrenmede uyarıcı etki yapar.
- e) Anlam gelişmesi ve anlatım kolaylığı sağlar.
- f) Öğretimde zaman kazandırır.
- g) Öğretim sürecini güçlendirir ve etkin kılar.
- h) Sözcük gelişimine katkı sağlar.
- i) Düşüncenin devamlılığını sağlar.

Driscoll, M. P. (2005/2012: 114) “Ders materyallerinin bellekte iyi kodlamayı sağlamasına yardım eder”

“Çeşitli teknolojik olanaklara ve yeni öğretim ortamlarına rağmen geleneksel öğretme öğrenme süreçlerinin yaygın kullanılması, öğretme öğrenme yöntem ve tekniklerini düzeltme yönünde karşılaşılan ciddi gereksinimler, yetersiz öğretim eğitim tesisleri, araç ve gereçleri ile verimsiz, kalitesiz bir uygulama içinde bulunulması” gibi (Alkan, 1984: 6-7) sebepler öğretimin kalitesini düşürmektedir. Bunun neticesinde

Araç gereçlerin süreçteki faydalarından Yalın (2012: 82) ise şöyle bahsetmektedir. “Öğretme öğrenme sürecinde araç gereçler genelde öğretimi desteklemek amacıyla kullanılır. İyi tasarlanmış öğretim araç gereçleri öğretim sürecini zenginleştirir, öğrenmeyi artırır”

Yalın’a göre araç gereçlerin faydaları şöyle sıralamıştır (2012: 82-90).

- a) Çoklu öğrenme ortamı sağlarlar
- b) Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olurlar
- c) Dikkat çekerler
- d) Hatırlamayı kolaylaştırır
- e) Soyut şeyleri somutlaştırırlar
- f) Zamandan tasarruf sağlarlar
- g) Güvenli gözlem yapma imkânı sağlarlar
- h) Farklı zamanlarda birbiriyle tutarlı içeriğin sunulmasını sağlarlar
- i) Tekrar tekrar kullanılabilirler
- j) İçeriği basitleştirerek anlaşılmasını kolaylaştırırlar

Araçlara dayalı olarak yapılan öğretimin yararları şöyle sıralanabilir (Demirel, 2004: 59).

- 1) Öğrencilerin güdülenme düzeyi artar.
- 2) Öğrenmeyi somutlaştırır.
- 3) Öğretme öğrenme sürecine çeşitlilik katar.
- 4) Laf kalabalığını (Verbalizm) önler. Sözden ekonomi ve zamanı daha iyi değerlendirmeyi sağlar.
- 5) Öğrenilecek konular üzerinde daha etkili alıştırma ve pratik yapmayı sağlar.

Araç gereçlerin öğrenimdeki bir başka faydası ise şöyledir. “Eğitim teknolojilerinin geliştirdiği araç, gereçler ve yöntemlerle öğrenme hızı artar. Stolurow’un yaptığı bir araştırmaya göre 45 dakikalık dersin öğretme aracı ile 15 dakikada öğretilbildiği saptanmıştır” (Alkan, 1998: 42).

Öğretimi araçlara dayalı yapmanın olası sakıncalı sonuçları da olabilir.

- 1) Öğrencilerin düşünmelerini azaltabilir.
- 2) Kimi durumlarda dili daha çok kullanmayı gerektirmeyebilir.
- 3) Temini (aracın elde edilmesi) pahalı olabilir, sürekli taşınması zahmetli olabilir.
- 4) İstenilen her aracı anında etkili bir şekilde kullanmak için gerekli zaman ve hazırlık yeterli olmayabilir (Demirel, 2004: 59).

Öğretmenlerin öğretim araçlarından yaygın ve etken yararlanmamalarının nedenleri ise şöyledir (Alkan 1998, 75-76).

- 1) Öğretmen ve yöneticilerin isteksizliği
- 2) Araç eksikliği
- 3) Yeterli tesis, yerin ve ödeneğin olmaması
- 4) Öğretmenlere yardım edecek uzmanların olmaması
- 5) Her kademedeki öğrenciler için gerekli öğretim gereçlerinin yetersizliği
- 6) Öğretim araç ve gereçleri ile ilgili kaynakların gereği gibi bilinmemesi

Yalın (2012: 83) Öğretmenlerin farklı öğrenme stillerine sahip sınıftaki öğrenciler için şu duruma dikkat çeker “Öğretimde kullanılan araç gereç sayısı arttıkça her bir öğrencinin bireysel öğrenme ihtiyaçlarına uygun bir öğretim kanalının bulunması ihtimali artar”

Ayrıca araç gereçlerin faydaları ile öğrencilerin de araç gereci kullanıp kontrol edebileceklerini şöyle ifade eder. “Öğrenme içeriğini öğrencilerin kolaylıkla algılayabilecekleri, kullanabilecekleri ve özümseyebilecekleri; miktar, zaman ve sunuluş olarak üzerinde kontrol sahibi olabilecekleri biçimde sunar” Örneğin belgesel filmle bir dağın oluşumunu veya aşamalarını ister yavaş ister hızlı ve birden çok kez bireysel veya grupta izleyebilir.

Eldaş (2011) eğitimci, fütürist yazar Marc Prensky ile yaptığı bir röportajda yeni dijital çağda öğretmenler, öğrenenler ve öğretim hakkında dikkat çeken önemli bilgiler ve tavsiyeler vermiştir. Prensky'nin On the Horizon (Ufukta) adlı makalesinde “1980

sonrası doğan çocukların, öncesinde doğanlara oranla teknolojiye, teknolojiyle öğrenmeye daha yatkın olduklarını; hatta bunu doğal olarak yaptıklarını” belirtmiştir.

Öğretmenlere çağın gerisinde kalmamaları için “Yeni dijital dünyaya dahil olmak isteyen bir göçmen “adapte” olmayı öğrenmeli. Bunu da ilk önce öğretmenler gerçekleştirebilmeli” şeklinde tavsiyeler de bulunmuştur. Ayrıca öğretimi etkili kılmak adına öğretmenlerin üzerine düşen bazı hususlara şöyle değinmiştir “Değişime ayak uydurun. Geleceğin sahibi çocuklarımıza yeni öğrenme yolları yaratın”

“Eğitim sisteminde odak noktamızın çocukların dilinden anlamak ve onların istek ve heveslerini eğitimin merkezine almak” olduğunu belirterek geleceğin öğretim ve öğrenim yolunun hangi yönde ilerleyebileceğine dair “Ansiklopedik bilgileri Wikipedia yerine videolardan anlatmaya ve öğrenmeye başlayacağız” şeklinde dikkat çekmiştir.

2.2. Filmler

2.2.1. Film Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Öğretim ortamlarında kullanılacak araç gereçlerin seçimi nasıl önemliyse gösterim yapılacak filmde seçiminde dikkat edilecek hususlar önemlidir.

Çocuğun psiko-sosyal gelişiminde filmlerin bir uyarım kaynağı olduğu belirlenmiştir. Elizabet Hurlock’a göre “Çocuk ancak 7 yaşında filme dikkatini vermeye başlar. Oynatılanın az çok ne olduğunu anlar ve filmin gerçek olmadığını bilir” Filmlerin psiko-sosyal gelişimindeki rolü büyüktür. Ancak filmlerdeki kahramanın / unsurların iyi seçilmiş olması gerekmektedir. Çocuğun kişiliğini geliştirirken kendisini özdeşleştireceği bir model olarak alacağı bu kahraman doğrunun, iyinin simgesi olmalıdır. Filmlerde seçilecek konular, toplumun sosyo-kültürel gerçeklerini yansıtan eğitici ve uyarıcı nitelikte olmalıdır” (Yavuzer, 2000: 232-234).

“Dört yaşından büyük ve minimum düzeyde akla sahip herkes özel bir eğitim almaksızın bir filmin, kaydın, radyo ya da televizyon programının içeriğini -az ya da

çok- anlayabilir. Ancak kesindir ki, medya gerçekliği bu kadar aslına uygun taklit edebildiği için, onları kavramaktan çok, kolayca anlıyoruz” (Monaco: 2000/2002: 21).

“Çocuklara yönelik filmler hazırlanırken uzman pedagoglarla işbirliği içinde olunmalı, şayet dışarıdan alınması planlanan dizi, çizgi film ve filmler öncelikle uzmanlar tarafından değerlendirilmeli, yayına girmeden önce denek grubuna da gösterilerek alınan tepkilerin olumlu ve olumsuz etkisi göz önünde bulundurulmalıdır” (Yavuzer, 2000: 236).

2.2.2. Filmlerin Faydaları ve Sınırlılıkları

Hunt vd. (2010/2012: 13) filmleri oluşturan görüntülerin barındırdıkları anlamlar açısından filmleri şöyle değerlendirmiştir “Temel olarak film bir hikâyeyi resimlerle anlatmak demektir. Her resim bir hikâyeye anlatır. Tek bir görüntüden bile ne kadar çok şey anlayabileceğimiz şaşırtıcıdır. Filmin tamamını görmemiş olsak bile, sadece bir karenin barındırdığı bilgiler bize çok şey söyler”

Filmlerdeki resimler, görüntüler bilinçsiz, rastgele, sıradan bir nedenle kaydedilmiş görüntüler değildir. Anlatılmak istenen konuya özgü görüntüler özenle ve bilinçli seçilerek oluşturulur.

“Fिल्msel anlatımda temel anlatıcı görüntüdür. Bir film aslında bütünüyle mesajlarla örülmüş bir iletişim aracıdır. Bir belgeselde mesaj daha çok yeni bilgiler, yinelemeye değer durumlar, daha fazlasını düşünmeye, bulmaya ve çözüm aramaya yönelten anahtar cümledir. Belgesellerdeki her ayrıntı anlamlı, her vurgu öğretici, her bilgi insanla ilgili ve gerçektir” Bu nedenle “Belgesel film anlamın ve mesajın tam olarak izleyiciye iletiildiği bir türdür” (Cereci, 1997: 72-73).

Monaco (2000/2002: 153) “Herkes bir film seyredebilir ancak bazı insanlar filmleri üst düzeyde çok yönlü kavrayabilirler” sözüyle kimi insanların filmlerdeki görsel işaretleri diğer insanlara göre bireysel farklılıkları sebebiyle hızlı, kolay veya farklı anlamlarıyla anlamının mümkün olabileceğine değinmiştir.

Fakat basılı iletişim araçlarından farklı olarak film, radyo, televizyon ve kayıtların, dinleyen ya da izleyenlerin bu iletileri alımlama ve anlamaları için üst düzeyde eğitilmiş olmaları gerekmeyeceğinden bahseder (Monaco, 2000/2002: 410).

“Her izleyici aynı görüntüleri mutlaka aynı biçimde anlamaz, aynı biçimde yorumlamaz, görüntülerden aynı ölçüde etkilenmez. Görüntüleri her izleyici kendi yetişmesine, eğitimine görgüsüne, beğenisine, deneyimine, görüşüne göre değerlendirir” (Özön 1984: 21).

“Sesin (sözün) anlamını aynı kolaylık ve çabuklukla kavrayamazken görüntülerin anlamını daha kolay, daha çabuk kavrarız” “Sözün soyut ya da somut bir kavramı ortaya koyuşuna göre azalıp çoğalan, yavaşlayıp hızlanan bir çabaya yol açar” (Özön 1984: 90).

“Bir sinema oyuncusu yüzünü kullanırken, tiyatro oyuncusunun da sesiyle oynadığı herkes tarafından bilinir” (Monaco, 2000/2002: 50). Peki, belgesel film anlatacaklarını gösterirken neyi, nasıl, hangi amaçla kullanır diye sormak öncelikle belgeselin filmin ne olduğunu, içeriğini, konuları ele alma yollarını, onları işleyiş ve aktarış tarzını düşündürüp sorgulatarak belgeselin daha iyi anlaşılması, kullanılması hususunda fikir oluşmasını sağlayacaktır.

Hareketli filmleri 4 çeşide (belgesel filmler, tanıtma ve reklam filmleri, konulu filmler, öğretici filmler) ayırarak eğitsel yönden faydalarına şöyle değinmiştir (Çilenti, 1988: 77).

- 1) Cisim, olgu, olay ve işlemleri gerçek görüntü ve sesleriyle en iyi ve en ilginç biçimde sunabilen araçlardır
- 2) Amaca en uygun şekilde çekilip düzenlenmiş görüntü ve sesleri verirler
- 3) Kolaylıkla çoğaltılabilir ve yayılabilir
- 4) Hareketli filmler zaman ve uzaklık faktörlerini kolaylıkla kontrol edebilirler (yakınlık-uzaklık, hızlı-yavaş)
- 5) Hareketli filmler, sınıfa getirilmesi olanaksız cisim, olgu, olay ve işlemlerin kolayca gözlenmesini sağlar
- 6) Yeni tutum ve inançların gelişmesi ve eskilerin değişmesi kolayca sağlanabilir

Öğretimde video film kullanımının faydalarına şöyle değinmiştir (Uşun, 2012: 134).

- 1) Somut, zengin, akıcı ve kalıcı bilgi sağlar
- 2) Sınıf dışı cisim, olay ve ortamları sınıfa getirir. Gerçek hareket ve sesleri ile sunar
- 3) Işık, renk, hareket ve ses öğelerini kullanarak öğrencilerin dikkatini sürekli olarak bilgiye yoğunlaştırır
- 4) Öğrenmesi zaman ve mekana bağlı olmaktan kurtarır
- 5) Bireysel ve grupla öğrenme fırsatı verir
- 6) Öğretmen belleten değil, rehberlik eden kişi özelliği kazandırır
- 7) Öğretmene öğrenci tepkilerini gözlemleme fırsatı verir
- 8) Programlar zaman ve ekran boyutları ile sınırlı olduklarından, konuları özlü bir anlatımla ve etkili görüntülerle vererek, uzun süre kalıcı olabilecek yaşantılar sağlar
- 9) İlgi çekici ve sürükleyicidir. Öğrenci motivasyonunu artırır
- 10) Dikkatle hazırlanabilir ve deneyerek standartlaştırılabilir.
- 11) Ses ve görüntüyü birleştirme özelliğinden dolayı diğer araçlarla karşılaştırıldığında gerçekçi, güçlü ve aynı zamanda da eğlendirici öğrenme öğretme ortamı sağlar
- 12) Öğrencilerin duyuşsal (bireysel ve sosyal tutumlar) ve psikomotor alanda davranış ve beceri kazanmalarında etkili olarak kullanılabilir
- 13) 3-5 dakika süren kısa bir programa bir ders saati sığdırılabilir
- 14) Özel eğitime muhtaç çocukların eğitiminde de önemli yararlar sağlar
- 15) Uzaktan eğitim ve bireysel öğrenme süreçlerinde büyük bir potansiyeli vardır.

Hareketli filmlerin eğitsel yönden sınırlılıkları ise şöyledir (Çilenti, 1988: 77).

- 1) Seyredenlere yanlış şekil, büyüklük, renk, zaman ve uzaklık kavramı verebilir*
- 2) Görüntüler yanlış izlenim verip yanlış kavram, tutum ve inanç oluşmasına neden olabilir
- 3) Konu için uygun film gerektiği zaman bulunamayabilir

*1970 yıllarda Cezayir’de bir tür sineğin yol açtığı çok yaygın bir göz hastalığı ile ilgili bilgilendirmek amacıyla belgesel film hazırlanmıştır. Film ülke çapında gösterilmiş fakat filmi izleyen köylüler konunun kendilerini ilgilendirmediğini ve neden böyle bir filmi izlemeleri gerektiğini anlamadıklarını söylemişlerdir. Doktorun köyde herkeste görülen bir hastalık olduğunu söylemesi dahi etkili olmamıştır. İtirazlarındaki gerekçe sorulduğunda ise filmde gösterilen büyüklükte sineklerin köylerinde olmadığını söylemişlerdir. Bunun ise film kayda alırken kullanılan yakın çekim tekniği sebebiyle anlatımdaki sineklerin kocaman görünmesi olduğu anlaşılmıştır. Filmde Cezayirli köylülerin anlayamadığı bir dil kullanılması bilgilendirip, eğitmek amacıyla hazırlanan filmin beklenmeyen olumsuz sonuçlar doğurmasına neden olmuştur (Carrière, 1995: 61).

Örnekteki gibi 1 ve 2 maddelerdeki durumların ortaya çıkmaması ya da en az düzeyde meydana gelmesi için öğretmen gerekirse filmi durdurarak görüntüleri veya anlatılanı açıklamalı, öğrenciden aldığı dönütlere göre devam etmelidir.

Video film kullanımının sınırlılıklarını ise şöyle ifade etmiştir (Uşun, 2012: 135).

- 1) Tek yönlü bir iletişim aracıdır
- 2) Program üretimi için ekip çalışması gerektirir
- 3) Kaliteli öğretim içeriği bulma güçlüğü vardır
- 4) Gösterim öncesi film izlenerek not çıkarılması gerekir
- 5) Sunu sırasında öğrenci öğretmen denetiminden film yönetmeninin denetimine geçer

İşman (2011: 343) eğitim teknolojilerinin büyük bir kısmı Türk eğitim sisteminde yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bunun nedenleri 3 ana sorun üzerinde yoğunlaşmaktadır.

- 1) Ekonomik sorunlar (Kısıtlı bütçe)
- 2) Öğretmenlerin bilgi eksikliği
- 3) Toplumun temel yapısı (Türk eğitim toplumunun teknolojiye adaptasyonunun sağlanamaması)

Foss (2012: 50) Bireylerin görüntülerden ve seslerden algılayıp hatırladıkları hakkında verdiği bilgiler dikkat çekicidir “İzleyici kitlesinden bir kesit alırsak ve bunlara sözlü görüntü, bilgi içerikli programlar izlettirirsek, algıladıkları ve hatırladıkları bilginin %70’inin görüntülerden, %30’unun ise ses kanalından kaynaklandığı sonucuna ulaşırız”

	Görüntü	Ses
Bilgi	%70	%30
Duygu	%30	%70

Öğrenmelerimizin neden daha çok görüntü kaynaklı olduğunu ise şöyle izah etmiştir “Bir bölümü, beynimizin, görsel bilgiyi, sözlü bilgiye oranla daha çabuk işlemesi ve depolamasında kaynaklamaktadır. Sözlü bilginin anlaşılabilmesi için daha çok düşünsel işleme gerek vardır”.

Ayrıca derslerde kullanılacak görsel işitsel ortamlarla ilgili literatür, belirli bir ortamın etkililiği konusunda karar vermede öğretmene yararlı olmada sınırlı kalmaktadır. Literatür büyük ölçüde ya anekdot niteliğinde ya da sınıfın gerçeklerinden oldukça uzakta kalmıştır (Alkan, 1998: 136).

2.2.3. Filmlerin Geliştirebileceği Eğitsel Beceriler

Filmlerin öğretim sürecinde kullanılmasının öğrenciler üzerinde etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler yeni beceriler kazandırabileceği gibi var olan becerileri de geliştirebilmektedir. Bunlar beceriler ve alt beceriler şöyle belirtilmiştir (Öztaş, 2007: 142)

- 1) Empati kurma becerisi gelişir
- 2) Eleştirel düşünme becerisi gelişir
- 3) Yaratıcı düşünme becerisi gelişir
 - Analiz, sentez, değerlendirme yapar
 - Sıra dışı bağlantılar kurar
- 4) İletişim becerisi
 - Seyreder / Açık fikirli olur / Tartışır / İkna eder

- Sözlü / yazılı görüşlerini ifade eder
- 5) Araştırma becerisi
- 6) Problem çözme becerisi gelişir
- 7) Zaman ve kronolojiyi algılamada
- 8) Değişim ve sürekliliği algılama becerisi gelişir
- 9) Karar verme becerisi gelişir.
- 10) Görsel okuma becerisi gelişir.

2.2.4. Filmlerin Eğitim Amaçlı Kullanılması ve Yapılan Bazı Çalışmalar

Eğitim amaçlı filmler ilk kez 1910 yılında Thomas Edison ile başladı. Edison, filmlerin sınırsız bir öğretme potansiyeline sahip olduğunu, öğretici filmlerin eğitim sisteminde devrim yaratıp kitapların yerini alacağını eğitim alanında devrim olacağını iddia ediyordu. (Can, 1996: 84; Karademirci, 2010: 3)

Avrupa’da eğitim filmleri konusunda önemli adımlar atılmıştır. 1907-1912 yılları arasında Dr. Arche, Avusturya Eğitim Bakanlığı’nın desteği ile çömlekçiler, camcılar, marangoz ve jimnastik konularında filmler yapmıştır. İngiltere’de, İngiliz Film Birliği’nin filmleri, Almanya’da Firma Messter’in karıncalar, arılar, deniz hayvanları gibi konulardaki eğitim amaçlı çekilen filmlerdendir. Hannover firması, Almanya’da seyyar bir film makinesi ile kültür filmleri gösterirken, Paris’te de Pathé Freré kurumu eğitim filmleri yapmıştır (Yakar, 2013: 23)

Edison’un ilk eğitsel ve öğretici filmi “This Man Who Learned” pastörize sütün tehlikelerini anlatır. 1917’ye kadar olan süreç içinde, endüstriyel eğitim filmleri üretilmiştir. 1912’de ürettiği filmde krema aletinin nasıl çalıştığını anlatmıştır. Daha sonra Henry Ford, mali destek vermiş ve eğitim amaçlı filmler yapılmasını sağlamış 1917’de yapılan ve çeliğin üretim sürecini anlatan filmle, öykü olmaksızın sadece çizgi film aracılığı ile karmaşık teknikler sunulmuştur (Can, 1996: 84).

Eğitim reformcuları, film kullanımında etkili sonuçlar elde edebilmek için öncelikle teknik malzemeye, bir film kütüphanesine, güncellenmiş film kataloglarına ve öğretmen el kitabına sahip olunması gerektiğini vurgulamışlardır (Yakar, 2013: 23).

1914-1923 yıllarında görsel işitsel öğrenim hareketi olarak başlayan süreçte ABD ilk öğretici filmler kataloğunu 1910'da yayımlar. Görsel öğretim üzerine beş ulusal kurum kurulmasıyla görsel öğretim ve görsel eğitim terimleri de kullanılmaya başlanır. 1920-1930 yıllar arasında da bu öğrenim hareketi devam etmekle birlikte Edgar Dale Yaşantı (tecrübe) Konisi'ni geliştirir (Karademirci, 2010:3).

1927 ve 1942 yılları arasında Eastman Kodak ve Western Electric şirketleri, sınıflarda kullanılan eğitici film yapımına hız vermişler eğitici okul filmlerini bütün dünyaya, ilk ve orta düzeydeki okullara dağıtmışlardır. Bu filmlerin çoğu karmaşık yapılanmaların işlevini netleştirebilecek çizgi filmler şeklindeydi (Can, 1996: 85).

Radyo yayını, ses kayıtları, sesli sinemalar, görsel işitsel öğretim akımını sağlarken bu dönemde Görsel Öğretim Dairesi kurularak Müfredatın Görselleştirilmesi (Visualizing the Curriculum) isimli ders kitabı basılmış görsel işitsel araçların eğitimde çığır açtığı kabul edilmiştir (Karademirci, 2010: 3).

Birinci Dünya Savaşı sırasında, belgeseller savaşın bazı bölümlerini kayıt altına almak için kullanıldı. Bu 1915'te, kameramanların cepheye gitmelerini engelleyen yasağın ortadan kalkmasıyla mümkün olabildi (Hayward, 2012: 419).

II. Dünya Savaşı, öğretici film tekniklerinin yeni boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. İnsanları kısa bir süre içinde eğitmeye yönelik çalışmaların başında film gelmiştir. 1941'den sonra askeri düzenin kendi içinde oluşturduğu film şirketleri, yeni çizgi film karakterleri geliştirdiler. Savaş sonrası, bu filmlerin başarılı olduğunu gösterdi ve film üretimi devam etti. Amerika'da Hava Kuvvetleri çizgi filmi mühendislik problemlerini, teorilerini ve kapalı mekanizmaların çalışmalarını açıklamak için en iyi teknik olarak gördü. Kitlesele öğretimde başarılı olan filmlerin, sınıflarda da kullanılması gerektiğini savunan düşünceler gelişti (Can, 1996:85).

ABD'de pilot eğitiminden uçak yer hizmetlerine hatta ordu kayıklarının tamirine kadar çok sayıda eğitim filmi bulunuyordu. Ordunun finanse ettiği Neden Savaşıyoruz? dizisini silahlı kuvvetlerin her bir üyesi deniz aşırı ülkelere gitmeden önce seyretmek zorundaydı. Savaşan askerin gereksinimi doğrultusunda savaş taktiklerini içeren yapımlar bile vardı (Rotha, 2000: 249).

Lenin ve Stalin’de sinemanın propaganda ve eğitimsel gücünün çok iyi farkındaydılar. Bu durum özellikle, büyük bir bölümü okuma yazma bilmeyen ve farklı lehçeler kullanan kitlelerin eğitimi için ideal bir görsel medya olan sessiz film için geçerliydi. Belgeseller trenler aracılığıyla kırsal kesimlere kadar yaşamdan görüntüler taşınmaktaydı. Bu trenlerde gösterilen filmlere ajit veya agit kimi zamanda sine-tren denilmeye başlandı (Hayward, 2012: 75 - 478).

ABD Ordusu, askerlerini hızlı ve etkili olarak eğitebilmek için eğitim teknolojilerinden yararlanmıştı. Örneğin, ABD ordusu, 16mm filmleri, ses kasetlerini, resimleri, tepegözleri ve slayt makinelerini askerlerin eğitiminde kullanmıştır. Bu savaşta on binlerce insan hayatını kaybetmiş fakat eğitim teknolojisi bilim dalı gelişmiştir (İşman, 2011: 102).

1940’lı yıllarda İngiltere’de birkaç yüz tane eğitici film yapılmış milyonlarca metrelik film şeridi harcanmıştır. Bu, filmin daha dikkatli kullanımı ile sistematik eğitimin yapılabileceğinin fark edilmesini sağlamıştır. Özellikle çok sayıda insanın eğitiminde bunun kullanılabileceği düşünülmüştür. İlerleyen yıllarda ordu ve donanma eğitiminde çok kullanılan bir yöntem olacaktır. Savaştan sonra eğitim öğretim konularında fabrikalara daha fazla önem verilmeye başlanınca endüstri kuruluşları belgesel yapım alanına yöneldiler. Fabrika çalışanlarına yeni yetenekler kazandırabilmek amacıyla filmler üretilmeye başlanmıştır. Bu filmlerde yeni teknikler kaydedilerek tanıtımı yapılmaktaydı. ABD, İngiltere ve Fransa’da bu tür bir yapılanmanın izlerine rastlanmaktadır (Rotha, 2000: 183-193-249).

Cuban öğretim aracı olarak gördüğü filmler hakkında şunları ifade etmiştir “O günlerde öğretmen merkezli, ‘mekanik ve cansız’ öğretimden öğrenci merkezli öğretime geçiş yaşanmıştır ve filmler, öğrenci merkezli ilerici öğretim yaklaşımlarının öğretici medyası (aracı) olarak görülmektedir” (Karademirci, 2010: 4).

II. Dünya Savaşı’ndan 1980’li yıllara kadar olan süreçte daha özel konuların filmle öğretimi, filmle öğretim yönteminin incelikleri vb. konularda yapılan araştırmalar, okullardaki uygulamalara da yansımıştır. Ayrıca bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle filmler sınıflara kolay taşınabilir ve sınıflarda rahatça kullanılabilir olmuştur. İnternet teknolojisi sayesinde ise okulların ve öğretmenlerin eğitici filmlere

ulaşması, sinema filmleri konusundaki gelişmeleri takip etmesi daha pratik gelmiştir (Yakar, 2013: 24)

Eğitim amaçlı filmlerin de görsel-eğitsel sunumunun öğretime katkısı birçok üniversitede incelenmeye başladı ve üniversite bünyesinde üretilen filmler 1959'dan 1961'e kadar %360 artış gösterdi. Günümüzdeki "çoklu ortam" yazılımlarının getirdiği kolaylıklar, eğitim alanında önemli yapısal değişimler yapmıştır. Artık, görüntünün sesin, hareketin sunumu izleyiciye daha kolay iletilmektedir (Can, 1996: 85).

1915 yılından günümüze kadar filmlerle ilgili birçok hususta yüzlerce araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara ait sonuçlar ve içerdiği bazı konular şöyledir (Yakar, 2013: 23-28).

- a) Sosyal becerilere, bilim ve müzik öğretimine etkisi
- b) Öğrenmeye odaklanma
- c) Okullarda kullanılan filmler ve eğitim filmlerinin seçilmesi
- d) Özel bilgilerin öğretiminde eğitim filmlerinin kullanımı
- e) Farklı seviyelerdeki öğrenciler üzerinde eğitim filmlerinin etkisi
- f) Anlamayı ve davranışları geliştirmede eğitim filmleri
- g) Eğitim filmlerinin standartları, eğitim filmlerinin kullanımında farklı metotların etkisinin araştırılması
- h) Eğitim filmlerinin doğası, sınıfta eğitim ve sınıf dışında eğitim filmleri
- i) Görsel-işitsel materyallerin üretilmesi, kullanımı, yönetilmesi gibi konularda öğretmenlere destek sağlayacak bilgiler araştırılmıştır

Averill Lawrence (1915) Sinema Filmlerinin Eğitim Olanakları adlı çalışmasında filmlerin "Sesli, sessiz, renkli, siyaz-beyaz filmlerin eğitimde kullanımına değinmiştir"

Weber (1922) Yedinci Sınıf Öğretiminde Bazı Görsel Araçların Etkililiğinin Karşılaştırılması adlı araştırmasında ilk gruptaki öğrencilere film izlettirilmemiş; ikinci grupta yirmi beş dakika ders işlendikten sonra yirmi dakikalık bir film seyredilmiş, üçüncü grupta ise sadece film seyredilmiştir. Çalışmanın sonuçları şöyle özetlenmiştir.

- 1) Filmlerin kullanımıyla öğrenmenin etkililiğinde artma söz konusu olur ve buna paralel olarak öğrencilerin konudan aldığı haz artar
- 2) Konu öğrenenlere yabancıysa, resmin etkisi konunun önüne geçer
- 3) Deneme grubu, görsel eğitim araçları arasında sinema filmlerini tercih etmişlerdir

Dale, Dunn, Hoban ve Schneider (1937) 'Eğitimde Sinema Filmleri' adlı kitapta görsel araçların yönetimi, sinema filmleriyle öğretim ve diğer görsel araçlar, eğitim materyallerinin seçimi, eğitim filmlerinde deneysel araştırma, görsel eğitimde öğretmen hazırlığı gibi konulara değinmişlerdir.

Butler, Zaromb, Lyle ve Roediger'ın (2009) Sınıf Öğretiminin Geliştirilmesinde Popüler Filmlerin Kullanımı isimli çalışmasında popüler filmi seyreden öğrencilerde seyretmeyenlere göre konunun akılda kalıcılığı % 50 oranında yüksek çıkmış ve özel uyarı alan gruplardaki bilgi yanlışlığının etkisi önemli ölçüde azalmıştır.

Gözlem yoluyla öğrenme kuramının kurucusu Bandura 1965'te yaptığı bir deneyle, çocuklar üç gruba ayrılmışlardır. Çocuklardan bir grubu, büyükçe oyuncak bir bebeğe vuran, döven saldırgan bir yetişkin modelin pekiştirildiği filmi izlemiş; ikinci gruptaki çocuklar saldırgan modelin cezalandırıldığı bir film izlemişlerdir. Üçüncü gruptakiler ise saldırgan modele nötr davranılan yani saldırgan modelin ne pekiştirildiği ne de cezalandırıldığı bir film izlemişlerdir. Daha sonra her üç gruptaki çocuklara filmdekine benzer bir bebek verilmiş ve bebeğe karşı saldırganlık davranışları ölçülmüştür. Elde edilen bulgulara göre, saldırganlık davranışları pekiştirilen modeli izleyen gruptaki çocukların saldırganlık davranışları en yüksek, cezalandırılan modeli izleyen gruptaki çocukların saldırganlık davranışları en düşük, cezalandırılan modeli izleyen gruptaki çocukların saldırganlık davranışlarının ise iki grup arasında kaldığı görülmüştür (Senemoğlu, 2009: 219)

Özetle bu deneyde modelin davranışlarından izleyenlerin etkilendiği sonucu çıkarılmıştır. Fakat filmin bu etkiye katkısından hiç bahsedilmemektedir. Filmlerin

bireyler üzerinde ne derece (sonuç itibariyle olumlu/olumsuz) etkili olabileceğini de gösteren bu deneyin filmlerle ilgili bahsedilmeyen bu yönüyle de değerlendirilmesi gerekmektedir. Deneyde izletilen film üzerinden oluşturulan gerçeklik, izleyenler tarafından benimsenerek oyuncak bebeğe uygulanmıştır. Buna göre filmlerin birey ve toplumlara bilgilendirip eğitime, propanganda aracı olarak yönlendirme, bakış açısı kazandırma gibi çok fonksiyonlu özellikleri yanında görüntünün inandırıcılığı ve gücü nedeniyle bireyler üzerinde bir etkisi bulunduğu söylenebilir.

2.2.5. Sinema

“İnsan aklı, gördükleriyle yetinmeyip göremediklerini de göstermeye çalışarak, kendini ve dünyasını çok ötelere taşımanın çabasına girmiştir” (Cereci, 2008: 67) Bu amaçla resimler, afişler, dergiler gibi materyaller kullanmış büyüteçten mikroskoba, dürbünden teleskoba, fotoğraf makinesinden kameralara, sinemadan televizyona, telefonlardan tabletlere kadar çok çeşitli teknolojik araçlar geliştirmiştir. Böylesi bir gelişim ve değişime temel oluşturan ise görüntünün insanı ve kitleleri etkileme gücünün farkına varılmasıyla sinemanın kullanılmasıdır.

Yedinci sanat olarak adlandırılan Sinema sözcüğü “Lumière kardeşlerin buluşu olan aygıtta verdikleri cinématographe isminin cinéma şeklinde kısaltılmış halidir. Yunanca kinêma (devinim) ve graphein (yazmak) sözcüklerinden türetilen sinematograf ‘Devinimi Yazan’ anlamına gelmektedir.” (Özön, 1984: 7)

“Sinema, anlatımı, hareket halindeki görüntüler aracılığıyla sağlama sanatıdır” (Onaran, 1986: 14).

Anlamının kapsadığı alan gün geçtikçe genişleyerek filmlerin gösterildiği alanlara, bu alanda yapılan çalışmalara ve sinema endüstrisi gibi (sanayi ürünleri fabrikalarda çeşitli aşamalardan geçerek nasıl kullanıma sunuluyorsa, sinema ürünleri de stüdyolarda kayda alınıp kendine has süreçlerden geçerek sunuluyordu) çok çeşitli anlamlara gelecektir.

Sinema ilk günlerinde Afrika’da izleyenler filmlerdeki araba, at, insan gibi imajları başka yerlerde görüp anımsasalar da olayın bütünüyle bağlantısını kuramazlardı. Dolayısıyla filmin hareketliliğini ve öyküsünü yakalayamazlardı. İnsanlar sesli bir ortamda yetişip büyüdüleri için yaşantıları dışındaki sessiz devinime uyum sağlayamıyorlardı. Sessiz filmlerde perdenin yanında duran bir kişi elinde sopa ile perdenin üzerindeki görüntüleri işaret ederek olayları açıklardı.

“Sinema olgusuyla birlikte çok az izleyici kendiliğinden hiçbir yardım almadan anlayabilmesi mümkün olmayan yepyeni bir anlatım biçimi yani sinema dili ortaya çıkmıştı” (Carrière, 1995: 11-12).

Sinemanın bazı niteliklerine değinmek sinemanın ilk ürünü olan belgesellerin de anlaşılmasını sağlaması açısından önemlidir.

- a) **Sinema bir dildir:** Kendine özgü kuralları, özellikleri bulunan; hem göze, hem kulağa seslenen, görsel-işitsel bir dildir.
- b) **Sinema bir anlatım aracıdır:** Görsel işitsel diliyle düşünceleri, duyguları başkalarına aktarma aracıdır.
- c) **Sinema bir eğitim öğretim aracıdır:** Sinematik görüntüler, taşıdıkları görsel işitsel özelliklerden etkili bir araçlar olmaları nedeniyle okulda ve okul dışında eğitim öğretimde başarıyla kullanılabilir.
- d) **Sinema bir araştırma aracıdır:** Bilimsel araştırma ve incelemelerde sinema, bilginlerin, uzmanların, araştırmacıların önemli yardımcılarıdır.
- e) **Sinema bir sanatlar biresimidir:** Aynı zamanda bir sanattır. Sanatların en genci, en yenisi olsa da Dil, her çeşit duygu, düşünce, görüşü, konuyu kendine özgü şekilde ortaya koyacak olgunluğa erişmiştir. Kendinden önceki tüm sanatlardan yararlanabilecek, onların tüm özelliklerini kendi kuralları içinde özümseyebilecek bir yapıda ve esnekliktedir.
- f) **Sinema bir propaganda aracıdır:** Görüntülerinin inandırıcılığı, kandırıcılığı ve etkililiği yüzünden propaganda araçlarının en güçlüsüdür.
- g) **Sinema bir iletişim aracıdır:** Dünyanın dört bir köşesindeki veya başka gezegenlerdeki olayları sinemayla saptayıp her yana yayabilir.
- h) **Eğlence aracıdır:** İnsanların boş zamanlarını doldurmakta, onların hoşça vakit geçirmelerinde kullanılabilir (Özön 1984: 8; Özön, 1985: 12-13).

Mustafa Kemal Atatürk “Sinema öyle bir keşiftir ki bir gün gelecek, barutun, elektriğin ve kıtaların keşfinden çok, dünya medeniyetinin veçhesini değiştireceği görülecektir. Sinema, dünyanın en uzak köşelerinde oturan insanların birbirlerini sevmelerini, tanımlarını temin edecektir. Sinema, insanlar arasındaki görüş, düşünüş farklarını silecek, insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya layık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz.” (Özgül, 2012: 5)

“Sinema, medya, eğitim ve din gibi diğer sosyal kurumlarla birlikte, birey olmanın ne anlama geldiğini tanımlayarak toplumun üyelerini birleştirir. Örneğin, filmler izleyicilere erkek, kadın, aile, vatandaş olma gibi” (Pramaggiore ve Wallis, 2008: 335). Toplumu oluşturan fertlerin sosyal yapıdaki yerini, önemini kendisine ayna tutarak gösterip toplumca kabul edilen kültürel unsurların, değerlerin aktarılmasında kullanılabilir.

Özön (2008: 9) sinemanın görsel-işitsel imler dizgesi olarak çok kullanışlı bir araç olduğunu vurgulayarak neden kullanışlı olduğuna dair şu önemli bilgileri vermiştir.

- a) Duyularımızın en canlısı olan görme duyumuza seslenir; ayrıca onun kadar canlı olan işitme duyusuyla desteklenir.
- b) Karanlık salondaki perde dışında başka yapay bir yola başvurmaya gerek kalmaksızın, izleyicinin olanca dikkatini ister istemez üzerine toplar.
- c) Perdede yalnız gösterilmek istenen şey görülebilir, Sinema karada, havada, denizde her yere kolaylıkla ulaşabilir.
- d) Görüntünün inandırma, kandırma, etkileme, yönlendirme gücü hemen hemen sınırsızdır.
- e) Sinemanın görüntüleri evrenseldir; her yaştan, her cinsten, her dilden, her düzeyden insana seslenir.
- f) Sinema en iyi toplu eğitim-öğretim aracıdır: Bir filmin eşlemleri (kopyaları) aynı anda yüz binlerce kişiye ulaşabilir. Bu kopyalar en yetkili eğitimcilerin eliyle hazırlanarak herkese eşit nitelikte bir eğitim-öğretim sağlayabilir.
- g) Eğitim-öğretimin, bilim ve sanatın tüm konularını sinemada işleme olanağı vardır. Sinemanın türleri bunların hepsini kapsayabilir: Belge filmleri, haber

filmleri, eğitim-öğretim filmleri, bilimsel filmler, çocuk filmleri, sanat üzerine filmler, öykülü filmlerin her çeşidi...

En büyük özelliği görünen gereceği aktarmak olan sinema aygıtının bu niteliği o güne kadar sinemaya yüklenmiş olan eğlendirme işlevinin yanına bilgilendirme, tanıtma ve eğitim işlevlerinin eklenebilir olduğunu belgesel filmle göstermiştir (Adalı, 1986: 16).

2.2.6. Sinemanın Türleri

Kısaca tür denilince ilk akla gelen benzer ve ortak özelliklere sahip şeylerin bir araya getirilmesi denilebilir. Sınırsız veriler topluluğu içerisinde ulaşılmak istenen bilgiye hızlı ve kolay erişmeyi sağlayan bir düzenleme sınıflandırma veya kategorize etme olarak görülebilir. Bu sistem bilimin her dalında kullanılmaktadır fakat en bilinen ve uygulanan alan kütüphanelerdir.

Türlerin nasıl ortaya çıktığını Abisel (1995: 47) şu şekilde açıklamıştır “Filmlerin öbeklenmesinde ve adlandırılmasında ilk adımı endüstrinin ya da film şirketlerinin atmış olmasıdır. Yapım ve dağıtım şirketleri kendi film stoklarını tanıtmak için broşürler çıkarmak zorunda kalınca filmleri, kendi isteklerine ve günün yerleşik yaklaşımlarına göre öbeklediler”

Abisel (1995: 22) sinemada tür ifadesini ise şöyle izah eder “Sinemada tür, esas olarak, konu açısından benzer özellikler taşıyan, ortak yol yöntem kullanan, denenmiş olduğu için zarar riski düşük filmleri kapsayan bir terim olarak ortaya çıkmıştır”

Özön (2008: 193) Sinema türlerinin oluşturulmasıyla ilgili şu bilgileri verir “Herhangi bir sinema türünün kendine özgü nitelikleri vardır. O türde yer alan bir filmin bu nitelikleri, özellikleri, hiç olmazsa, bir ölçüye dek taşınması gerekir. Herhangi bir filmin hangi türe girebileceğini saptarken bu ortak nitelik ve özellikleri bilmek gerekir; bunların yardımıyla filmi belli bir türe yerleştirebiliriz” Sinema türünü bilmenin sağlayacağı faydaları ise şöyle belirtir “Öyleyse, sinema türlerini bilmenin ilk yararı filmleri bu türlerden birine yerleştirebilmeyi sağlamasıdır. İkincisi, filmin bu ortak nitelik ve özelliklerden ne kadarını taşıdığını anlamaktır”

Sinemadaki tür tanımını ise Özön (1984: 122) şöyle yapmıştır. “Çeşitli yönlerden benzerlik gösteren, yapıları birbirini andıran, ortak nitelik, özellik ve öğeler taşıyan sinema yapıtlarının kümelenmesidir” Ayrıca filmlerin bir sınıflamaya dahil olabilmesi içinse şu durumların dikkate alınması gerektiğini belirtir “Belli bir konuyu ele alış açısı, konuyu işlerken ki tutumu, konuyu vermekte kullanılan gereç, filmin çeşitli öğelerinin kullanış tarzı” Ayrıca bir film aynı anda bünyesinde birkaç türe ait unsurları barındırabilir fakat ağır basan yönü ana tür olarak kabul edilir.

Özön (2008: 196-257) tarafından her biri kendi içinde çeşitli alt basamaklara da ayrılabilen 19 sinema türüne yer vermiştir. Bunlar şöyledir.

Belgesel, Tarihsel, Yaşamöyküsel, Dinsel, Destan, Kovboy, Ağlatı, Dram, Melodram, Güldürü, Müzikli-Danslı, Serüven, Polisiye, Cinsellik, Korku, Bilim-kurgu, Düşlemsel, Soyut Salt Deneysel film, Canlandırma

2.3. Belgesel Film

2.3.1. Belgesel Filmin Tanımı

19 yüzyılda İngilizce Document (belge, doküman, kanıtlamak) ve -ary ekiyle birleşerek Documentary (belgelendirilmiş, kanıta dayalı anlamıyla) kullanılmaya başlanmıştır. Burada belgelenen yazılı bir evrak olmayıp belgelerin bize sunduğu kanıtlar ölçüsünde eylemlerin kaydedilmesidir.

Grierson’a (1968: 343) göre bu terimi ilk olarak Fransızlar gezi filmleri için kullanmışlardı.

Grierson’ın Robert Flaherty’nin 1926 yılında çektiği ‘Moana’ adlı filmi değerlendirirken kullandığı “Polonezyalı bir gencin günlük yaşamındaki olayların görsel bir anlatımı olarak filmin ‘belgesel’ bir değeri var” sözlerle belgesel adını bu anlamda bir film için ilk kullanan bu türün isim babası da sayılan Grierson’dur (Adalı, 1986: 13; Coşkun, 2009: 152)

Singleton “Gerçek olayların, gerçek yerlerde ve gerçek kişilerle çekildiği film” olarak tanımlamıştır (2004: 30).

Özön (1963: 13) Belgeselin diğer bir ifadeyle ‘Belge-filmin’ ayrıntılı bir tanımını şöyle yapmıştır. “Gerçek yaşayıştan alınan herhangi bir olayı, kendi doğal çevresi ve akışı içinde ya da buna en yakın biçimde sonradan kurulmuş dekorlar arasında ele alıp çok kez belli bir amacı yansıtan sinema türü”

Güvemli (1960: 144) ‘Documentaire’ kelimesini Türkçe’ye ‘Belge Filmciliği’ olarak çevirmiş, tanımını ise şöyle yapmıştır “Documentaire denilen ve insana, tarihe, tabiata ait her şeyi olduğu şekilde fotoğrafla, sinemayla tespit etmek maksadını güder”

Özön başka bir (1984: 125) eserin de ise belgeseli şöyle “Belgesel yapıntıya (fiction) yani kurguya yer vermeyen ya da pek az yer veren, gerecini, konusunu doğrudan doğruya doğadan alan, dışımızdaki dünyayı gerçeğe elden geldiğince uyarak, nesnel bir tutumla yansıtmaya çalışan bir türdür” tanımlamaktadır.

Mutlu (1995: 116) bu tanımla belgeseli şöyle açıklar “Bizimle diğer insanlar, dünya ve doğa arasında televizyon aracılığıyla ilişki kuran, dünyayı ve insanları bizim göremeyeceğimiz yönleriyle görmemize ve tanımamıza, yorumlamamıza, değerlendirmemize olanak sağlayan bir tür”

Barnwell (2011: 186) “Belli bir konuda gerçek olaylara dayanan, gerçekliği kayıt altına alma yönündeki girişimlere ve programlara” belgesel denildiğini ifade etmiştir.

Cereci (1997: 18-21) “Diğer film türlerinden farklı olarak oyuncu ve repliklere dayalı metin kullanmadan gerçek yaşamın içinden konuları anlatabilen belgesel film, çoğunlukla geçen zaman içindeki değerli anları belgelemeyi amaç edinen yaratıcı bir türdür” şeklinde ifade eder. Belgeselin başka bir tanımı ise şöyle yapar “Gerçeklere dayanan, belgelemeye önem veren, insanı bilgilendiren, bilinçlendiren ve artistik özellikler taşıyan bir tür”

Gündeş (1998: 20) belgesel filmin tanımı şöyle yapar “Gerecini ve konusunu doğrudan verili çevreden alıp bu gereci ve konuyu kendi doğal çevresinde ya da benzeri bir çevrede işleyip nesnel bir tutumla izleyicilere yansıtmasıdır”

1948 yılında Dünya Belgesel Birliği'nin yaptığı belgesel film tanımı ise şöyledir “Ya olgusal çekimle ya da aslına sadık olarak yeniden kurulmak suretiyle yorumlanan gerçekliğin herhangi bir yönünü, akla ya da duygulara hitap edecek şekilde film üzerine kaydetme yöntemlerinin tümü” (Mutlu, 1991: 151)

Grierson (1968: 345) ‘Belge Film Üstüne’ adlı yazısında belgeselin temel ilkelerinden bahsederken belgesel filmin nitelikleri de değinmiştir. Bu nitelikleri göz önünde bulundurarak belgesel tanımını şöyle yapabiliriz. Gerçek dünyadaki olayların yaratıcı ve estetik bir şekilde işlenerek özgün bir biçimde yeniden yorumlanması veya anlatılmasıdır. Ayrıca belgeselin, filmlerden farkını makalesinde şöyle ifade etmiştir “Belge film yaşayan sahneyi yaşayan öyküyü çeker”

Nichols, (2010: 7) Belgesel tanımı şöyle yapmıştır “Belgeseller gerçek durumlar ve olaylar hakkında konuşur ve bilinen gerçekleri dikkate alırlar. Doğrulanmamış yeni şeyleri göstermezler. Benzetmeler, simgeler, canlandırmalar veya bir şeyin temsili anlatılmasından yani kurgusalıktan (alegorik) çok doğrudan içinde bulunduğumuz dünyanın gerçekliği hakkında ve tarihsel zaman çizgisi paralelinde konuşurlar”

Ayrıca belgesel hakkında şu bilgileri verir “Kurgusal anlatılarda hikâyenin anlatıldığı bir dünya yaratılması söz konusuysen belgesel filmler doğrudan yaşadığımız dünyaya atıfta bulunur, görüntüler ve sundukları sesler doğrudan yaşadığımız dünyanın tarihsel gerçekliğiyle ilgilidir”

Belgeselin başarısı konunun derinlemesine araştırılıp iyice öğrenilmesinde yatar. Her yeni gelişme senaryoyu da değiştirecektir. Belgesel diyaloglar yerine öyküleme içerir. Öyküleme ise belgeselde bir sunucunun görüntü içinde ya da görünmeden filmi anlatmasıdır. Belgesel filmin bir gereği de ayrıntılara çokça yer vermesi ve sık sık yinelemelere başvurmalarıdır (Cereci, 1997: 13)

2.3.2. Türkiye’de Belgeselin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sinema Anadolu’ya girdiğinde Batı’da henüz kalfalık (1915-1920/1925) dönemindeydi ülkede sinemada gerçek anlamda bilgili, tecrübeli, yetişmiş sinema sanatkarları henüz ortaya çıkmamıştı (Adanır, 2003: 11-12).

Lumière kardeşlerin 1895 yılında ilk halka açık gösterimlerinden sonra yetiştirdikleri operatörleri 1896’dan başlayarak tüm dünyaya gönderdiler. Bu operatörlerden biri olan Alexandre (Eugene) Promio 1896 yılında Osmanlı Devleti’ne gelerek ‘Boğaziçi Kıyılarının Panoraması’ ‘Türk Topçusu’ ve ‘Türk Piyadesinin Geçit Töreni’ gibi kısa filmler çeker. 1896 yılında ise ilk gösterim sarayda gerçekleştirilir. 1896’da İzmir’de Edison’un kinetograf aletiyle, 1897’de Selanik’de halka açık gösterimler yapılır. II. Abdülhamit zamanında saraya sinemayı Bertrand adlı bir Fransızın getirdiğini Ayşe Osmanoğlu’nun Babam Abdülhamit adlı kitabından öğrenmekteyiz. Sigmund Weinberg 1908’de ilk sürekli sinema Pathé’yi Beyoğlu’nda açar. Sinema ülkeye Yıldız sarayından girerek payitahtın en özel bölgesi olan Beyoğlu’nda başladığı yolculuğuna diğer bölgelerde açılan birçok sinema salonuyla devam eder (Çomak, 2005: 32; Evren, 2014: 24-35, Onaran, 1994: 11; Teksoy, 2005: 66; Scognamillo, 1987: 11-12; Susar, 2004: 14).

19 Mart 1914 tarihinde Şehzadebaşı’nda Cevat (Boyer) ve Murat Bey tarafından Türkler tarafından işletilen ilk yerli sinema salonu olan ‘Milli Sinema’ açılırken İzmir’de de ilk sinemalar açılır (Onaran, 1994: 12; Özuyar, 2008: 13; Scognamillo, 1987: 15).

“Osmanlı tebaasındaki Manaki (Yanaki ve Milton) kardeşlerin 1905’te ilk çektikleri filmi ‘Yün Eğiren Kadınlar’ Türk sinemasının başlangıcı olarak kabul edilebilir. 1911 yılında Sultan Mehmet Reşat’ın Selanik ve Manastır ziyaretini kayda almışlardır” (Evren: 2013: 73). Manaki kardeşlerin, Balkan coğrafyasının günlük yaşamını, kültürünü, gelenek görenekleri kayda aldığı belgesel özellikli filmler belgesel anlamda Osmanlı sinemasının Makedonya’daki kolunu başlattıklarını söylemek daha doğru olacaktır.

“Türk sinemasında bir ilk olan 1914 yılında Fuat Uzkınay tarafından çekilen Ayastefanos’taki Rus Abidesinin Yıkılışı’ adlı belgeseldir” Merkez Ordu Sinema Dairesi’nde bulunan filmin dairenin Ankara’ya taşınması sırasında (1941) arşivdeki başka filmlerin üstüne sarıldığı bilinmektedir. 1966 yılında kutusu bulunan Türk sinemasında ilk sinema ve belgesel kaydı olma özelliği taşıyan görüntüler hala bulunamamıştır. (Özgüç, 1990: 12; Teksoy, 2009: 67).

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’na girdiği yıllarda. Enver Paşa’nın Almanya ziyaretlerinde Alman ordusunun kurduğu Ordu Film Dairesinden etkilenerek 1915 yılında Merkez Ordu Sinema Dairesi’nin (MOSD) kurulmasını sağlamıştır. Kurumun başına Weinberg getirilirken Fuat Uzkınay ise yardımcısı olarak göreve başlar. Osmanlı ordusunun çeşitli cephelerdeki mücadelelerini, müttefikler arası ilişkilerini, savaşan ülkenin günlük olaylarını içeren belgeseller yapılır. 1915 yılında Çanakkale Muharebelerini içeren 1916 yılında Osmanlı Devleti’nin Romanya’ya savaş ilan edince Romanya uyruklu Weinberg görevinden uzaklaştırılarak yerine Uzkınay geçer. Fuat Uzkınay Merkez Ordu Sinema Dairesi adına 1916 yılında ‘Sultan Reşat’ın Cenaze Merasimi’, ‘Vahdettin’in Cülus Alayı’ ve ‘Vahdettin’in Kılıç Alayı’ gibi filmleri çeker. Bu kurumun öteki filmleri de haber niteliği taşımaktan öteye geçemiyordu.

Yarı askeri bir sinema kurumu olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti 1917-1918 yılları arasında çeşitli çalışmalar yapar. Bu derneğin dağılmasıyla sinema gereçleri Malul Gaziler Cemiyeti’ne devredilmiş 1918’den itibaren çalışmalara bu dernek devam etmiştir. Malul Gaziler Cemiyeti’nin film çalışmalarını yöneten Uzkınay Mayıs 1919 yılında ‘Sultanahmet’te İzmir İçin Miting’ kayda alır.

Kurtuluş Savaşı’nın son yıllarında TBMM ordusu bünyesinde kurulan Ordu Film Alma Dairesince Uzkınay, 1922 yılında Kurtuluş Savaşı sırasında düşman ordusunun kaçarken yol boyunca yaptığı vahşet ve yıkımları saptayan ‘İstiklal’ (İzmir Zaferi) belgeselini 1923 yılında ise ‘Ordunun İstanbul’a Girişi’ adlı belgesel filmi çeker.

Kemal Film ise Kurtuluş Savaşı’na ait belgesel filmleri kurgulayarak 1923 yılında ‘Zafer Yolları’ adlı filmler hazırlanır (Adalı, 1986: 99-100; Gündeş, 1998: 105-

106; Cereci, 1997: 39; Onaran, 1994: 11-18; Scognamillo, 1987: 22; Teksoy, 2009: 954).

1934 yılında Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü nedeniyle Rus yönetmenler Sergei Yutkevich ve Lev Oscarovich Arnstam'a Türk devrimi içinde Ankara'nın önemi ve yerini anlatan 'Türkiye'nin Kalbi Ankara' adlı filmin hazırlatılır. Nazım Hikmet Ran İpek Film adına İstanbul Senfonisi ve Bursa Senfonisi adlı iki kent belgesel filmini yapar. Ha-Ka filmin yeni çekimler yaptırarak 3 yılda hazırladığı 'Türk İnkılabında Terakki Hamleleri' (1937) ise ülkenin Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar geçirdiği dönemler anlatılmaktaydı (Adalı, 1986: 101-102; Gündeş, 1998: 108; Teksoy, 2009: 954).

Belgesel film 1950 yılına kadar resmi kurumlarla sınırlı kalmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı 1951 yılında daha sonra adı Film Radyo Televizyonla Eğitim Merkezi olacak Öğretici Filmler Merkezi'ni kurmuştur. 1950 yılından sonra özel kuruluşlar tarih, kültür, sanat, doğa ve eğitim konularında belgeseller yaptırmıştır.

1950 yılındaki Kore Savaşı belgesel üretimindeki durgunluğu bozmuştur. 'Kore Gazileri' 'Mehmetçik Kore'de' ve 'Kore'de Türk Kahramanları' adlı 3 belgesel film yapılır. Kore Savaşı'na katılan Türk birliğindeki askerlerin bölgedeki yaşamları anlatılmaktadır. Aynı yıl İstanbul'un fethinin 500. Yıldönümü nedeniyle müzelerde yer alan bazı tarihi eşyaların sergilendiği altı bölümlük 'İstanbul'un 500. Fetih Yılı Töreni' belgeseli yapılır. (Gündeş, 1998: 110)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde bir grup bilim adamı ilk çağlardan günümüze Anadolu uygarlıklarını ele alıp tanıtmak amacıyla belgesel yapmaya karar verirler. Sabahattin Eyüpoğlu ve Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun yönettiği Anadolu'daki Hitit uygarlığını değişik yönleriyle sergileyen ve Anadolu yaşamındaki güneş kurslarının yeri ve önemini anlatıldığı 'Hitit Güneşi' (1955) belgeselini yaparlar. Belgesel, Berlin Film Festivali Belgesel bölümünde Gümüş Ayı Ödülü 1956 yılında kazanır. Bu, bir Türk filminin uluslararası alanda kazandığı ilk ödüldür. Metin Erksan Ordu Foto Film Merkezi'nin katkılarıyla 1957 yılında 'Dünya Havacıları Türkiye'de' 1959 yılında ise eski Ege uygarlıklarını konu edinen 'Nehir ve

Uygarlık' (Büyük Menderes Vadisi) belgeselini yapmıştır (Adalı, 1986: 104-108; Onaran, 1994: 62-94).

Sabahattin Eyüboğlu ve Mazhar Şevket İpşiroğlu Antalya Ormanları (1956) adlı belgeselden sonra Uygur Türklerine kadar uzanan büyük bir sanatın minyatürün son temsilcisi olan Mehmet Siyah Kalem'e ait olduğu düşünülen resimleri konu alan Siyah Kalem'i (1956) yaparlar. Nakkaş Osman'ın çizimlerini perdeye getiren Surname (1959), Göreme'nin kaya kiliselerindeki resimleri konu edinen Karanlık Renkler (1959) ve Antakya'daki Roma mozaiklerini ele alan Anadolu'da Roma Mozaikleri (1959) izledi. İkilinin son çalışması Anadolu Yolları (1960) oldu. İpşiroğlu bu kez Adnan Benk ile birlikte İstanbul Film Merkezi adına Van Gölü'ndeki adada yer alan Aktamar (1963) kilisesini ve karmaşık bir kültürün ürünü olan süslemeleri belgeledi. Eyüboğlu ise Aziz Albek ile birlikte Nemrut dağının tepesinde Kommagene Kralı Antiokhos'un yaptırdığı heykelleri konu edinen Nemrut Tanrılarını (1964) çekti (Adalı, 1986: 107; Teksoy, 2009: 955). Bu belgesel filmler Türkiye'de eğitim ve sanatsal amaçlı belgesel film çalışmalarına örnek teşkil etmişlerdir.

Eczacıbaşı Fabrikaları 1962 yılında 'Renk Duvarları' adlı ilk belgesel filmi çekilir. Şakir Eczacıbaşı'nın Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte yönettiği Yaşamak için (1963), Göreme (1963) ve Kırkpınar (1964) da tarihi ve turistik yönleriyle Anadolu'nun tanıtımına yönelik çalışmalar yapılır (Adalı, 1986: 110-111)

1964'te Lütfi Akad'ın öğretici yönü ağır basan ormanın yitirilmesi ve bunun yarattığı ekonomik ve sosyal sorunları ele aldığı ilk belgesel filmi 'Tanrının Bağışı Orman' Orman Genel Müdürlüğü adına 'Bir Gazetenin Hikayesi' ise Hürriyet Gazetesi adına gerçekleştirir. Lütfi Akad Orman Bakanlığı adına öğretim ve propaganda amacıyla birçok film çeker. Süha Arın'da 1964 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Film Radyo Televizyon Merkezi adına eğitici nitelikli 'Trafik Emniyeti' adlı ilk filmi çekmiştir (Susar, 2004: 19). Arın, Milli Eğitim Bakanlığı için hazırladığı sütun bakteriyel kontrolü ve pastörize edilme şekillerinin anlatıldığı eğitici içerikli 'Süt' filmini de aynı yıl çekecektir. (Adalı, 1986: 115-116; Onaran, 1994: 192, Scognamillo, 1988: 42)

1965'te İstanbul Film Merkezi adına Adnan Benk'in 'Ben Asitavandas' belgeseli Karatepe Açık hava müzesinde Aslantaş kalesinde çekilir. Kalede Hitit ve Fenike dillerinde yazılan yazıtlar bulunmuştur. İtalya Padua Üniversitesinin düzenlediği 10. Uluslararası Film Şenliğinde eski bir sanat eserinin özgür ve çağdaş yorumlanmasında yeni bir araştırma olarak değerlendirilerek sanat filmleri dalında ikincilik ödülü alır (Adalı, 1986: 112)

1951 yılında görsel ve işitsel eğitim araçlarının üretilmesi ve çoğaltılması amacı ile Öğretici Filmler Merkezi (ÖFM) adıyla kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünde Eğitim Araçları ve Teknik İşbirliği Genel Müdürlüğü kuruluncaya (1962) kadar okulların gereksinimi olan öğretim araçları yurt dışından satın alınarak karşılanmaya çalışılmıştır. 1968 yılında MEB Film ve Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi (FRTEM) adını alarak Film, Radyo ve TV gibi modern ve güçlü yayın araçlarından eğitim ve öğretimde yaygın ve planlı bir biçimde yararlanarak hizmet vermeyi hedef alarak temel amacı eğitim olan yayınlara ve belgesel film yapımı faaliyetlerine başlamıştır. Başlarda yalnızca öğretim gereci olarak saydam dizileri hazırlayan merkez kimi zamanda yurt dışından gelen bazı eğitsel filmlerin okullarda gösterilmesini sağlamakla yetinmiştir.

Bu kurum ilerleyen zamanlarda teknolojik gelişmeler neticesinde çok çeşitli isimler olsa da son olarak 2011 yılında Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü (YEĞİTEK) olacaktır. 2003 yılı itibari ile arşiv birimi kurulan bu kurumun arşivinde Türkiye'nin tüm illerini kapsayan önemli tarihsel merkezleri konu alan çok sayıda belgesel film bulunmaktadır (Adalı, 1986: 125-126; Alkan, 1998: 218; Eğitim Teknolojileri, 2010: 4; Cereci, 1997: 42).

1968 yılında yayına başlayan TRT, ilk yıllarında belgesel filmlere önem vermiştir. 1974 yılından sonra belgesel film arşivini kurmuştur. Yapı ve Kredi Bankası belgesel film yapımına girerek 'Ebru' (1968) 'Edine' (1969) ve 'Köprü' (1970) isimli belgeseller yapılı. Bu belgesellerden 'Ebru' ve 'Edine' belgesel filmleri çeşitli mecralarda başarı ve ödül alırlar. İstanbul Film Merkezi'nin çeşitli dönemleri konu edindikleri film çalışmaları devam eder. 1969 yılında Sabahattin Eyüpoğlu ve Aziz Albek'in eski Antalya çevresindeki su kaynaklarından yola çıkarak yörenin tarihinin anlatıldığı 'Eski Antalya'nın Suları' ve aynı yıl Artemis'den Meryem Ana'ya kadar

uzanan ana tanrıça kültürünün ele alındığı ‘Ana Tanrıça’ belgesellerini yaparlar (Adalı, 1986: 113)

Figürlerin kesilip boyanmasından, oynatılışına, tiplemelere kadar Karagöz’ün tanıtıldığı ‘Karagözün Dünyası’ (Sabahattin Eyüboğlu ile Aziz Albek) 1972 Madrid’te 2.Bilimsel ve Öğretici Filmler Festivali Etnolojik Filmler Bölümü’nde Gümüş Kuğu ödülünü alır. 32. Bilimsel Film Kongresi’nde, ISFA Onur Ödülü alan ‘Çini’ (1978) ve Kemal Özer’in Haliç şiiri üstüne kurulmuş toplumsal bir araştırma niteliğindeki ‘Haliç’ (1978) belgeseli yapılmıştır. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Türkiye’yi tanıtmak amacıyla Anadolu’yu tarihsel bir perspektif içinde alan filmlerin yapımcılığını üstlenir. Ve Suha Arın yönetmenliğinde çeşitli yıllarda 9 film yapılır.

Hitit kültür ve sanatını anlatan ‘Hattilerden Hititlere’ (1974) Frig dünyasına ilişkin ilk bulgularında yer aldığı ‘Midas’ın Dünyası’ (1975), Safranbolu evlerinin mimari özellikleri ve yöre halkının yaşam biçiminin anlatıldığı ‘Safranbolu’da Zaman’ (1976) Antalya Altın Portakal ödülünü alır. Urartu kültürünü ele aldığı ‘Urartu’nun İki Mevsimi’ (1977), sosyal güvenlikten yoksun orman işçilerinin sorunlarına değinen ‘Tahtacı Fatma’ (1979). Şerbet satan birinin gözüyle Kapalıçarşı’yı anlattığı ‘Kapalıçarşı’da 40.000 Adım’ (1980) belgeselini yaparak Viyana Turizm Filmleri Yarışmasında jüri onur ödülünü alır. Ev mimarileri ve geleneksel düğünleri anlatan ‘Kula’da Üç Gün’ (1983) Altın Portakal ödülünü alır. İstanbul Kariye müzesindeki freskleri konu alan ‘Kariye’ (1984) ve Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları’nın 50. yılı için ‘Camın Teri’ (1985), Topkapı Sarayı (1991), ‘Kıbrıs’ta Bir Özgürlük Anıtı’ (1997) gibi filmlerle çalışmalarını sürdürür (Adalı, 1986: 115-118; Gündeş, 1998: 114; Teksoy, 2009: 955-956).

Sinemanın Anadolu’ya girişinden itibaren Türk Belgesel Sineması’nın gelişmesi adına çok önemli çalışmalar yapılmıştır. Teknik zorluklar, maddi yetersizlikler, halkın ilgisizliği, seyircinin farklı türdeki istekleri içerisinde devam etmek zor da olsa yapılan bu çalışmalar ileride yapılacak sinema ve belgesellere iskelet oluşturarak bir yön vermiştir.

Fakat günümüzde belgesel film çalışmalarının sayısında çok ciddi bir azalış, niteliklerinde, içeriklerinde ve sürelerinde ise bir değişim söz konusudur. Bunun başlıca

sebepler şöyle sayılabilir. Belgesellerin televizyonlarda gösterilmeye başlanması, sinema alanındaki teknik yenilikler, izleme alışkanlıklarındaki değişiklikler, belgesel yapımının ticari getirisinin az olması sayılabilir. Bireysel gayretlerle hazırlanan belgeseller yanında televizyon kanalları aracılığıyla da yapılan belgesel filmler süreci günümüzde devam etmektedir. Televizyon kanallarının kültür, sanat, doğa, tarih ve eğitici içerikli yapımları bir hayli fazladır. TRT, TRT Okul, TRT Belgesel gibi kanalların kendilerine özel olarak yaptığı belgeseller yanında, özel kanalların gerek yapımlar olarak gerekse yurt dışından getirdikleri belgesellerde mevcuttur. Ayrıca 2014 yılında yayına başlayan Türkiye'nin ilk yerli belgesel kanalı olma özelliğindeki İZTv'nin kendi bünyesinde çok çeşitli konulara değindiği kaliteli belgeseller de bulunmaktadır. Bu belgeseller zamanında İstanbul Film Merkezi'nin belgesel filmlerini andırırsa da günümüz anlayışını, istek ve alışkanlıklarını daha çok içermektedir.

Bu anlamda yapılan bir çalışmada Belgesel Sinemacılar Birliği'nin, İstanbul Kalkınma Ajansı ve Kalkınma Bakanlığı'nın desteğiyle 2012'de duyurulan Türkiye'nin ilk dijital belgesel kütüphanesi olma özelliği olan Arşivist'dir. Maalesef başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.3.3. Belgesel Filmin Amacı ve Özellikleri

Özön (2008: 206) belgesel başlıca amacını “Bugünün gerçeğini ortaya koymaktır” şeklinde vurgulamıştır.

Sanatın her dalının kendine has bir yapısı, kuralları ve nitelikleri vardır. Cerci'ye (1997: 22-24) göre belgesel filmin nitelikleri şöyledir.

- a) İnsan hayatının yapılanmasını dikkatlice, detaylarıyla inceler ve insancıl değerleri geliştirmeye çalışır.
- b) Belgesel film cazibe yüklüdür ve ayrıntılı bir yapıya sahiptir.
- c) Gerçeklerden uzaklaştıran eğlence türlerinin tam zıttıdır.
- d) Belgesel ne bir durumla ne de bir hareketle ilgilidir. Bütün özellikleriyle hayatın kendisidir.

Bu yüzden insanın kökenlerinden yani varoluş olgusundan insanın olmadığı gelecekteki bir Dünya’da neler olabileceğine, Mars’ta su izlerinin varlığından, Antarktika’daki buzulların erimesine, tarım ve hayvancılık sektöründeki bozulmalardan, şehir insanın alışveriş merkezlerine bakışına ve yaşamındaki yerine, kısaca Everest’in zirvesinden, mikroskobun ucundaki minik evrene kadar her şey belgesel için birer kaynak olacaktır. Belgesel, olgu veya olayları ele alırken kurgudan, yani gerçeğin kurgulamasından uzak durur ve gerçekleri olduğu gibi yansıtmaya çalışır. Çağın bireysel ve sosyal sorunlarının anlatılmasında, bir olayı farklı açılardan ele alarak olayların birden fazla nedeni olabileceğinin fark ettirilmesinde, yeni bir bilginin kazandırılmasında ve farklı düşüncelere saygı duyulması gibi hususlarda çok çeşitli misyonlar üstlenir.

- e) Belgesel film öğreticidir. Fakat genellikle ilginç, yeni bilgiler vererek ya da eski bilgileri yeni bir bakış açısı vererek öğretir.
- f) İyi bir belgesel hayatın olduğu gibi filmleştirilmesinden daha çok şey içermelidir. Yani anlatımında içerdiği anlam belli amacı sosyal veya toplumsal bir duruma dikkat çeken vurgular.
- g) Fikirleri sıklıkla karşılaştırmalı açıdan değerlendirirler bu sebeple çok yönlü bakış açısı, demokratik bir ortam ve olaylara tarafsız yaklaşma gibi faydalar
- h) Sosyal etkilere ve değişimlere araç olabilirler.
- i) Sadece akla değil, duygulara hitap ederek insanın derinliklerine ulaşabilir.

Belgesel filmin genel özelliklerine Özön (1984: 125) şöyle değinmiştir “Gerecini, konusunu, doğrudan doğruya doğadan alması; dolayısıyla bu gereci ve konuyu kendi doğal çevresinde ya da bu doğal çevrenin tıpkısı olan bir çevrede işlemesi; gereci ve konuyu nesnel bir tutumla yansıtması”

2002’de tamamlanan 91 belgesel yönetmeni ile mülakat soru şeklinde yapılan bir araştırmada (Susar, 2004: 32-34) verilen cevaplar incelenerek bir araya toplanmıştır.

Araştırmada alanda uzman kişilerin belgesel hakkında verdikleri cevaplar belgeselin ne olduğunun, kapsamının, amacının, niteliklerinin anlaşılması ve farklı bir bakış açısı vermesi adına önemlidir.

Bu araştırmada belgesel yönetmenleri belgesel filmi nedir? sorusuna verdikleri cevaplar şoyledir.

“Estetik ve etik kaygılarla evrensel bir mesaj içerecek şekilde gerçeğin yeniden yorumlanması”

“Gerçeğin yaratıcı bir şekilde yeniden yorumlanması”

“İnsanların bilgi ve anlayışlarını daha fazla genişletme isteklerini kamçılayarak gerçeğin tüm yönlerinin yeniden yazılması”

“Bilgi, belge ve araştırmaya / gerçeğe dayanması”

Ayrıca belgesel yapmanın amacını mesaj verme olarak belirten belgesel yönetmenleri mesaj vermenin nedenini ise toplumda belli bir bilinç oluşturma olduğunu belirtmişlerdir.

Mutlu, (1995: 116) belgesel filmin işlevi şöyle “Belgesel sadece şimdiyi araştırmaz geçmişi de yorumlar, hatta geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunur bu anlamda dünyaya doğrudan müdahale eden bir program kavramıdır” değinmiştir. Belgeselin özelliklerinden şu şekilde bahsetmiştir “Bize yaşadığımız Dünya hakkında bir şeyler anlatır. Zaman, mekan ve ekonomik nedenlerle dünyanın ulaşamayacağımız yönlerini sunar dünyanın her yanında yaşayan insanları gösterir, doğayı, tüm canlıları ve cansız varlıklarıyla sergiler”

zn (1984: 20-21) belgesel filmin özelliklerini şu biçimde sıralamıştır.

- a) Belgesel yapımcısı kendi yaşadığı ağı ve toplumun önemli sorunlarını konu olarak alır; bu sorunla ilgili tüm bilgileri toplayarak yerinde araştırma ve incelemeler yapar.
- b) Sorunu iyice anladığına, konunun gerçeğine iyice vardığına inandığında bir taslak hazırlar.
- c) Belgesel film konunun geçtiği çevrede veya yerlerde gerçekleştirir
- d) Belgesel herhangi bir sorunun, konunun ardında yatan gerçektir ve bu gerçeği yansıtacaktır.
- e) Gerçek yansıtılırken nesnel davranmaya çalışır.
- f) Belgesel, belgesel filmcinin anlayışına, dünya görüsüne, bilgisine göre gerçek biçimlenmiştir.

- g) Belgesel filmci, gerçekliği yansıtırken gerçekliği bozmayacak etkili ve çekici bir biçimde verecek şekilde sinemanın sağladığı bütün olanaklardan faydalanır. Kısaca gerçekliği kuru bir belge şeklinde vermez.
- h) Görüntüler ve açıklamalar herkes tarafından kolaylıkla kavranabilir açıklık taşımalıdır.
- i) Belgesel filmler bir sorunu yalnızca ortaya koymakla yetinebilir, izleyiciye sunup onu bu gerçekle karşı karşıya da bırakabilir ya da bir tutumu benimsemesini onun anlayışına, dünya görüşüne bırakabilir.
- j) Dünyanın içinde bulunduğu sorunları açıklıkla ortaya koymak, bunlara çözüm yolları araştırmak ve bulmaktır.

Rotha (2000: 88) belgeselcinin görevlerinden “İnsanlarla ilgili ve onların sorunlarını çözmeye yönelik bir tutum içinde olarak, sanatlarındaki ustalığı hissettirmektir” şeklinde bahsetmiştir. Aslında belgesel yapımıcısının toplumsal olay ve olgulara ve yaşadığı çevrenin sorunlarına uzak durmayarak elindeki aracı etkili bir biçimde kullanılmalıdır. Ayrıca belgeselin amaçlarına ise şöyle değinmiştir (Rotha, 2000: 87-90).

- a) Ele alınan konunun gerçekleri ortaya koymalıdır
- b) Gözlemler sonucundan elde edilen bulguları ortaya koymalıdır
- c) Var olan sorunları gerçeklikle yansıtmalıdır (En önemli amacı)
- d) Ekranaya yaşayan olguları getirmektir
- e) Yapaylığı değil doğallığı ortaya koymaktır
- f) İnsanların tarlalarından, fabrikalarından ve evlerinden konuştukları şeylerin sesi durumunda olmalıdır
- g) En geniş insan ilgi alanlarına hitap etmelidir (En büyük amacı)
- h) Belgesel bir sonuç ortaya koymak değil, sonuç çıkarılabilecek ifadelerin yerli yerine konması

Olabildiğince tarafsız hazırlanmış olan belgesel, bilginin görüntülenmiş halidir. Verilere dayanır, doğanın ve çevrenin belirli bir yönüyle ilgili toplanmış bilimsel yöntemle toplanmış doğru bilgilere dayanması sebebiyle yargılama ve sorgulama açısından nesnedir. Elde edilen veriler ve varılan sonuçlar herkesçe algılanabilir ve kabul edilebilir türdedir. Ele alınan olguları parçalarına ayırarak altında yatan temel

değişkenleri birbirinden yalıtarak incelemesi onun analitik ve neden sonuç ilişkisi temelinde hareket ettiğini gözler önüne serer (Pembecioğlu, 2005: 24).

Tablo 3. Belgesel Filmler ve Filmler Arasındaki Farklar

Belgesel Filmler	Filmler
Gerçek olayların, insanların ve durumların kesin bir temsilidir	Kurgusal bir hikâye, olay ya da öykü anlatır.
İzleyiciyi eğitmeyi, bilgilendirmeyi, öğretmeyi ve ilham vermeyi amaçlar	İzleyiciyi eğlendirmeyi amaçlar
Gerçeklik ile ilgilidir	Kurgu ile ilgilidir
Genellikle düşük bütçesi vardır	Genellikle belgesellerden daha yüksek bir bütçeye sahiptir
Kaydedilen eylemlerdir	Her zaman bir senaryo (diyalog ve eylemlere) sahiptir
Gerçek insanları ve gerçek yerleri kullanabilir.	Oyuncu ve stüdyo kullanabilir

*Hasa (2016) Difference Between Documentary and Feature Film (Araştırmacı tarafından çevrilmiştir)

2.3.4. Belgesel Film Türleri

Sinemanın bir türü olan belgeseller de barındırdığı potansiyel sebebiyle birçok tür ve alt dala ayrılmıştır. Belgesel film alanında ilk çalışmaları bulunan Flaherty'den belgeselin isim babası Grierson'a, Eisenstein'den Vertov'a, Rotha'dan Nichols'a göre belgesellere bir tarz, yöntem, kuram dahil eden isimlerin, eleştirmenlerin sınıflandırdığı şekilde olabileceği gibi yapım biçimlerine, tarihsel süreçte ortaya çıkışlarına, konularına, hatta yönetmenlerine ve farklı özelliklere göre bir sınıflama yapılacağı bilinmesi önemlidir. Belgesel türün kategorilerindeki bu farklılıklar aslında bir bütüne yani belgeye ait bir yönün ele alınarak anlatılmasıdır. Algılamadaki ve ele alıştaki bu değişiklikler çeşitli belgesel türlerini ortaya çıkarmış olsa da belgesel ana yapısı itibarıyla aynı kalacaktır.

“Belgesellerin hepsi de gözlem niteliklerinde, gözlemdeki amaçlarında, gereçleri düzenlemede bambaşka güçlerle tutkuları yansıtırlar” (Grierson, 1968: 344).

Bu farklı ele alış, malzemeyi farklı işleme ve yansıtmadaki değişiklikler nedeniyle sinemada ve belgesel filmlerde farklı türler meydana gelmiştir.

Bu çok çeşitli sınıflamalar belgesel filmleri tanımlamada, ayırım yapmada ve ifade etmede karışıklığa neden olmaktadır. Herkesin kabul edeceği genel bir sınıflamanın yapılmasının gerekli olduğu günümüzde daha da çok hissedilmektedir.

Bu anlamda belgesel türlerin yeniden gözden geçirilmesi son zamanlarda kabul görmektedir. Bu gerekliliğin nedenleri ise şunlardır (Akbulut, 2005: 92-93).

- a) Sınıflandırmalar uzun zaman önce günümüz gereksinim ve koşullarından uzak gerçekleştirilmiştir.
- b) Sınıflandırmalar belgesellerin bağlamsal ve işlevsel özellikleri göz ardı edilerek yapısal düzlemde yapılmıştır.
- c) Yeni birçok teknik ve yöntem ortaya çıkmış, film yapım araçlarında değişen ve gelişen bu teknoloji kullanılmaya başlanmasıyla belgesellerin üretilmesi, yapılanması ve transferinde (aktarımında) yeni türler ortaya çıkmıştır.
- d) Kuram ve yaklaşımlardaki değişim ve gelişmeler yanında yeni kuram ve yaklaşımların yardımıyla belgesel yapımı yani belgeseller yeni bir uygulama ve derin bir çözümleme alanı haline gelmiştir.
- e) Değişen kültürel yapı nedeniyle yeni bir izleyici kitlesi oluşmuş ve bu yeni kitlenin beklenti ve gereksinimlerinin karşılanabilmesine yönelik yeni türler ortaya çıkmıştır.

Nichols, (2017: 52 – 228) Belgesel sinemanın altı ana biçemi olduğunu bu biçemlerin farklı teknik ve anlatımlar kullandığını belirterek bunları şöyle açıklamıştır.

Açıklayıcı: Belgesel denince ilk akla gelen biçem budur. Gerçeği arayan ve izleyiciyi hem bilgilendirmeyi hem harekete geçirmeyi amaçlar, öğreticidir, bilgiyi soyut fikirler, kavramlar ya da görüşler olarak ele alır.

Gözlemci: İzleyiciyi gördükleri ve duydukları hakkında kendi kararını vermeye bırakır. Öznelerin günlük yaşamlarıyla doğrudan ilişki kurmayı öne çıkarır. Bilgiyi

izleyerek, gözlemleyerek ve diğerlerinin davranışlarından çıkarımlar yaparak öğrendiklerimizin sözel olmayan algılaması olarak ele alır.

Şiirsel: Görsel çağrışımları, tonal ve ritmik nitelikleri, betimleyici kısımları ve biçimsel düzenlemeyi öne çıkarır. **Katılımcı:** Şimdiki zaman ve mekanı geçmiş zamanla birbirine bağlayabilir, röportaj ve karşılıklı konuşmalar üzerinden aktarır. Tarihsel meseleleri ele almak için arşiv görüntüleriyle birlikte kullanılır.

Dönüşlü: Nasıl öğrendiğimizi sorduğumuzda ne öğrendiğimizi soran, bilginin kesinliği ve değişmezliği hakkında bile şüphe duyarak sorgular ve sorgulatır. **Edimsel:** Yönetmenin ilgilendiği konuyla ilgili deneyimlerinin nasıl bir şey olduğunu araştırarak öznel ve etkileyici unsurları ortaya çıkararak kişisel bir bakış açısıyla verir.

Tablo 4. Belgesel Film Türünün Alanda Uzman Kişilerce Sınıflandırılması

Belgesel Filmlerin Sınıflandırılması			
Bilgin Adalı	Nijat Özön	Sedat Cereci	Simten Gündes
<ul style="list-style-type: none">• Doğalcılar• Gerçekçiler• Haber Filmciler• Propagandacılar	<ul style="list-style-type: none">• Araştırma• Bilimsel• Öğretici• Haber• Gezi, görüşüm• Derleme• Sanat Üzerine	<p>1) Yapım Biçimine Göre</p> <ul style="list-style-type: none">• Belgeleyen• Belgeleyen Dramatize Eden <p>2) İçeriğine Göre</p> <ul style="list-style-type: none">• Doğa• Gezi• Eğitim• Tarih• Kültür Sanat• Tanıtım• Bilim	<p>1) İçerik Açısından</p> <ul style="list-style-type: none">• Haber• Gezi• Toplumsal• Araştırma• Bilimsel• Tarih• Propaganda• Derleme <p>2) Tarihsel Gelişim Açısından</p> <ul style="list-style-type: none">• Keşif• Sinema-Göz• İngiliz Belge Okulu• Kent Gerçekliği• Propaganda• Çağdaş Akımlar• Televizyon Belgeselleri

Araştırmacı tarafından tablolatırılmıştır.

2.3.4.1. Yapım Biçimlerine Göre

2.3.4.1.1. Belgeleyen Tür

Klasik belgesel de diyebileceğimiz bu tür “Gerçek olayları konu alarak bunları nesnel bir yaklaşımla izleyiciye sunar” (Gündeş, 1998: 23).

Belgeselin bu türünün toplum sorunlarını temel alarak, dikkat çekeceği sorunla ilgili bilgileri toplayıp, araştırarak incelemesi, bulgularını nesnel bir anlayışla ve gerçek mekânlarla yansıtması hakkında ayrıntılı bilgilerden şöyle bahsetmektedir.

“Belgesel yaşadığı çağın, yaşadığı toplumun en önemli sorunlarını konu olarak alır; bu sorunla ilgili bütün bilgileri toplar; sorunla ilgili olarak yerinde incelemeler yapar. Bu sorunu iyice anladığına, konunun gerçeğine iyice vardığına inandığında bir taslak hazırlar. Sonra filmini yine konunun geçtiği yerlerde, çevrede gerçekleştirir. Bundan da anlaşılacağı gibi, belgesel için önemli olan herhangi bir sorunun, konunun ardında yatan gerçektir, bu gerçeği yansıtmaktır. Belgesel bu gerçeği yansıtırken elinden geldiği ölçüde nesnel davranmaya çalışır” (Özön, 2008: 200).

Belgesel sorunları konu edinirken bu problemleri duyurmak, bilgilendirmek, çözüm yolları aramak, çözüm önerileri sunmak, birey ve toplumu bilinçlendirmek adına üzerine düşen bir görev ve sorumluluk bilinciyle yapar.

“Tamamıyla gerçek olay ve olguların, doğal konumları içinde görüntülenmesiyle oluşur. Özellikle doğa, tarih ve gezi belgesellerinde sıklıkla kullanılır. Doğal sesler, konuyla ilgili röportajlar ve bir anlatıcının konuyu öykülemesi bulunabilir” (Cereci, 1997: 27) Görüntülerin doğal ve ortamdaki direkt alınması nedeniyle gerçekçiliği, inandırıcılığı ve etkisi fazladır.

2.3.4.1.2. Belgeleyen Dramatize Eden Tür

‘Docudrama’ ya da ‘Yarı Belgesel’ olarak da adlandırmıştır. “Doğal görüntü ve seslerin yanında öykülü filmlerdeki gibi dramatik kısımları da içerirler. Doğal görüntülerin içerisine yer yer dramatik unsurlarda yerleştirilir” (Cereci, 1997: 27). Gerçek verilere dayanarak güncel ve tarihi olayları yansıtırken konusunu öykülü filmlerdeki gibi işler (Gündeş, 1998: 23).

Belgesel tür ve drama türün ikisinden de izler taşıması sebebiyle melez bir tür olarak ifade edilebiliriz.

“Geleneksel olarak sınırlı olan izleyicisi yerine geniş yığınlara yönelmek zorunluluğu yarı belgesel filmlerinin çoğalmasına yol açmıştır. İngiliz sineması savaştan sonra belgeci özellikler taşıyan bu tür öykülü filmlere geçmiştir” (Özön, 1984: 163)

2.3.4.2. İçeriklerine Göre Belgeseller

2.3.4.2.1. Araştırma Belgeselleri

“Araştırmacının ilgilendiği araştırma konusunun film aracılığıyla açık seçik bir yaklaşımla sergilemeye çalıştığı, sanatsal yönü önem taşımayan yalın ve dolaysız bir belgesel film türüdür” (Gündeş, 1998: 28).

“Sinemanın ve belgesel türün en yalın, en dolaysız kullanımını verir. Araştırma konusunun film üzerine en iyi, en açık ve seçik biçimde aktarılmasıdır. Araştırmacı çalışırken sinemayı da başka bir araştırma aracı olarak kullanmasına dayanır” (Özön, 1984: 125-126).

Açık ve kısa oluşlarıyla önemli özellikler taşıyan araştırma belgeselleri izleyiciye bulgular ve öğrenme ortamını sağlamayı amaçlarlar. Konunun ele alınış biçimiyle eğlendirici öğelerinde kullanımına yatkın olan bu tür belgeseller. Önce konuyu tanıtır kavramları tanımladıktan sonra sırayla tüm yeni bilgileri işleyerek bunları ortaya koyarlar (Gündeş, 1998: 28).

2.3.4.2.2. Bilimsel Belgeseller

“Genellikle bir araştırmanın sonucu ya da bilimsel herhangi bir bulgunun önceden tasarlanarak, hazırlanarak ilgili kimselerin anlayabileceği biçimde filme alınmasıdır. Konuyu her yönden kanıtlayacak bol örnekler ve iyi hazırlanmış bir açıklamayla sunan, bilim yönü ağır basan filmlerdir” (Özön, 2008: 197) Araştırma filminden daha geniş bir izleyici topluluğu göz önüne alınarak hazırlanır. Gerektiğinde çizimlere, canlandırmalara da başvurulur.

Wolverton’a göre “Açıklık ve bilgilendirme niteliklerini yüklenen bu tür belgeselerde belgeselinin ve öğrenme ortamı yaratmak gibi bir sorumluluğu da vardır” Okul içi ve dışı öğretime yardımcı ders gereci işlevi de görülen ve bundan ötürü öğretici filmler adı altında bilinir. (Gündeş, 1998: 29). “Bilimsel çalışmaların ayrıntılarıyla görüntülediği, neden ve sonuçların anlaşılır bir dille izleyiciye ulaştırıldığı eğitici nitelikli filmlerdir” (Cereci, 1997: 29).

2.3.4.2.3. Öğretici / Eğitim Belgeselleri

“Bir ders, bilgi konusunun okul içi ve okul dışı öğretimde yardımcı ders gereci olacak biçimde filme alınmış halidir” (Özön, 2008: 198).

Rilla (1974)’ya göre bu türdeki filmleri şöyle açıklamıştır. “Belgesel film türleri içerisinde en kolay tanımlanabilecek olanı ve kişisel olmayanıdır. Genellikle okullarda ve de endüstride kullanılmak üzere yapılmaktadırlar” (Tağ, 2003: 58). “Her şeyden önce ‘eğitme’ işlevini dikkate alır. Görsel, artistik ya da eğlendirici unsurlar daha geri plandadır. Bilimsel bir çerçevede hazırlanır. Açıklık, yalnlık ve kesinlik gibi eğitimin gerektirdiği şartlar dikkate alınır (Cereci, 1997: 28).

Bu filmler hazırlanırken şunlara dikkat edilir.

- a) Eğitim bilim ilkelerine uygun olarak izleyicilerin yaş ve bilgi düzeylerine göre hazırlanır.
- b) Araştırma filmlerinin birçok özelliğini kendinde taşır.
- c) İzleyicinin ilgisini çekmesi ve dikkatini canlı tutması gerekir.
- d) Açıklamalar da görüntüler de özenle seçilmelidir.

2.3.4.2.4. Doğa / Gezi / Görüşüm Belgeselleri

Özön (1984: 127) doğa ve gezi filmlerinin tanımı ve amacı ile ilgili şunları söylemiştir “Dünyanın genellikle pek bilinmeyen yerlerini, çeşitli yönlerden tanıtmak amacıyla çevrilmiş filmlerdir. Kimi zaman dünyanın önemli bir köşesini tanıtmak amacı da güder. Genellikle, dünyanın bilinen bilinmeyen köşelerini, o bölgenin dışında yaşayanlara tanıtmak için çevrilen tüm filmlerdir” Ayrıca Özön doğa ve gezi filmlerinin genel özelliklerini de şu şekilde ifade eder “Tanıtılacak ülkenin en belirgin özelliklerinin seçilerek en iyi biçimde yansıtılır. Bilgi vermek, olayları durumları yansıtmak ya da bir şeyler öğretmek amacı taşırlar”

“Burada ana unsur doğal çevredir ve bu türdeki filmlerde doğal çevre bir gereç olarak kullanılır” (Adalı, 1986: 25). “Gezi belgesellerinde coğrafi alanlarla birlikte insanlar, kültür, sosyal yapı, gelenekler de filmi oluşturan unsurlardır” (Cereci, 1997: 28).

Özön, (1985: 146) görüşüm (röportaj) filmlerini tanımı şöyle açıklamıştır “Önemli bir olayın geçtiği herhangi bir yörede, orada yaşayan kimselerle konuşarak, bunların tanıklığıyla çeşitli görüşmeleri yansıtan filmlerdir”

2.3.4.2.5. Derleme Belgeselleri

“Önceden yaşanmış olaylarla ilgili elde bulunan belge ve filmlerin kurgu yardımıyla yeniden düzenlenerek değişik bir anlayış içinde sunulmasıyla ortaya çıkan bir belgesel film türüdür” (Gündeş, 1998: 33)

“Geçmişteki hangi olayı, hangi konuyu, hangi sorunu işlemek istiyorsa, o çağda çevrilmiş belgesel türdeki filmleri araştırır, inceler, ayırır, içlerinden uygun parçaları seçer, bu parçaları bir bütün oluşturacak biçimde birleştirir” (Özön, 1984: 130)

2.3.4.2.6. Haber Belgeselleri

“Belirli sürelerle (örneğin haftada bir, on beş günde bir) piyasaya sürülen, bu süre içinde dünyanın dört bir köşesinde ortaya çıkan önemli olayları yansıtan filmlerdir.

Bu özellikleriyle haber filmi bir çeşit görsel gazetedir, film-gazetedir” Ayrıca “uluslararası bir sorunun ele alınıp, enine boyuna incelendiği film-dergi çeşidi de vardır”(Özön, 2008: 130)

Amacı “Haber vermenin yanında toplumu oluşturan bireyler arasındaki sosyal bağların güçlenmesi ve bozulan bağların yeniden kurulmasına da yardım etmektir” (Gündeş, 1998: 24). Adalı (1986: 29)’ya göre ise haber filmlerinin amacını şöyle açıklar “Güncel olayların en kısa zaman ve en kısa yoldan seyirciye iletilmesi”

En önemli özellikleri “Ele aldıkları olayları son derece nesnel bir tutumla yansıtarak izleyicinin ilgisini ayakta tutabilecek, izleyiciyi olaylar konusunda aydınlatabilecek, kolay anlaşılabilir, sürükleyici bir açıklamayla vermesidir” (Özön, 1984: 127).

2.3.4.2.7. Tarih Belgeselleri

“Bilinmeyen tarihe ışık tutmayı, tarihi gerçekleri bugüne aktarmayı ve tarihle bugün arasında bağlantılar kurmayı amaçlayan filmlerdir. Tarihi belgeler bu tür filmlerin inandırıcılığı için önemlidir” (Cereci, 1997: 28)

Özön (2008: 207) Tarih filmleri tanımı ve amacı hakkında şu bilgileri vermiştir “Tarih gerçeğini doğruya en yakın biçimde yansıtmaya, bu gerçeği nesnel tutumla vermeye çalışan filmidir. Amacı izleyiciyi oyalamak, eğlendirmek değildir. Dünün gerçeğini yansıtmaktır. Toplumun bugününü, hatta yarınını aydınlatmak için o toplumun geçmişteki yaşayışını incelemek, bundan gerekli sonuçları, ipuçlarını çıkarmaktır”

2.3.4.2.8. Sanat / Kültür / Tanıtım Belgeselleri

“Genellikle toplumların kültürel değerleri, sanat adına meydana getirdikleri eserler, kültür ve sanatın oluşumu ve geçirdiği evreler bu türün içeriğini oluşturur” (Cereci, 1997: 28)

Özön (1984: 130) bu türün tanımını ve amaçlarını şöyle izah etmiştir “Sinema dışındaki bir sanatın verdiği gereci sinemanın olanaklarıyla değerlendiren filmidir. Bu gereç bir tablo, yontu, anıt, mimarlık yapıtı, bale, müzik parçası, yazın ürünü olabilir. Başka sanatların ürünlerini sinema aracılığıyla değerlendirmek, yorumlamak, tanıtmak, bu ürünlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ise amaçlarıdır”

Cereci, (1997: 29) tanıtım filmlerini tanımını bu şekilde ifade etmiştir “Bir yapının, hizmetin ya da etkinliğin tanıtımını amaçlayan daha çok turizm amaçlı gerçekleştirilen, bir kuruluşun ya da sosyal etkinliğin tanıtımı için de çekilebilen filmlerdir”.

2.3.4.2.9. Toplumsal Belgeseller

“Toplum yaşamı ve geleceğiyle ilgili sorunları sorumluluk bilinci çerçevesinde ortaya koymak toplumsal davranışların, eylemlerin ardındaki gerçekleri yasal sınırlar içerisinde araştırarak, her aşamasını belgeleyip sergileyen filmidir” (Cereci, 1998: 27)

Rotha (1968: 342-343) ‘Belge Filmciliğinin Bazı İlkeleri’ adlı makalesinde belgesel filmin toplumsal görevlerini şöyle belirtmiştir.

“Halkı ve onun sorunlarını, işlerini hizmetlerini yine halkın gözleri önüne sermek, çağının sorunlarını ve gerçeklerini yansıtmak, halkın bir yanını öbür yarısına tanıtmak, toplumun egemen sınıfı ile diğer sınıfları arasında daha geniş ve içten bir anlayış yaymak. Çağdaş toplumun bütün karşıt yanlarını kapsayan daha derin ve daha anlayışlı bir toplumsal çözümleme getirmek ve bunları yaparken ise sonuçlar aramadan sonuçların çıkarılabileceği bir durumun bildirisini ortaya koymaktır.

Bu özelliklere rağmen belgesellerin toplumdaki etkileri konusunda hemen hiçbir araştırmaya rastlanılmamaktadır (Pembecioğlu, 2005: 29-30).

2.3.4.2.10. Propaganda Belgeselleri

Değişik dönemlerde tanıtma, bilgilendirme, eğitim ve amaçlanan doğrultuda etkileme görevleri içeren belgesel filmin bir türüdür (Adalı, 1986: 32)

“Propaganda belgesel filmleri önceleri eğitim amacıyla kullanılırken daha sonraları içine hile ve saptırmanın katılmasıyla belgesel niteliğini kaybetmiştir” (Gündeş, 1998: 32)

“İkinci Dünya Savaşı sırasında sinemanın en büyük özelliği, geniş halk yığınlarını etkilemede o vakte dek görülmemiş ölçüde bir propaganda aracı olarak kullanılması oldu. Görüntünün bütün olanakları, yığınları koşullandırmak amacıyla kullanıldı” (Özön, 1985: 196). Almanya’dan İngiltere’ye, İtalya’dan Japonya ve Çin’e, günümüz Rusya’sı Sovyetler Birliği’nden (SSCB) ABD’ye kadar neredeyse her ülke savaş veya belli bir ideolojiyi yayma sebebiyle halkı bilgilendirme, aydınlatma, etkileme, koşullandırma veya yönlendirme amacıyla propaganda filmlerini kullanmıştır.

2.3.4.2.11. Keşif Belgeselleri

“Ayrı kültür ve toplumsal yapıları özellikle kaybolmakta olan ilkel kültürlerin bulunduğu toplumları oluşturan gerçek insanları güncel doğal çevreleri ve yaşamları içinde onlarla birlikte yaşayıp anlamaya çalışarak keşif ve gözlem yoluyla kaydetmektedir” (Gündeş, 1998: 44)

Tağ (2003: 64) bu türün başlamasına neden şeyleri şöyle açıklar “Uzak yerlere ilgi duyulması ve buralarda yaşayan insanlar üzerine belgesel çalışmalar yapılması, hakkında fazla bilgi sahibi olunmayan bölgelerin varlığı ve buralarda yaşayan farklı örf ve adetleri olan halkların yaşamlarına yönelik duyulan yoğun ilgiye dayanmaktadır”

2.3.5. Belgesel Filmlerin Eğitsel Boyutu

Bu bölümde belgesel filmlerin eğitsel boyutunu farklı alanların bakış açısıyla ifade edilecektir. Gerek sinemacılar, belgesel film yapımcıları, sinema yazarlarının

açıklamalarına gerekse eğitim alanında uzman bilim adamlarının araştırmalarına yer verilecektir.

1896'da Maksim Gorki Rusya'da ilk kez bir film izlediğinde Sessiz bir dünyanın griliği içinde tren insanların yaşamına doğru akmaktadır. Bu imgenin çok etkisinde kalan Gorki ... Bilimsel amaçları olan ve en çok da eğitim için kullanılacak bir aygıt olduğunu düşündü (İri, 2011: 1)

Adalı (1986: 7-9) Sinemanın eğitsel özelliğini şu sözleriyle ortaya koymuştur "Sinema bu özelliğiyle okul içi ve okul dışı eğitimin her dalında ve düzeyinde geniş bir kullanım alanı bulmuştur" Ayrıca Adalı sinemanın eğitim yönüne şu ifadeleriyle dikkat çekmiştir. "Bugün sineman eğitsel değeri hiç de yadsınamayan bir kitle iletişim aracı olarak kabul edilmiştir" Burada televizyonun yaygınlaşmasıyla daha da önem kazanan belgeselin birçok ülkede planlı ve örgütlü bir biçimde kullanılmaya başlanmış olmasıdır.

Grierson'un belgesel filme bakışı şöyledir "Belgesel fikri, asla bir film fikri değildir. Aksine, halkın eğitimi için yeni bir fikirdir" (Akbulut, 2012: 21).

"Hareketli görüntü canlı, inandırıcı, özellikle de yaratıcı anlatıma olanak veren özellikleriyle öteki iletişim araçlarına göre güç ve akım sağlayan doğal bir dinamo oluşturur... Hareketli görüntüler öyle öylesine üstün bir inandırıcılığa sahiptir ki sinema, yaratıcı bir çözümlenme ve birleştirme olanaklarıyla görsel eğitimin çekirdeğini oluşturur. Halk eğitimi ve kitle iletişiminin her alanında vazgeçilmez bir yaklaşım biçimidir" (Adalı, 1986: 7)

Günümüzde internet her mecrada hâkimiyetini sürdürürken haberlerin internetten takip edildiği, televizyon kanallarının bile internet üzerinden izlendiği bir dönemde görüntünün (film, belgesel, kısa video, animasyon, çizgi film, reklamlar) eğitimde ne kadar kullanıldığı, amaca giden yolda internetin belgesel filmin gösterilmesinde veya bulunmasında yardımcı olarak kullanılması konusu da bilinmelidir. Ayrıca belgesel filmlerin bireyin ve içinde bulunduğu toplumun kısaca kitlelerin eğitimi için de kullanılabileceğinin bilinmesi önemlidir.

“Sinema eğitim öğretim aracı olarak kullanılabilir” diyen Özön bunun nedenlerine ve nerelerde kullanılacağına dair şu bilgileri “Bilgileri aktarıışındaki yoğunluk, kestirmelik ve kıvraklıktan dolayı okul ve okul dışında en etkili eğitim öğretim sinemayla sağlanabilir” verir (Özön, 1984: 8). Bu bilgilerle sinema türlerinden olan ve sinemaya kaynaklık eden belgesel filmin bazı niteliklerine ve eğitimde kullanılabileceğine ulaşırız.

Grierson’un (1968: 344) Belgesel filmlerin eğitici yönü hakkında şu sözleri söylemiştir “Bu filmler, çoğunluğa ders veren filmler diye anlamaz, ama ne kılığa girerlerse girsinler, bu nitelikten de kurtulamazlar”

Aitken’e göre (2013: 9-10). Belgeseller hakkında “Life on Earth gibi belgeseller dünyanın doğal zenginlik ve güzellikleri hakkında bilgiler verirler. Doğa ve tarih belgesellerinin amaçları bilgi vermek, eğitmek ve aydınlatmaktır. Bu bilgiler bizi çevreye karşı duyarlı ve aktif bireyler haline getirir” şeklinde bilgiler vererek görüntülerin etkileyiciliği ve eğitimsel boyutu yanında, belgesellerin çevre bilinci kazandıran ve aktif bireyler olmayı sağlayan boyutları olabileceğinden bahseder.

Ayrıca “Bu tür ‘eğitimsel’ belgeseller (Cosmos ve Civilization) geçmiş bir Dünya’yı gösterirken günümüz bilgisinin ötesinde var olan bilgiler bulunur. Belgeseller bildiğimizin ne kadar az olduğunun farkında olmanızı sağlar” şeklinde ifadeleriyle bilgilerimizin az ve yetersizliğini fark ettirmesi, mevcut bilgilerin kapsamını ve doğruluğunu düşünmeye onu anlamaya, sorgulamaya iteceğinden dolayı da olsa birey veya toplumu keşfetmeye ve yeni araştırmalar yapmaya sevk eder.

Aitken (2013: 10) “Belgesel filmlerin gerçek özü bilgilendirmek, eğitmek ve muhtemelen de eğlendirmek olmalıdır” şeklindeki ifadeleriyle belgeselin esas amacını ortaya koymuştur.

Doğa resmine baktığımızda içinde gibi hissederek eskiden yapılmış sanata bakıyoruzdur ve o tarihin içine kendimizi dahil etmiş gibi oluruz (Berger 1972/1995: 11) O halde anlık bir görüntünün insan üzerindeki içine çekip kavrayan bu güçlü etkiyi bir doğa belgeseli seyreden insan üzerinde de görebiliriz.

“Okul ile dış dünya arasındaki uçurumu kapatmada, iyi bilgilendirilmiş bir nüfus oluşturmada, sahip oldukları bilgiyi gündelik yaşamda kullanmada, ülke vatandaşlarının görev ve sorumluluklara uygun bilgilendirilmesinde, toplumsal sorumluluğu öğretme ve ulusal ödevin yerine getirilmesinde” (Rotha, 2000: 171) belgesellerin etkin bir rol alabilecek potansiyele sahip olduğundan bahseder. Bu ihtiyaçların fark edilmesi ve giderilmesi hususunda belgeselin önemine şu şekilde “Belgeseller her zaman toplumun gereksinimlerini yönlendirmelidir. Belgesellerin kaderi toplumun elindedir.” dikkat çeker (Rotha, 2000: 154).

Halkın belgesellere karşı ilgisizliğinin tersine çevrilmesine vurgu yapar ve belgeselerde belli bir düşünme tarzı ve duyuşsal etkinin bulunmasının gerekliliğini belirtir.

“Belgesel sinemayla eğitilmiş olan neslin bilgilendirilerek görüntünün belgeleri kullanarak geçmişle ve gelecekle ilgili önemli bir bellek oluşturabilmek mümkündür” der ve belgesel sinema için şunları söyler “Bilgilendirme ve eğitsel yönü daha fazladır” (Arık, 2005: 150).

“Filmler, açıkça didaktik olmamakla birlikte, geleneksel değerleri ortaya koymalı, meşru bir otoritenin meşru bir öğretim aracı olmalı ve bir toplumsal eğitim yapıtı oluşturmalıdır” (Onaran, 1986: 265)

Rotha (2000: 19) filmlerin eğitsel boyutlarını şöyle “Çağımızda sınıfsız eğitim sistemi yerleşmeye başlamıştır. Çocukların zihni 13 ile 16 yaşları arasında filmlerden en büyük ölçüde etkilenecek düzeydedir. Ancak eğitici filmlerin amacı, doğrudan doğruya gerçekleri öğretmektir” açıklamıştır. Ayrıca belgesel filmlerin eğitici bir araç olarak nasıl ele alınması ve kullanılması, birey, toplumu ve algılarımızı nasıl etkilediği ve potansiyeli hakkında şunları söyler.

- a) Sinema sınırları çok geniş olan eğitimin tek ögesi olamaz
- b) Filmler doğrudan doğruya öğrenme yöntemlerinden farklı olarak ele alınmalıdır
- c) Filmler sınıftaki tahtaya tamamlayıcı olarak resimsel bir unsur olarak vardır
- d) Bir çocuğun eğitilmesinde sinema yapıtını yalnızca araçlardan birisidir

- e) Bir çocuğun ufkunun spor ve seksten başkaya şeylerle meşgul olması için böyle bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Böylece düşünme yetisi genişleyecek, toplumun bir üyesi olarak soru sormaya ve yorum yapmaya başlayacaktır
- f) Belgesel yapımlar halkla ilişkiler amacı taşımalarının yanı sıra belirli bir öğretici amaç da gütmektedir

Birey ve toplumların kurgulanmış öykülü filmlere göre belgesel filmlerden daha fazla etkilediğini Özön (1984: 17)'ün şu sözler açıklayacaktır “Öykülü filmlerin tasarlandığını bilerek buna karşı kendimizi bir ölçüye dek koruyabiliriz. Fakat burada görüntüleri gerçeği ayna gibi yansıtarak kullanan belgesel filmlerde önceden görüntünün gerçekliğini kabul etmişsinizdir” Bu nedenle izleyici/öğrenci belgeseli seyredirken karşısına çıkan görüntülerin, anlatımın doğru ve gerçek (ya da gerçeğin temsili) olduğunu bilir.

Foss, (2012: 45) Belgesel filmin görsel ve sözel anlatımındaki etkilerine şöyle değinmiştir.

“Belgesel filmlerde en çok dikkat edilmesi gereken şey, görüntüde zaten var olan bir bilgiyi metinde yinelemektir. Belgeselde sözle anlatım, görüntülerin yetersiz kaldığı zamanlarda, yalnızca gerekli olan bilgiyi vermelidir. Buna ek olarak kişisel bir yorum getirmeli ve sorular ortaya atmalıdır. Fazla sözcük öldürücü olabilir. (Bir süre sonra izleyici hiçbir şey anlamaz) sözle anlatım, azar azar verildiğinde, tadında bırakıldığında başarılı olur. Görüntülerin somut anlatımları mümkün olabildiğince sözsüz kalmalıdır. Uygun olduğu zamanlarda sözle anlatım açıklamalar getirmeli, özet bir yorumla doğabilecek sorulara yanıt vermelidir. Birçok belgesel film, sözsüz kaldığında daha etkileyicidir”

Belgeselleri öğretimde kullanırken dikkat edilecek bilgilerde içeren bu anlatımda görüntülerin anlatma işlevini tam olarak yerine getiremediği durumlarda sözle desteklenmesi ve açıklamaların yapılması gerektiğini belirterek izleyenleri sözcüklere boğmamanın önemini vurgulamıştır. Ayrıca görüntülerin önce gösterilmesi

sonra anlatılmasını öğretim ilkeleri penceresinden şu sözlerle değinerek bir kural olarak belirtmiştir.

“Kural, somuttan soyuta gitmektir. Özelden genele gitmektir. Önce göstermek, sonra anlatmaktır” (Foss, 2012: 52)

Küresel Isınma Konusunun Belgesel ile Öğretiminin Başarıya Etkisi adlı çalışmanın araştırma sonuçları dikkate değerdir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre “Küresel Isınma” konusunun öğretiminde belgesellerin destekleyici olarak kullanılmasının geleneksel öğretim yöntemlerine oranla daha etkili olduğu ortaya konmuştur (Mutlu ve Tokcan, 2013: 268).

Bu anlamda eğitim öğretim açısından belgesel, öğrencinin dikkatini derse nasıl çekeyim? dersi nasıl verimli kılalım? sorusunun en kısa cevabıdır denilebilir.

2.4. Filmlerin Kavram Öğretimindeki Yeri

“Öğrenmenin en önemli ürünleri kavramlardır” (Çilenti, 1988: 48)

Alkan (1984:122) kavramı “Bir obje veya olgu üzerinde birçok algıları içeren genel düşünce veya zihinsel imge” olarak tanımlar.

İnsan zihninde şekillenip anlamlanan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu/yapısıdır. Bir sözcükle ifade edilir. İnsanlar benzerlik ve farklılıkları bu şekilde birbirinden ayırırlar (Ülgen, 2004: 107).

“Dünyanın her ülkesinde Coğrafya eğitimi çok farklı sınıf ortamlarında ve çok farklı öğretim metodu takip edilerek uygulanmaktadır. Coğrafi kavramlar terminolojisi öğrencinin bilmesi gereken bir beceri olarak kabul edilmektedir” (Taş, 2007: 15-16)

Senemoğlu (2012: 501) Kavramı iki şekilde tanımlamıştır “Kavramlar, bireyin düşünmesini sağlayan zihinsel araçlardır” “Kavram benzer nesnelere, insanları, olayları, fikirleri, süreçleri gruplamada kullanılan bir kategoridir”

Kavramların faydalarına ise şöyle değinmiştir.

- 1) Fiziksel ve sosyal dünyayı anlamamızı ve anlamlı iletişim kurmamızı sağlar.
- 2) Düşünme için gereklidir.
- 3) Kavramları anlama, ilkeleri anlama, problem çözme ve dünyayı anlama için gereklidir.
- 4) Kavramlar çok kapsamlı bilgileri kullanılabilir birimler haline getirir. Örneğin 'Kayaç' kavramı çok ve genel bilgi içermektedir.
- 5) Somut ve basit, soyut ve karmaşıktır olabilirler. (Örneğin kömür somut bir kavram iken, ekvator, paralel gibi kavramlar soyuttur)

Dihtfurth (1995) göre bir canlının yaşamını sürdürebilmesi için dış dünyanın çok çeşitli özellikleri karşısında gerçekleştirdikleri 3 temel biyolojik etkinlik olduğunu söyler (Coşkun, 2011: 6)

- a) Ayırt Etme
- b) Tanıyıp Öğrenme
- c) Ayıklayıp Seçme

Bir nesnenin, olgunun veya olayın diğerlerinden farklı olduğunu ayırt etmede, yeni karşılaşılan bir durumda ise ilk olarak genel özellikleri ile tanımada hangi bilişsel yapı içerisine dahil edileceğine karar vermede ön bilgilerle (benzerlik, farklılık, genel özellikler) karşılaştırılır. Bu aşamada ya yeni şemalar oluşturulur ya da kavram var olan yeni bir şemaya eklenir. Öğrenilen bu bilgiler ihtiyaçlar karşısında seçilerek kullanılır. Bir şeyi tarif ederken o şeyin öncelikle bildiğimiz özelliklerini kullanarak anlatmaya çalışırız. Eğer ilk kez karşılaşılan bir şey ise bildiklerimize benzer özellikleri ile anlatmaya çalışırız. Derslerde geçen kavramları doğru anlamak ve kullanmak sağlam temelleri olan öğrenmeyi doğru gerçekleştirmiş olmak demektir. Bu sayede bilgi ezber olarak değil istenildiğinde geri çağrılıp kullanılabilen kalıcı öğrenmelere dönüştüğü söylenebilir.

Turgut, Baker, Cunningham ve Piburn (1997)'ye göre kavramlar, diğer sosyal ve fen bilimlerinde olduğu gibi, coğrafya biliminde de üç grupta incelenebileceğini söyler.

Algılanan Kavramlar: İnsanların dış dünyadan duyu organları ile aldığı izlenimlerden oluşur örneğin rüzgâr, dağ, buzul. **Betimlemeli Kavramlar:** Dış dünyadaki olaylarla doğrudan doğruya etkileşime giren insan, eşya ve olayların

gözlenebilir niteliklerini özetlemeye, açıklamaya onlara anlam vermeye çalışır. Kısaca bu kavramlar dış dünyanın varlıkları ve olayları arasındaki ilişkileri açıklayan kavramlardır. Örneğin iklim, kuraklık, tektonik hareketler. **Kuramsal Kavramlar:** Teorilerin oluşturduğu veya teorinin açıklanabilmesi için oluşturulan kavramlardır. Örneğin Levha tektoniği teorisi, kıta kayma teorisi, big bang teorisi. (Akt. Turan, 2002: 70).

Bir kavramın öğrenilip öğrenilmediğini yazılı, sözlü, çokta seçmeli, kısa cevaplı, eşleştirmeli sınav gibi geleneksel sınav biçimleri kullanılarak değerlendirilebileceğini, öğrencilerde en yüksek kavram başarımlarının somut ve tanıma düzeyinde gerçekleştiğini; ilkeleri anlama, taksonomi ilişkilerini bilme ve problem çözmenin ise nadiren görüldüğünü belirtir. Kavramları sınıflama düzeyinde bırakmayıp formal düzeyde öğretilmesinin gerekliliğini vurgular (Coşkun, 2011: 72).

“Kavramlar sunulurken benzer ve yakın örneklere de yer verilmesi öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır” (Ergin, 1995: 68)

Belgeselle bir kavramın öğretilirken kavramın kendisine ait gerçek bir görüntüye ya da animasyona yer verilmesi içeriğin öğrenciye kolay iletilmesini sağlayarak kolay ve kalıcı öğrenmelere zemin oluşturacaktır. Belgeseldeki görüntüler kavramları anlamlı kılan öğeler durumunda olacaktır. Öğrenciler ise ne öğrendiğini yani öğreneceği şeyi ya da öğretmenin dikkatini yönlendireceği şeyi görerek öğreneceklerdir.

“Bir kavramın hem sözel hem de görsel olarak kaydedilmesi, kavram hakkında bir şeyler okunduğunda görüntüsünün, görüntüleri ile karşılaşıldığında sözel açıklamaların hatırlanması ihtimalini artırır. Ayrıca görsel gereçler bilinmeyen bir şeyin nasıl görüldüğünün ve bilinen diğer şeylere göre ne kadar büyük olduğunun kavranmasına, görsel gereçlerle sözlü ve yazılı bilgilerle kullanıldığında, öğrencilerin sözel olarak anlamadıklarını görsel olarak kavramalarına yardımcı olur. Bu süreçte bilginin bellekten geri çağırılmasında yardımcı olan çoklu yollar sağlar” (Yalın, 2012: 87-88)

“Kavram öğretiminde hareketli resim ve görüntüler, öğrenme ortamı donanım açısından iyi tasarlanmışsa, kavram öğretiminde daha etkili olabilirler. Bu nedenle kavram öğretimi amaçlı materyal seçiminde bu tür materyaller tercih edilebilir” (Uşun, 2012: 193)

“Bilişsel hedefler, bütün görsel - işitsel ortamlarla gerçekleştirilebilir. Duyusal hedefler, en iyi biçimde işitsel ortamlarla, fotoğraf, filmler ve televizyon, benzeşimler ve dil laboratuvarlarıyla gerçekleştirilebilir. Kavram ve İlkelerin en iyi şekilde öğrenilmesi basit görsel ortamlar, filmler ve televizyon, ziyaret ve alan gezileri ile gerçekleştirilebilir” (Alkan, 1998: 133-135). “Hareketin öğrenme açısından önemli olduğu durumlarda kavramların öğretilmesi ve öğrenilmesinde filmler diğer görsel materyallere göre daha etkilidir” (Yalın, 2012: 140). (Yavaş hareket eden buzulların veya toprak kayması gibi aniden gerçekleşen olaylar)

Dolaylı yer deneyimi, 'ikinci elden' edinilen bir deneyimdir. Öncelikli olarak televizyon, film, kitap ve işitme yoluyla gelmektedir. Çocuklar, dünyayla ilgili bilgilerinin büyük bölümünü film ve televizyondan edinirler. Afet filmleri insanın ilgisini çeken güçlü hikâye çizgisine sahip olmaları nedeniyle canlı ve etkilidirler. Dünya'nın oluşum süreçlerini öğretimine dahil etmek için deprem ve volkanları filmlerle anlatmak çocuklar için iyi bir tercihtir. (Wiegand, 1997: 67-68-106)

4. sınıf Sosyal bilgiler dersinde deprem konusunun çizgi filmlerle anlatılarak işlendiği araştırmanın sonucunda çizgi film kullanılmasının, öğrencilerin normalde anlaşılması zor olan ve genellikle yanlış anlamalara neden olan belirli bilimsel kavramlara ilişkin bilgilerini ve anlaşılmasını önemli ölçüde arttırdığına dair kanıtlar sunmuştur. Ayrıca çizgi filmlerin deprem konusunu öğretmede geleneksel eğitimden çok daha etkili olduğu araştırmanın önemli sonuçlarındadır (Tokcan, 2013: 281-286).

Dünya'nın Oluşumu ve Yerkabuğunun yapısı ile ilgili bir üniteye kullanılabilecek araç gereçler verilmiştir. Bu araç gereçler arasında filmler de bulunmaktadır. Hangi filmlerin gösterilebileceğine dair bilgiler ve film isimleri de ayrıca mevcuttur. FRTEM (Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) tarafından hazırlanmış olan; Yeryüzünün yapısı dizisi, Yerkabuğundaki değişimleri dizisi, Yanardağlar dizisi, Kayaçlar ve Mineraller dizisi önerilmektedir (Güngördü, 2001: 23).

BÖLÜM III

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, yöntemleri ve bu verilerin çözümlenmesi, yorumlanması hakkında bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden deneysel model ile oluşturulmuştur. Deneysel model iki ya da daha fazla gruba uygulanan yöntemin, farklılaşma durumunun incelenmesi şeklinde açıklanabilir. Araştırma deneysel modellerden ön test son test kontrol gruplu deneysel desen (ÖSKD) modeline göre yapılmıştır. Ön test son testin uygulandığı bir deney ve bir kontrol grubu olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Ön test ve son test kontrol gruplu seçkisiz (yansız) araştırma deseninin temsili görünümü aşağıdaki gibidir (Büyüköztürk vd., 2016: 205, Karasar, 2011: 97).

Tablo 5. Ön Test ve Son Test Kontrol Gruplu Seçkisiz Desen

Grup		Ön test		Son test
G _D (Deney)	R	O ₁	X	O ₃
G _K (Kontrol)	R	O ₂		O ₄

(Büyüköztürk, 2001: 23)

R grupların random (yansız) olarak belirlendiğini, G_D deney grubunu, G_K kontrol grubunu, X deney grubuna uygulanacak olan deneysel işlemi, bağımsız değişkeni (öğretim yöntemini) göstermektedir. O₁ ve O₃ deney grubunun ön test ve son test ölçümlerini, O₂ ve O₄ kontrol grubunun ön test ve son test ölçümlerini ifade etmektedir.

Tablo 6. Araştırmaya Ait Deneysel Desenin Aşamaları

Grup	Ön testler	Deneysel İşlem	Son testler
Deney	Başarı Testi	Belgesel Filmler Aracılığıyla Öğretim	Başarı Testi
Kontrol	Başarı Testi	Programa Dayalı Öğretim	Başarı Testi

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümü lisans programında öğrenim gören ve 2011-2012 öğretim yılı bahar döneminde Yer Bilimi dersini alan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Çalışma toplam 60 üçüncü sınıf öğretmen adayı ile yürütülmüştür. İlgili öğretim kademesinin ve bölümün araştırma için seçilmesinde “Dünya’nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği” konusunun Yer Bilimi dersinde yer alması, Fen Bilgisi Öğretmenliği’nin diğer ders içeriklerinin araştırma konusunu destekleyen bilgiler ve bilimsel süreçleri içermesi, araştırmacının tanıdığı öğretmenin bu derste öğretim yapması tercih sebebi olmuştur. Aynı öğretmenin öğretim yaptığı iki sınıftan birisi deney, diğeri ise kontrol grubu olarak seçkisiz (yansız) biçimde atanmıştır. Çalışma grupları deney grubu 30, kontrol grubu 30 olmak üzere 60 öğrenci olarak belirlenmiştir. Araştırmaya deney grubu için belirlenen sınıftan 30, kontrol grubu için belirlenen sınıftan 30 öğretmen adayı katılmıştır.

Bu hususta öğretmen farkı olmayan şubeler tercih edilerek öğretmenden kaynaklanabilecek ölçme hataları ve farklılıkların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Çalışma Grubunun Dağılımı

Fen Bilgisi Öğretmenliği			
Öğretmen Adayı	Deney	Kontrol	Toplam
Sayısı (N)	30	30	60

3.3. Araştırmanın Uygulama Basamakları

Araştırmanın uygulama süreci

- Deneysel işlem öncesi
- Deneysel işlem süreci ve
- Deneysel işlem sonrası olmak üzere 3 aşama şeklinde açıklanmıştır.

3.3.1. Deneysel İşlem Öncesi Süreç Basamakları

- 1) Deney grubuna gösterilecek içerik ve teknik yönden uygun belgeselin seçimi yapılmıştır. Çalışmanın ön hazırlığı şöyledir. 80'e yakın belgesel (Tablo 9) öncelikle isimleri üzerinden eleme yapılmıştır. İsimleriyle içeriğin uygun olabileceği belirlenenler incelenmesinin ardından oluşturulan kontrol listesi (Tablo 8) yardımıyla seçilmiştir. Ders içeriğinin ihtiyaçlarına uygun olan belgesellerin ilgili yerlerinden video kesme yazılımlarıyla bölümler alınmıştır. Alınan bu kesitler anlamsal ve içerik olarak birbirini tamamlayıp devamı olacak şekilde ayarlanmıştır. Bu şekilde zaman tasarruf edilmiş ve belgeselin kullanımı kolaylaşmıştır. Ders etkinliğinde **Bilimin Ta Kendisi** (Naked Science) isimli belgesel serisinin **Pangea** (Apocalypse Earth), **Çarpışan Kıtalar** (Colliding Continents) ve **Derinlikler** (The Deep Investigated) adlı bölümlerden ve **Muhteşem Gezegen** (Amazing Planet) belgeselinden "DİYLH" konusuyla ilgili bölümler kullanılmıştır.
- 2) Deney grubunun dersleri belgesele dayalı öğretim ile işlenirken, kontrol grubu öğrencilerinin dersleri programa dayalı öğretimle yürütülmüştür.
- 3) Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümü 3. sınıfta öğrenim gören 2 şube ders içeriğinin uygunluğu ve kolay ulaşılabilir örneklem olmaları nedeniyle araştırma için seçilmiştir. Araştırmacının tanıdığı öğretmenin öğretim yaptığı iki şubeden birisi deney, diğeri ise kontrol grubu olarak seçkisiz (yansız) biçimde atanmıştır.

Tablo 8. Belgesellerin İçerik ve Teknik Kontrolü İçin Kullanılan Kontrol Listesi

	SORULAR	EVET	HAYIR
İÇERİK	Belgesel film kazandırılmak istenen hedefe yönelik mi?	☐	☐
	Belgesel film ders içeriğine uygun mu?	☐	☐
	Belgesel film bilimsel bir içeriğe sahip mi?	☐	☐
	Belgesel güncel mi?	☐	☐
	Belgeselin içeriği açık ve anlaşılır mı?	☐	☐
	Belgeselin içeriği öğrencilerin gelişim seviyelerine göre mi?	☐	☐
	Ders içeriğindeki olgu, olay ve kavramlar belgesel filmde yer alıyor mu?	☐	☐
	Kavramlar belgesel filmde görsel açıdan somutlaşıyor mu?	☐	☐
TEKNİK	Belgesel filmin süresi ders süresini aşıyor mu?	☐	☐
	Belgesel filmdeki görüntülerin çözünürlüğü net mi?	☐	☐
	Belgeseldeki sesler anlaşılabilir mi?	☐	☐
	Belgeselin dili uygun mu? Altyazılı mı?	☐	☐
	Belgesel filme istenildiğinde öğretmen / öğrenci kolayca erişebiliyor mu?	☐	☐
	Belgeselin kullanımı kolay mı?	☐	☐
	Belgeselin temini ücretli mi?	☐	☐

Tablo 9. Deneysel İşlem Öncesi Kontrol Listesine Göre Taranan Belgeseller

Bilimin Ta Kendisi Serisi (39 adet)*		
	Tsunami Katil Dalgalar	Büyük Bariyer Resifi
Muhteşem Gezegen (Amazing Planet)*	Atmosfer (Yerküre - Hava - Su)	Kuş Bakışı
Bir Anda Yerle Bir	Buzulların Ölümü	Süper Volkan
Felaket Anları	Doğanın Güçleri	Kıtaların Yükselişi
Dünyanın Merkezine Yolculuk	Altı Derece Dünyayı Değiştirebilir	Baraka
İnanılmaz Gezegen Dünya	Gezegenin Gazabı (Çığ, Tipi)	Yer Altına İniş
Okyanusları Anlamak	Gezegenin Derinlikleri	Akdeniz
Universium: Astronomi Ve Uzay Ansiklopedisi	Yaşayan Kaya Dünyanın Jeolojisine Giriş	Dünyamızdaki Tuhaf Günler
Cosmos Doğa Ansiklopedisi	Yeryüzü Nasıl Şekillendi	Kutuplar Atlası
Yer Kürenin Sıradışı Yolculuğu	Yörünge: Dünya'nın Olağanüstü Yolculuğu	Guangxi'nin Gizemli Mağaraları
Yıkımlar ve Felaketler	Depremlerin ve Volkanik Patlamaların Oluşumu	Uygunsuz Gerçek
Aftermath (Dünya Durunca - Nüfus Artınca)	Yeryüzündeki Tuhaf Hava Olayları	Gezegenin Şifresi
Dünyaya Yukarıdan Bakış	Büyük Felaketler	Keşif ve Macera
Yuva	İnsandan Sonra Yaşam	9 Sıcak Nokta Serisi
Bitkilerin Krallığı	Dünya Nasıl Oluşturdu?	Doğanın Öfkesi

3.3.2. Deneysel İşlem Süreci Basamakları

- 1) Deneysel ve kontrol grubunu oluşturan öğretmen adaylarının dersleri kendi öğretmenleri tarafından yürütülmüştür. Araştırmacı her iki grubun (deneysel ve kontrol) derslerinde bulunmuş, deneysel grubunun belgesel ile öğretim uygulanmasında ders öğretmenine yardımcı olmuştur.
- 2) Yer Bilimi dersinde ilgili bölüm ve konunun bulunduğu Ortaöğretim 10. Sınıf Coğrafya Ders Müfredatının “Doğal Sistemler” (1. Ünite) ünitesinde de yeri olan “Dünya’nın Yapısı ve Oluşum Süreci” alt başlığındaki “Dünya’nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği” konusunda belgesel ile öğretim etkinliği yapılmıştır (MEB, 2018a: 22; MEB, 2018b: 14-19).
- 3) Deneysel grupta konular işlenirken kavramların ne olduğunun anlatılmasında, olgu, olay ve süreçlerin hareketli olarak görselleştirilmesinde ve dersin konusu hakkında bilgi verilmesinde kontrol listesine göre seçilen belgesellerden faydalanılmıştır.
- 4) Her iki grupta da ders konuları eş güdümlü olarak ilerlemiş dersin kazanımları ve öğrenme çıktıları dikkate alınmıştır.
- 5) Araştırma 4 haftalık öğretim faaliyetlerinde ön test ve son test uygulaması dahil olmak üzere toplam 16 saatlik süreci kapsamaktadır.
- 6) Araştırmanın uygulama süreci bittikten bir ay sonra deneysel ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarına başarı testi, kalıcılık testi olarak uygulanmış ve araştırmanın deneysel işlem süreci sonlandırılmıştır.

3.3.3. Deneysel İşlem Sonrası Süreç Basamakları

- 1) Ölçüm araçlarından elde edilen veriler SPSS 22 yazılımı kullanılarak veri girişi ve istatistiksel analizler yapılmıştır.
- 2) Yapılan istatistiksel analizlerden elde edilen bulgular yorumlanmış ve sonuçlar raporlaştırılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı başarı testidir.

3.4.1. Başarı Testi

Belli bir programa dayalı öğretim sonunda bir dersten veya program uygulamasından öğrencilerin bilgi, beceri, kavram ve anlayış yönlerinden sağladıkları gelişmeyi yani öğrenileni ölçme ve tespit gayesi ile hazırlanan ve kullanılan testlerdir. Genel bilgi testleri de denilmektedir. (Yıldırım, 1966: 34-172).

Bu araştırma ile Coğrafya dersinde belgesel film kullanımının öğrenci başarısı ve kavram kalıcılığına etkisini öğretim programı temelli sınamak amacıyla DİYLH konusunu içeren 10 soruluk başarı testi hazırlanmıştır. Başarı testi Coğrafya öğretim programındaki kazanımlar, program çıktıları ve sınavlarda çıkmış sınav sorular dikkate alınarak araştırmacının kendi geliştirdiği sorular hazırlanmıştır. Testteki soruların konu içeriğini örneklemesine ve kapsadığı soruların her birinin ölçmek istediği kavramı en iyi derecede ölçmesine özen gösterilmiş bunun için uzman görüşüne başvurulmuştur. Teste ilişkin konu uzmanlarının ve öğretmenlerin görüşleri alınmış; bu görüşler doğrultusunda gerekli diğer düzeltmeler yapılmıştır.

10. sınıf Coğrafya dersi “Doğal Sistemler” ünitesinde “Dünya’nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği” konusuna ait kazanım ve açıklamalar şöyledir (MEB, 2018a: 22).

Dünya’nın tektonik oluşumunu açıklar.

- a) Dünya’nın içyapısı ile ilgili temel bilgiler verilir.
- b) Levha tektoniği kuramına yer verilir.

3.4.2. Verilerin Analizi

Çalışmanın amaçları doğrultusunda testlerden elde edilen veriler özelliklerine uygun istatistiksel testler yardımıyla SPSS 22 yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular tablolaştırılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanlarına, son test ve kalıcılık testi puanlarına ilişkin analizlerinde Bağımlı Gruplar t testi; deney ve kontrol gruplarının ön test, son test ve kalıcılık testi puanlarına ilişkin analizlerde ise Tek Yönlü Varyans Analizi ve Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmadaki deney ve kontrol gruplarından elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular tablolaştırılarak açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Deney ve kontrol grubundaki öğretmen adayları 30'ar kişidir. Bu nedenle verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Araştırmada deney ve kontrol grubunda yer alan öğretmen adaylarına deneysel işlem öncesi ön test, deneysel işlem sonrası son test ve son testin uygulanmasından bir ay sonra kalıcılık testi uygulanmıştır.

4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Coğrafya öğretiminin belgesellere dayalı olarak ile yapıldığı deney grubunun ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” alt problemine dair bulgular şu şekildedir.

Tablo 10. Deney Grubunun Ön Test ve Son Test Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları

Grup	Testler	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Deney	Ön Test	30	8.30	1.685	29	-11.509	.000*
	Son Test	30	14.80	2.618			

*p<.05

Tablo 10 incelendiğinde belgesellere dayalı öğretim uygulamasıyla yapılan deney grubunun ön test ve son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [t(29)=-11.509, p<.05]. Belgesel uygulamasından önce ön testten alınan puanların ortalaması \bar{X} =8.30 iken belgesel uygulaması sonrasında yapılan son testten öğretmen adaylarının aldıkları puanların ortalaması artarak \bar{X} =14.80'e yükselmiştir. Deney grubunun ön test ve son test başarı puanları arasında 6.50'lik bir artış olduğu görülmektedir. Bu bulgular belgesel filmler ile yapılan öğretim uygulamasının deney grubundaki öğretmen adayları başarısında bir artış olduğunu göstermektedir.

4.2.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Coğrafya öğretiminin belgesellere dayalı olarak yapıldığı deney grubunun son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” ikinci alt problemine bağlı olarak elde edilen bulgular şu şekilde verilmiştir.

Tablo 11. Deney Grubunun Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları

Grup	Testler	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Deney	Son Test	30	14.80	2.618	29	3.888	.001*
	Kalıcılık Testi	30	12.63	2.341			

*p<.05

Tablo 11 incelendiğinde belgesellere dayalı öğretim uygulaması yapılan deney grubunun son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [t(29)=3.88, p<.05]. Deney grubunun son testten aldığı puanların ortalaması \bar{X} =14.80 iken kalıcılık testinden öğretmen adaylarının aldıkları puanların ortalaması \bar{X} =12.63'tür.

4.3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ön test ve son test sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” üçüncü alt problemine bağlı olarak elde edilen bulgular şu şekilde verilmiştir.

Tablo 12. Kontrol Grubunun Ön Test ve Son Test Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları

Gruplar	Testler	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kontrol	Ön Test	30	8.10	1.900	29	-7,082	.000*
	Son Test	30	11.20	1.901			

*p<.05

Tablo 12 incelendiğinde programa dayalı öğretim uygulaması yapılan kontrol grubunun ön test ve son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [t(29)=-7.08, p<.05]. Kontrol grubunun ön testten aldığı

puanların ortalaması $\bar{X}=8.10$ iken son testten öğretmen adaylarının aldıkları puanların ortalaması $\bar{X}=11.20$ 'ye yükselmiştir. Kontrol grubunun ön test ve son test başarı puanları arasında 3.10'luk bir artış olduğu görülmektedir. Bu bulgular programa dayalı gerçekleştirilen öğretimin kontrol grubundaki öğretmen adaylarının başarısında bir artış olduğu göstermektedir.

4.4.Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” dördüncü alt problemine bağlı olarak elde edilen bulgular şu şekilde verilmiştir.

Tablo 13. Kontrol Grubunun Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları

Grup	Testler	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Kontrol	Son Test	30	11.20	1.901	29	3.750	.001*
	Kalıcılık Testi	30	9.67	1.422			

*p<.05

Tablo 13 incelendiğinde programa dayalı öğretim uygulaması yapılan kontrol grubunun son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [t(29)=3.75, p<.05]. Kontrol grubunun son testten aldığı puanların ortalaması $\bar{X}=11.20$ iken kalıcılık testinden öğretmen adaylarının aldıkları puanların ortalaması $\bar{X}=9.67$ 'ye gerilemiştir.

Tablo 14 incelendiğinde ise deney grubunun deney öncesi başarı testi ortalaması $\bar{X}=8.30$ iken uygulama sonrasında $\bar{X}=14.80$ yükselmiş, kalıcılık testi sonrası puanları ise $\bar{X}=12.63$ 'e gerilemiştir. Programa dayalı öğretimin uygulandığı kontrol grubundaki öğretmen adaylarının başarı testi ortalaması ise sırasıyla $\bar{X}=8.10$; $\bar{X}=11.20$ ve $\bar{X}=9.67$ 'dir. Buna göre belgesele dayalı öğretimin uygulandığı deney grubundaki öğretmen adayları ile programa dayalı öğretim uygulamasının yapıldığı kontrol grubundaki öğretmen adaylarının “DİYL” Dünya'nın İç Yapısı ve Levha Tektoniği konusundaki başarı düzeyleri ön test ve son test puanları arasında bir artış, son test ve kalıcılık testi puanları arasında bir azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Grupların Başarı Testlerine Göre Ortalama Puan ve Standart Sapma Değerleri

Grup	Ön Test			Son Test			Kalıcılık Testi		
	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	S
Deney	30	8.30	1.68	30	14.80	2.61	30	12.63	2.34
Kontrol	30	8.10	1.90	30	11.20	1.90	30	9.67	1.42

Deney grubunun “DİYLT” konusu test puanlarının ortalamaları incelendiğinde, uygulama sonrası alınan son test puan ortalamalarının uygulama öncesi alınan ön test puan ortalamalarına göre en fazla artışın deney grubunda gerçekleştiği görülmüştür (Deney grubu ön test \bar{X} =8.30; son test \bar{X} =14.80 fark \bar{X} =6.50). Deney grubunun kalıcılık testi ortalaması (\bar{X} =12.63) son test ortalamasına (\bar{X} =14.80) göre azalmıştır.

Dikkat edilecek olursa kontrol grubunun kalıcılık testi ortalamasına göre deney grubunun kalıcılık testi ortalaması daha yüksektir. Kontrol grubunun testlerden aldıkları puanların ortalamaları (Kontrol grubu ön test \bar{X} =8.10; son test \bar{X} =11.20; kalıcılık \bar{X} =9.67) incelendiğinde deney grubuna oranla ortalamalarının daha düşük olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının “DİYLT” konusuna ait ortalamalarında gözlenen bu değişikliğin sebebi olarak gruplara uygulanan farklı öğretim yöntemine dayalı bir eğitimden kaynaklandığı söylenebilir.

4.5.Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Coğrafya öğretiminin belgesellere dayalı uygulamalar ile öğretimin yapıldığı deney grubu ile programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ön test, son test ve kalıcılık testi sonuçları arasında başarı yönünden anlamlı bir fark var mıdır?” beşinci alt problemine bağlı olarak elde edilen bulgular şu şekilde verilmiştir.

Öncelikle varyansların homojenliğini test etmek üzere Levene istatistiği (Tablo 15) kullanılmıştır. Bu testin sonuçlarına göre deney grubunun p değeri $p < .088$ olarak bulunurken kontrol grubunun p değeri $p < .321$ bulunmuştur.

Tablo 15. Deney ve Kontrol Gruplarına Ait Varyansların Homojenliği (Levene) Testi

	Levene İstatistiği	sd1	sd2	p
Deney Grubu	2.505	2	87	.088
Kontrol Grubu	1.150	2	87	.321

*p>.05

Her iki grubun anlamlılık değeri p>.05'ten büyük olması nedeniyle varyansların homojenliği sağladığından varyans analizine geçilmiştir.

Tablo 16'ya göre belgesel ile öğretim uygulaması yapılan deney grubu ve programa dayalı öğretim yapılan kontrol grubunun anlamlılık (p) değerine bakıldığında .01 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Deney grubu [F(2, 89)=64.96, p<.01] Kontrol grubu [F(2, 89)=23.38, p<.01]

Tablo 16. Gruplara Göre ÖSKT Puanlarının Tek Yönlü Varyans Analizi

Grup		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Deney	Gruplararası	657.222	2	328.611	64.966	.000*	
	Gruplarıçi	440.067	87	5.058			
	Toplam	1097.289	89				1-2
Kontrol	Gruplararası	144.156	2	72.078	23.384	.000*	2-3
	Gruplarıçi	268.167	87	3.082			3-1
	Toplam	412.322	89				

*p<.05

1:Öntest, 2:Sontest, 3:Kalıcılık

Deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının ön test son test ve kalıcılık testinden aldıkları başarı puanlarının öğretim uygulamasına göre anlamlı bir şekilde değiştiği söylenebilir. Bu bulgulara dayanarak uygulanan deneysel öğretim yönteminin testlerden alınan başarıyı arttırmada olumlu etkisi olduğu ifade edilebilir.

Tablo 17. Deney Grubunun Test Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi

	N	\bar{X}	S	Testler	Ortalama Fark	Standart Hata	P	Fark (Bonferroni)
Ön Test	30	8.30	1.685	Son Test	-6.500		.000*	
				Kalıcılık Testi	-4.333		.000*	
Son Test	30	14.80	2.618	Ön Test	6.500	.581	.000*	1-2
				Kalıcılık Testi	2.167		.001*	2-3 3-1
Kalıcılık Testi	30	12.63	2.341	Ön Test	4.333		.000*	
				Son Test	-2.167		.001*	
Toplam		11.91	3.511					

*p<.05 1:Öntest, 2:Sontest, 3:Kalıcılık

Tablo 17 incelendiğinde deney grubundaki öğretmen adaylarının başarı testlerinden aldıkları puanların öğretim yöntemi (belgesel ile öğretim) değişkenine göre hangi testlerde farklılaştığını belirlemek üzere Bonferroni t-testi uygulanmıştır. Test analizinin sonuçlarına göre deney öncesi, sonrası ve kalıcılık testindeki başarı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farkın 1-2, 2-3, 3-1 arasındaki testlerde olduğu belirlenmiştir. 1 ile 2 arasında çok yüksek düzeyde, 2 ile 3 arasında yüksek düzeyde, 3 ile 1 arasında çok yüksek düzeyde anlamlılık olduğu söylenebilir (Kul, 2014:12).

Tablo 18. Kontrol Grubunun Test Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi

	N	\bar{X}	S	Testler	Ortalama Fark	Standart Hata	P	Fark Bonferroni
Ön Test	30	8.10	1.900	Son Test	-3.100		.000*	
				Kalıcılık Testi	-1.567		.003*	
Son Test	30	11.20	1.901	Ön Test	3.100	.453	.000*	1-2
				Kalıcılık Testi	1.533		.003*	2-3 3-1
Kalıcılık Testi	30	9.67	1.422	Ön Test	1.567		.003*	
				Son Test	-1.533		.003*	
Toplam		9.66	2.152					

*p<.05 1:Öntest, 2:Sontest, 3:Kalıcılık

Tablo 18 incelendiğinde programa dayalı öğretim yapılan kontrol grubundaki öğretmen adaylarının başarı testlerinden aldıkları puanların uygulanan öğretim değişkenine göre hangi testlerde farklılaştığını belirlemek üzere Bonferroni t-testi yapılmıştır. Test analizinin sonuçlarına göre deney öncesi, sonrası ve kalıcılık

testindeki başarı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Bu farkın 1-2, 2-3, 3-1 testler arasında anlamlı olduğu belirlenmiştir. 1 ile 2 arasında çok yüksek düzeyde, 2 ile 3 arasında ve 3 ile 1 arasında istatistiksel bir anlamlılık olduğu söylenebilir (Kul, 2014:12).

Bu analiz sonuçlarına göre grupların ön test ortalama puanları (Deney \bar{X} =8.30; Kontrol \bar{X} =8.10) ile son test ortalama puanları (Deney \bar{X} =14.80; Kontrol \bar{X} =11.20) arasında son test ortalama puanları lehine bir artış tespit edilmiştir. Son test ortalama puanları (Deney \bar{X} =14.80; Kontrol \bar{X} =11.20) ile kalıcılık testi ortalama puanları (Deney \bar{X} =12.63; Kontrol \bar{X} =9.67) arasında ise son test ortalamaları lehine bir artış görülmüştür.

Tablo 19. Deney ve Kontrol Grubunun ÖSKT Puanlarına Ait Varyans Analizi

Varyansların Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark (Bonferonni)
Gruplararası	177.739	57				
Grup (D/K)	76.313	1	76.313	43.639	.000*	
Hata	101.426	58	1.749			
Gruplarıçi	1.205.334	120				1-2
Ölçüm (ÖSKT)	703.300	2	351.650	100.980	.000*	2-3
Grup*Ölçüm	98.078	2	49.039	14.082	.000*	3-1
Hata	403.956	116	3.482			
Toplam	1.383.073	177				

*p<.05 1:Öntest, 2:Sontest, 3:Kalıcılık

Tablo 19'a göre varyans analizi bulgularına ilişkin yorumlar şöyledir.

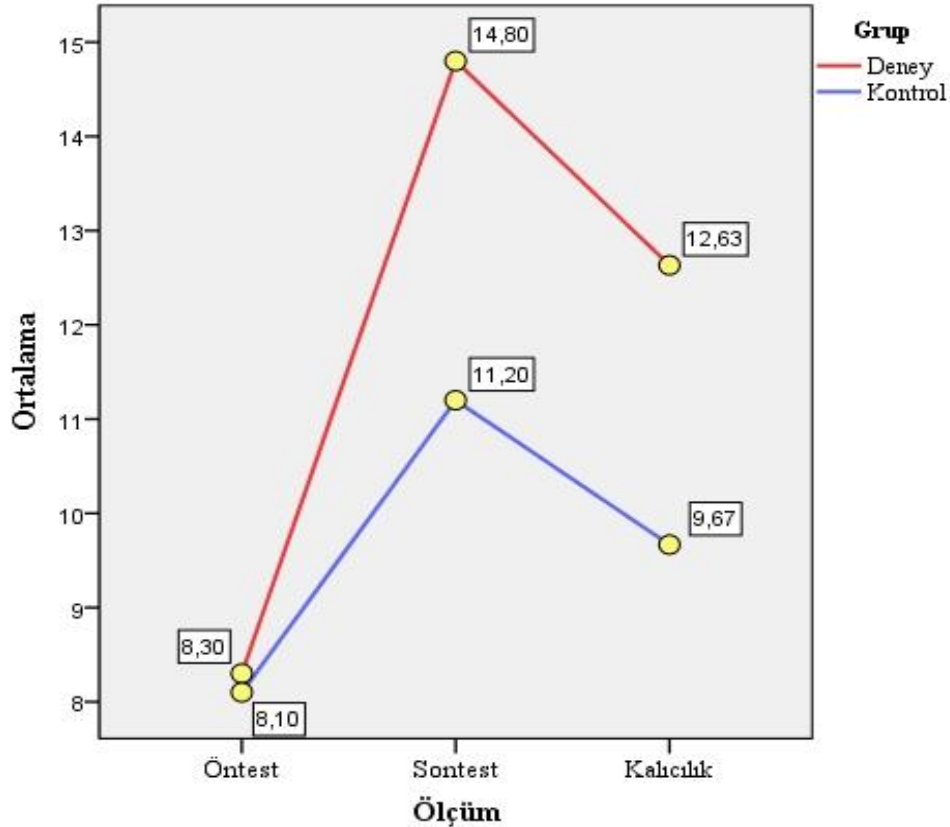
1- Belgesel ve programla öğretim uygulamasına deney ve kontrol grubu üzerinden katılan öğretmen adaylarının ön test, son test ve kalıcılık testinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur [F(1, 58)=43.63, p<.01].

2- Grup ayrımı yapılmaksızın araştırmada yer alan öğretmen adaylarının deney öncesi, sonrası ve kalıcılık testlerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir [F(2, 116)=100.98, p<.01].

3- Farklı işlem gruplarında (D/K) farklı öğretim yöntemiyle eğitim alan deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının “DİYLT” konusu testine ait başarı puanlarının deney öncesi, deney sonrası ve kalıcılık testinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. İki farklı gruba iki farklı öğretimin gerçekleştirildiği tekrarlı ölçümler (öntest, sontest, kalıcılık) faktörlerinin “DİYLT” konusu testi başarı düzeyleri üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir [$F(2, 116)=14.08, p<.01$].

4- Bonferroni testinin bulgularına göre ön test, son test ve kalıcılık testi $p<.01$ arasında çok yüksek düzeyde istatistiksel bir anlamlılık olduğu söylenebilir (Kul, 2014:12).

Bu bulgulara göre belgesel filmlere dayalı öğretim ve programa dayalı öğretim uygulamasına katılan öğretmen adaylarının başarılarının artmasında öğretim yönteminin olumlu etkiye sahip olduğu yorumu yapılabilir. Deney sonrası ve kalıcılık testlerinden elde edilen puanların ortalamaları doğrultusunda belgesele dayalı gerçekleştirilen öğretim uygulamasının başarı ve kalıcılık üzerinde etkisi anlamlıdır.

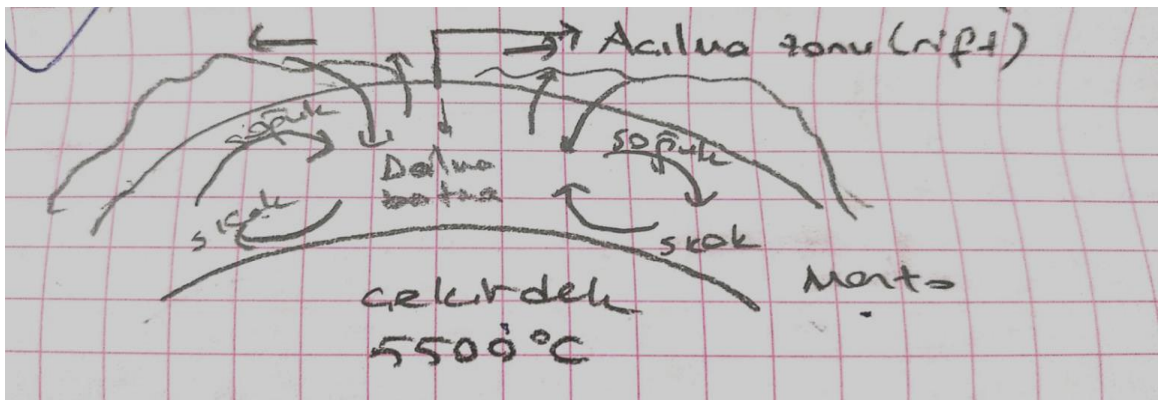
Şekil 4. Deney ve Kontrol Gruplarına Ait ÖSKT Ortalama Sonuçları Grafiği

Tablo 20. Deney Grubunun Belgesel ile Öğretim Öncesi ve Sonrası Kullandığı Kavramlar

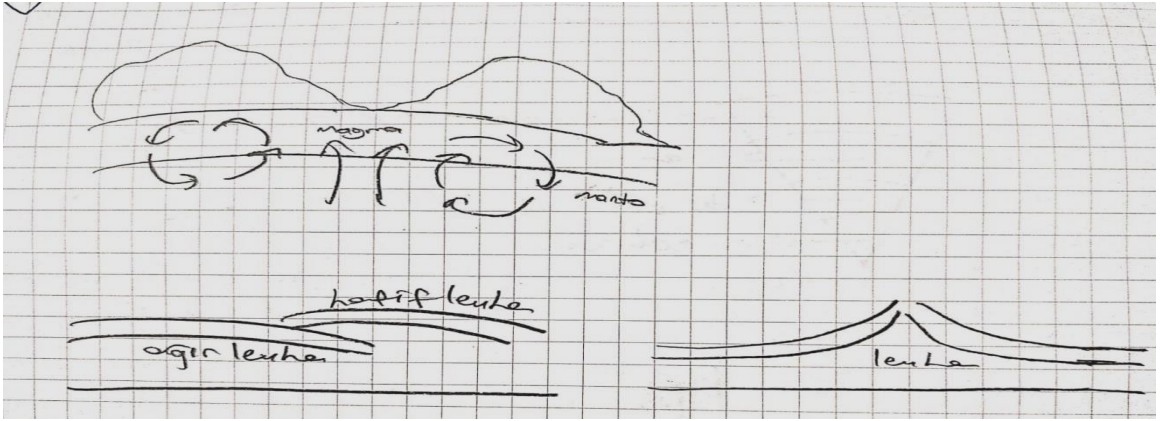
Deney Öncesi Kullanılan Kavramlar	Deney Sonrası Kullanılan Kavramlar
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Katmanların yükselmesi ▪ Yerkabuğu ▪ Magma ▪ Levha ▪ Levha kırılması / birleşmesi ▪ Dağ oluşumu ▪ Litosfer ▪ Deprem ▪ Ateşküre ▪ Magma ▪ Katman ▪ Okyanus oluşması 	<ul style="list-style-type: none"> • Levha • Levha uzaklaşması / ayrılması / çarpışması • Kıta hareketleri • Kıtaların yakınlaşması / birleşmesi • Okyanus sırtı* • Hafif - Ağır levha* • Litosfer • Wilson hareketi / döngü* • Dalma batma zonu* • Çekirdek • Konveksiyonel hareketler / akım* • Okyanus oluşumu • Çekirdek ısı 5500°C* • Isınma
	<ul style="list-style-type: none"> • Soğuma • Manto • Yoğunluk • Dağ • Dağ oluşumu* • Magma • Sıradağ • Ateş küre • Soğuk • Sıcak • Plaka • Açılma (rift)*

Tablo 20 incelendiğinde öğretmen adaylarının “DİYLH” konusunda deney sonrası kullandığı kavramların sayısı ve çeşidinin deney öncesi kullanılan kavramlara göre bir artış olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğrenciler kavramları belgeselde söylediği şekilde bilimsel bir biçimde kullanmışlardır. Deneysel uygulama sürecinde belgeselde geçen bazı *kavram, olay ve ifadeler öğrenci cevaplarına birebir olarak yansımıştır. Bunlara ait örnekler Tablo 20’de ve aşağıda verilmiştir (Şekil 5’ten Şekil 17’ye).

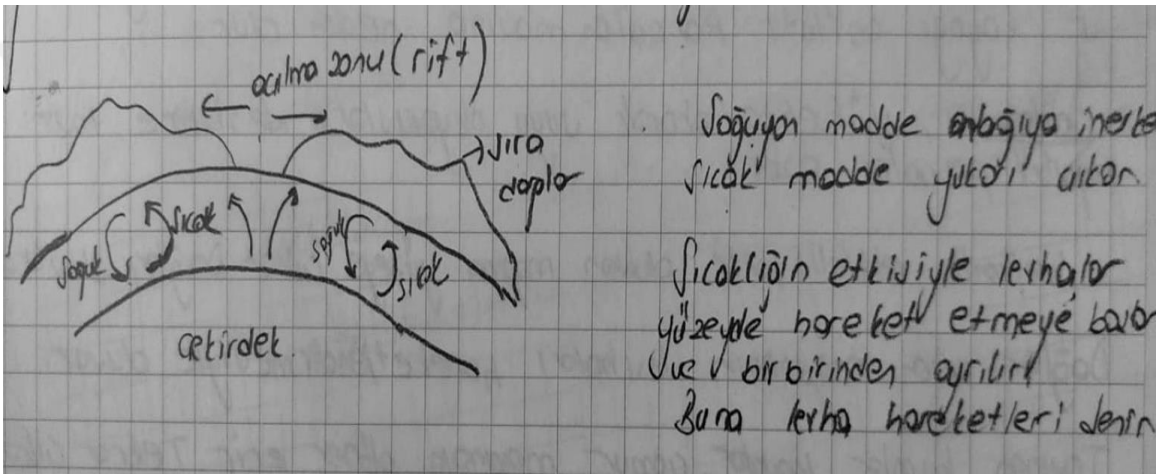
Belgeselde Geçen Bazı Kavram ve İfadelerin Öğrenci Cevaplarına Yansıyan Örnekleri

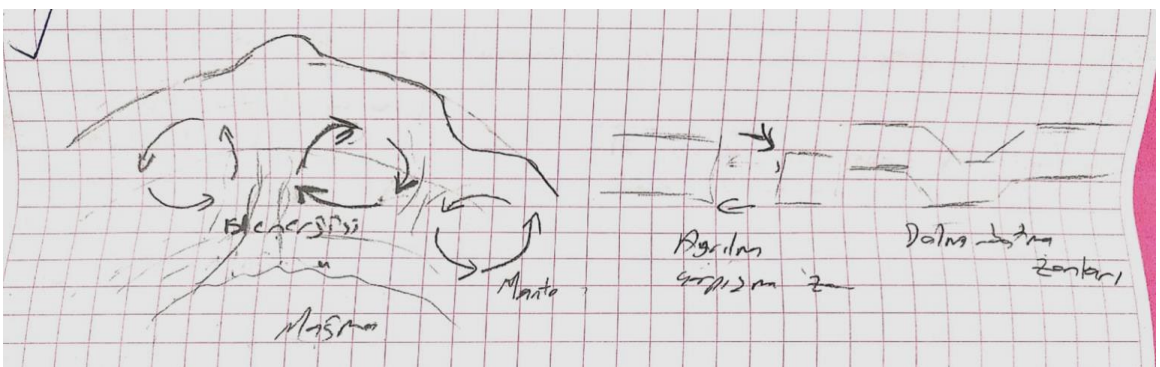
Şekil 5. Çekirdek ve 5500 °C

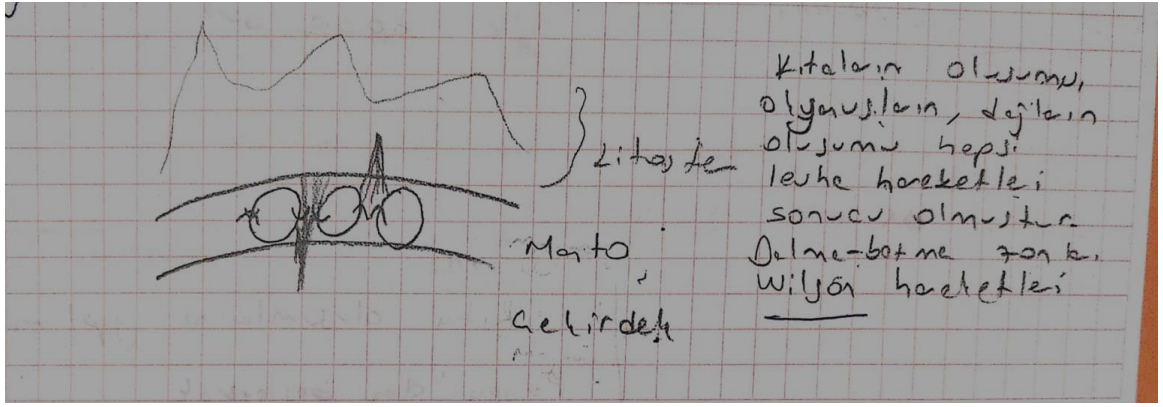
Şekil 6. Hafif - Ağır Levhalar

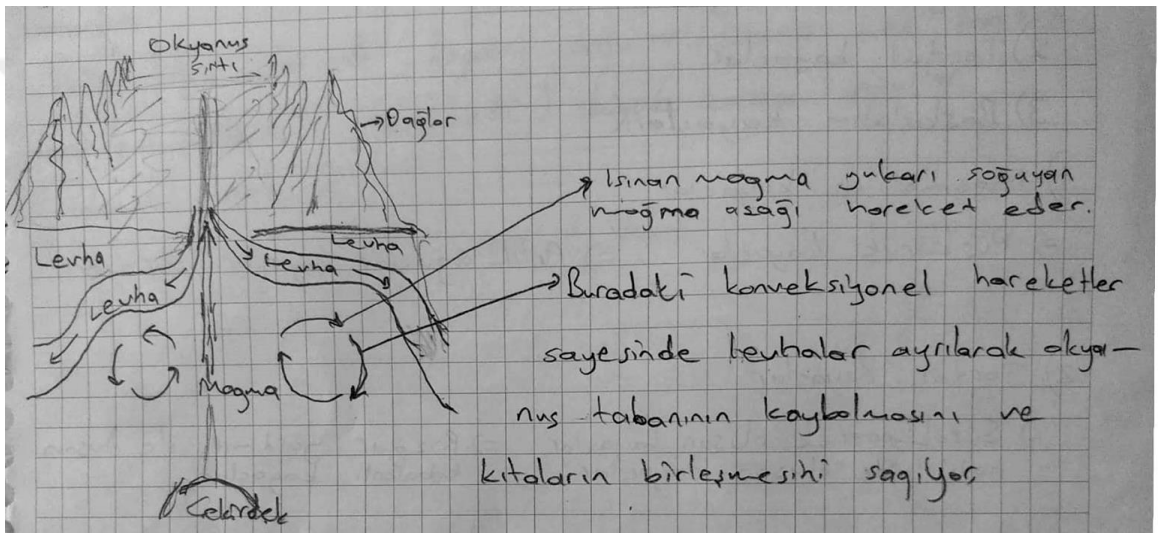
Şekil 7. Açılma (rift)

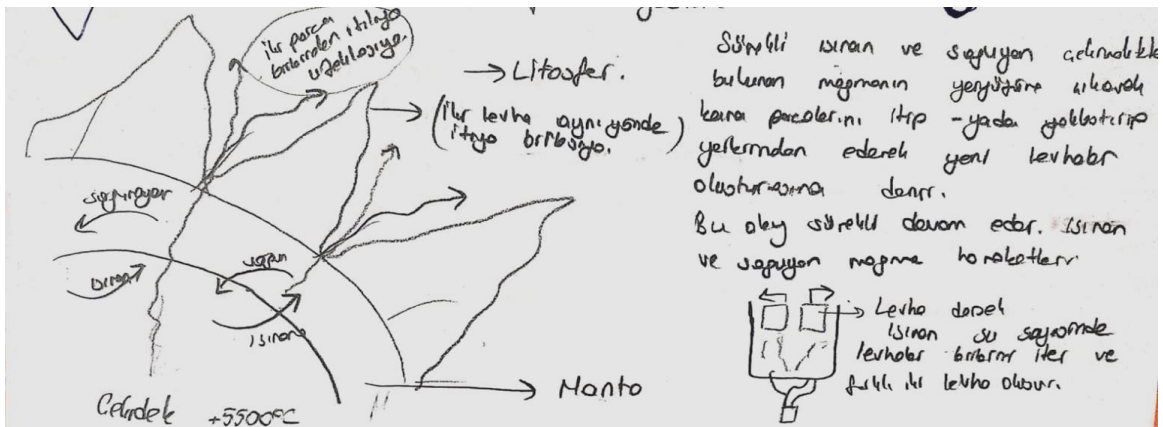
Şekil 8. Dalma – Batma Bölgesi (zonu)

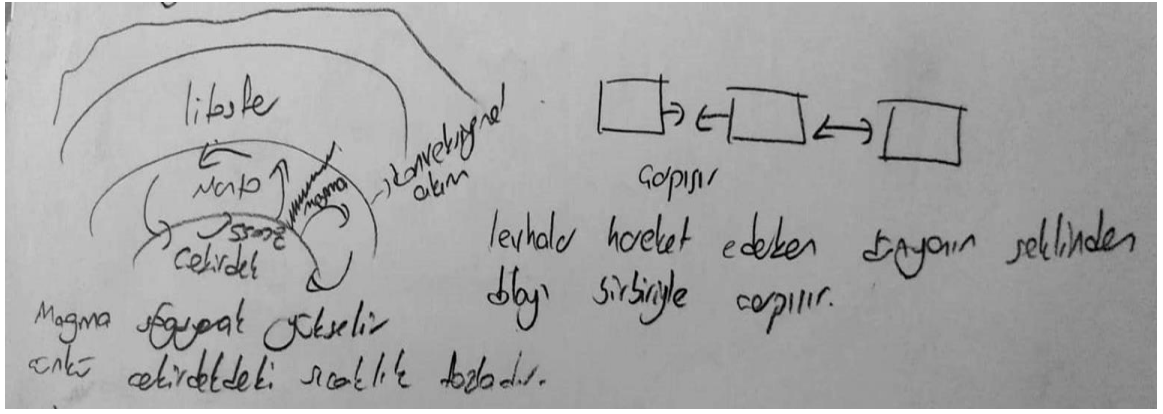
Şekil 9. Wilson Hareketi (döngüsü)

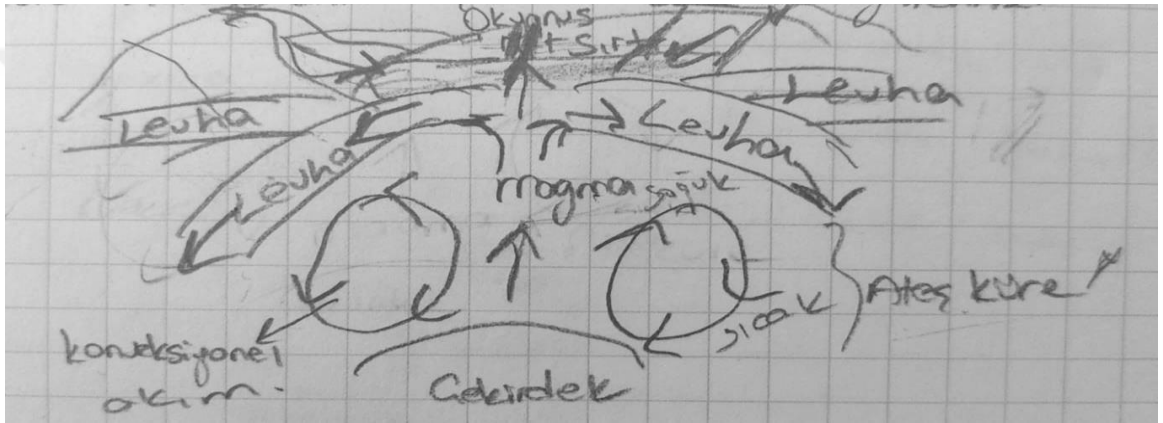
Şekil 10. Konveksiyonel Akım

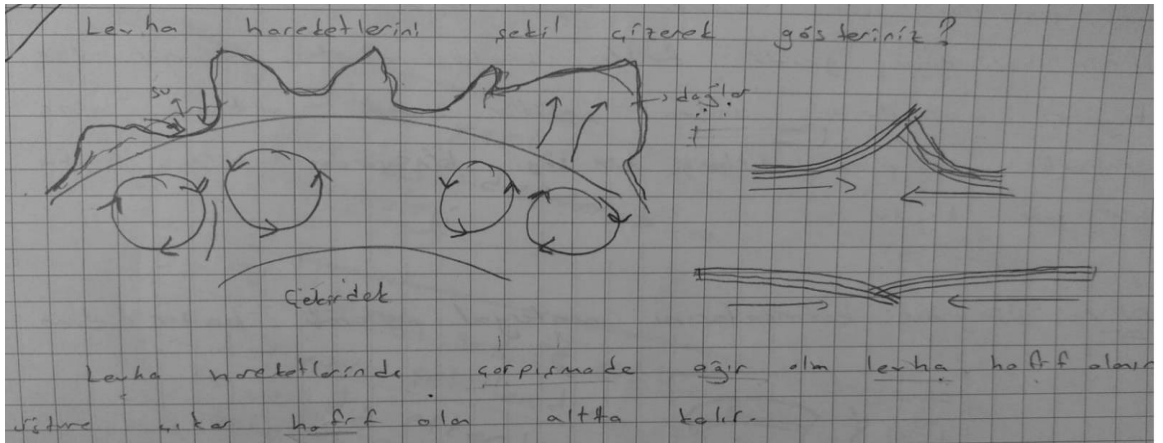
Şekil 11. Soğuma ve Isınma; Litosfer ve Manto

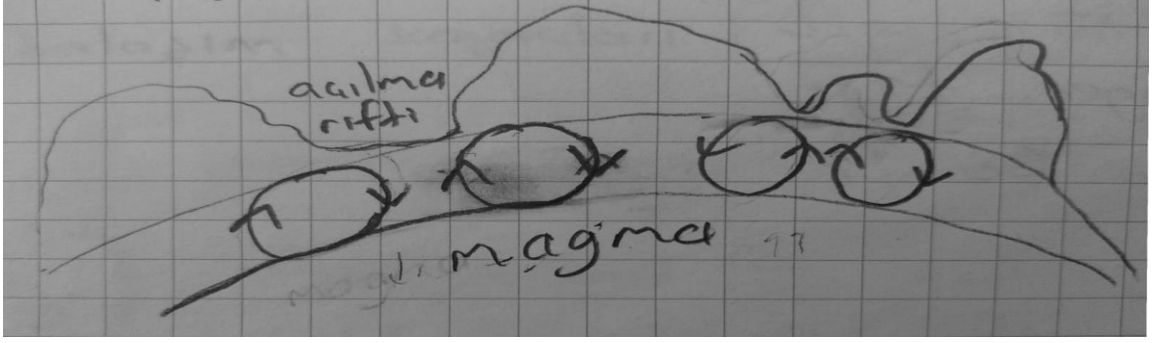
Şekil 12. Levhaların Çarpışması / Uzaklaşması

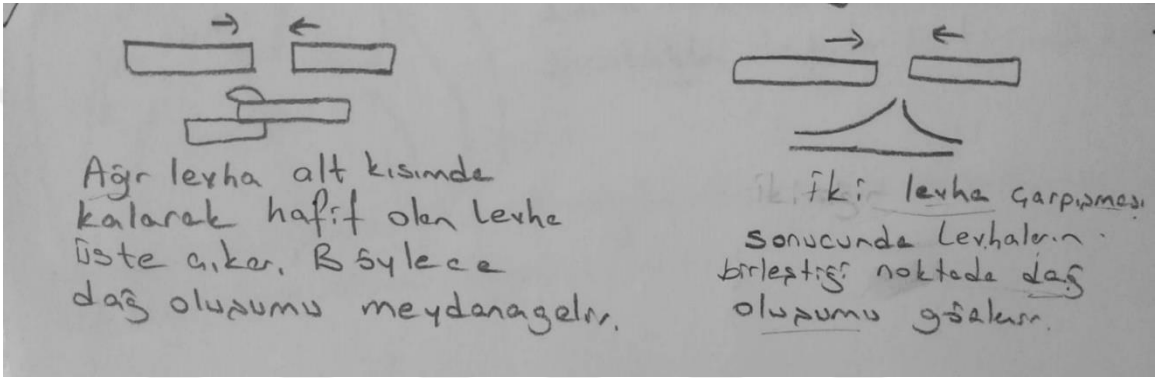
Şekil 13. Okyanus Sırtı – Ateşküre

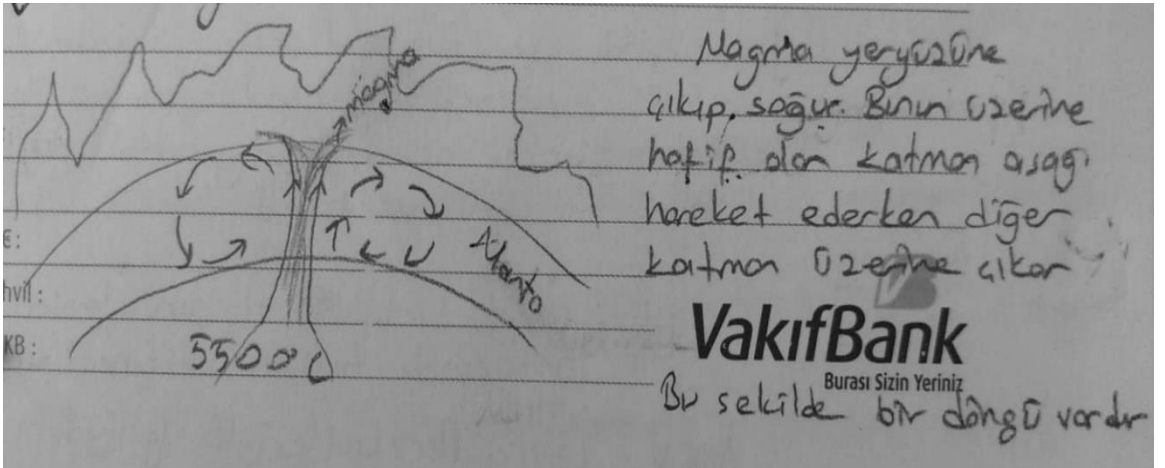
Şekil 14. Levha Çarpışması Çizimleri - Dağlar

Şekil 15. Açılma (rift) Alanı, Konveksiyonel Döngü

Şekil 16. Ağır, Hafif Levhalar – Dağ Oluşumu

Şekil 17. Manto – 5500 °C

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı araştırmanın sonuçlarına ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Belgesel filmlerle uygulamaya dayalı öğretimin yapıldığı deney grubu ($\bar{X}=8.30$) ile programa dayalı öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ($\bar{X}=8.10$) ön test ortalamalarının analizine göre, “DİYLT” konusundaki grupların ön bilgilerinin yani bilgi düzeylerinin deney öncesinde birbirine yakın veya denk olduğu söylenebilir (Tablo 10, Tablo 12, Tablo 14).

Hem deney grubu hem de kontrol grubunun ön test ve son test ortalamaları arasında artış gözlenmiştir. Deney grubunun son test ortalaması ($\bar{X}=14.80$) kontrol grubunun ortalamasından ($\bar{X}=11.20$) daha yüksektir. Son testte en yüksek başarıyı deney grubu göstermiştir. Bu bilgilere göre belgesel filmlere dayalı öğretimin akademik başarıya, programa dayalı gerçekleştirilen öğretime göre daha fazla olumlu etkisi olduğu şeklinde yorumlanabilir (Tablo 10, Tablo 12, Tablo 14)

Her iki grupta da kalıcılık testi ortalamalarının son teste göre düşüş gözlemlenmiştir. Deney grubu kalıcılık testi ortalamasınının ($\bar{X}=12.63$) kontrol grubu ortalamasına ($\bar{X}=9.67$) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara dayanarak deney grubuna uygulanan belgeseller ile öğretim yönteminin öğretmen adaylarının bilgilerin saklanmasında, hatırlayıp geri getirilmesinde özetle kalıcılığı sağlamada olumlu etkisi olduğu söylenebilir (Tablo 11, Tablo 13, Tablo 14)

Tablo 16’ya göre her iki gruptaki öğretmen adaylarının “DİYLT” konusundaki başarıları ile ilgili olarak, ön test son test ve kalıcılık testi ortalama başarı puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Deney grubu [$F(2, 89)=64.96, p<.01$] Kontrol grubu [$F(2, 89)=23.38, p<.01$].

Tablo 19'a göre belgesel ve programla öğretim uygulamasına deney ve kontrol grubu üzerinden katılan öğretmen adaylarının ön test, son test ve kalıcılık testinden elde edilen puanların ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur [$F(1, 58)=43.63, p<.01$]. Grup ayrımı yapılmaksızın araştırmada yer alan öğretmen adaylarının deney öncesi, sonrası ve kalıcılık testlerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark belirlenmiştir [$F(2, 116)=100.98, p<.01$]. Buna göre grup farkı gözetmeksizin öğretmen adaylarının "DİYLT" konusundaki başarılarının uygulanan öğretim yöntemine bağlı olarak değiştiği söylenebilir.

Farklı işlem gruplarında (D/K) farklı öğretim yöntemiyle eğitim alan deney ve kontrol grubundaki öğretmen adaylarının "DİYLT" konusu testine ait başarı puanlarının deney öncesi, deney sonrası ve kalıcılık testinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. İki farklı grupla iki farklı öğretimin gerçekleştirildiği tekrarlı ölçümler (öntest, sontest, kalıcılık) faktörlerinin "DİYLT" konusu testi başarı düzeyleri üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir [$F(2, 116)=14.08, p<.01$].

Bu bulgular ışığında belgesel filmler ile yapılan öğretimin, programa dayalı öğretim göre Fen Bilgisi Öğretmenliği 3. sınıf öğretmen adaylarının Yer Bilimi dersindeki "DİYLT" konusuna ait akademik başarıyı artırmada ve kalıcılığı sağlamada daha etkili olduğunu göstermektedir. Ulaşılan bu sonuçlar belgesel filmlerle gerçekleştirilen öğretime dair yapılan diğer araştırmalarla (Çilek, 2004; Öztaş, 2007; Türker ve Aslan, 2008; Yazıcı, 2008; Üstündağ, 2012; Kapucu, 2013; Mutlu ve Tokcan, 2013; Bektaş Öztaşkın, 2013; Doğan, 2015; Başkalyoncu, 2017) tutarlı ve bu araştırmaları destekler niteliktedir.

5.2. Öneriler

Bilimsel ve gerçekçi yapısı, var olan bilgileri sorgulatması, anlatımlarda kullanılan her türlü görselleştirme (grafik, animasyon, 3 boyut teknolojisi) ve anlattığını görenek öğrenmemizi sağlayan içeriği yani görsel konusu sebebiyle belgesel filmler ele aldıkları konu ve aktardıkları görüntüler açısından bir dönemin (coğrafi ve tarihi) kanıtı olma özelliği olan, kültürün öğretilmesi ve bir bilinç aşılmasında eğitici ve önemli görevleri bulunmaktadır.

Coğrafya derslerinde belgesel film kullanılması öğrencilerde kavram, olgu, olay veya durumu daha iyi, daha kolay anlayabilmelerine, dikkat, gözlem algılama becerilerinin geliştirilmesine fayda sağlayacağı öngörülmektedir. Böylece öğrencilerin etkili bir öğretim süreci yaşamasında ve dikkate değer akademik başarıları da beraberinde getireceği literatürdeki diğer araştırmalara göre de aşikârdır.

Araştırmamızdan edindiğimiz tecrübelerle dayanarak öğrencilerin görüntüler (video, film, belgesel film) üzerinden öğrenimlerinde öğretmenlerin de önemli rolü bulunmaktadır. Çünkü öğrencinin neye nasıl bakması, nelere dikkat etmesi, hareketli görüntüyü nasıl okuması ve anlaması gerektiği gibi bilginin kazanılma, kullanılma ve geri getirme sürecini etkileyen bu gibi durumlarda öğretmenin farkındalık yaratarak rehber olup yönlendirme yapması gerekmektedir.

- 1- Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler gerekli çalışmalar yaparak öğretimde kullanılmak üzere ders içeriklerine uygun belgesel filmler hazırlanmalı, bu belgeseller kategorize edilerek herkesin ulaşabileceği bir dijital kütüphane oluşturulmalıdır.
- 2- Farklı eğitim kademelerine uygun olarak belgesel filmler kataloğu hazırlanmalıdır.
- 3- Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler belgesel filmlerle öğretim yöntemini destekleyerek ders programlarında yer vermeli, belgesel filmlerin dahil edildiği kazanım odaklı ders programları hazırlanmalıdır veya revize edilmelidir.
- 4- Üniversitelerde özellikle öğretmen adaylarının eğitimine yönelik belgesel filmlerle kavram öğretimine dair seçmeli dersler açılmalıdır.
- 5- Belgesel filmlerin öğrenci ve öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi, motivasyon, tutum, beceri, görüşlerine öğrencilerin ise kavram yanılgılarını gidermesine yönelik akademik çalışmalar yapılmalıdır.
- 6- Ders kitaplarının gereken bölümlerine izlenilebilecek belgesellerin adresleri (barkod, karekod, link, şifre, vb.) eklenerek konunun daha etkili öğretilmesi sağlanmalıdır.
- 7- Öğrenmeyi sınıfla sınırlı tutmayarak MEB'in geliştireceği uygulamalarla öğrenci/öğretmen numarası ile erişilebilen belgesellerin sınıf dışında da (telefon veya tablet) kullanılacağı ortamlar oluşturulmalı, öğrenme yaşamın her anına yayılmalıdır.

- 8- Belgesel film kullanımının etkililiğini daha fazla ortaya çıkaracak akademik çalışmalar yapılmalıdır.

Eğitimde potansiyel faydaları için kullanılması düşünülen belgesellerin aranması, temini edilmesi, tasnifi hususunda konularına göre yapılacak örnek bir sınıflandırma (Tablo 21) bu süreci kolaylaştıracaktır.

Tablo 21. Konularına Göre Belgesel Filmlerin Sınıflandırılmasına Örnek

Konularına Göre Belgesel Filmler				
Arkeoloji	Bilim / Teknoloji	Biyografi	Doğa	Felsefe
Eğitim	Gezi / Seyahat	Kültür	Politik	Psikoloji
Sanat	Sosyal / Toplumsal	Spor	Tarih	Uzay

(Araştırmacı tarafından sınıflandırılmıştır)

Tablo 21'deki genel sınıflandırmayı geliştirerek dersler, üniteler hatta kazanım odaklı bir sınıflandırma yapmakta mümkündür. Öğretmenler hem belgesellerin varlığı, içeriği hakkında bilgilenecek hem de öğretim sürecinde ilgili ünite ve konularda bu belgeselleri daha kolay kullanabilecektir. Bunlara şöyle örnekler (Tablo 22) verilebilir.

Tablo 22. Belgesellerin Ders Ünite ve Konularına Göre Sınıflandırılması

Ders	Sınıf	Ünite	Konu	İlgili Belgesel	Belgesel Süresi	Dili
Coğrafya	9	Doğal Sistemler	Coğrafi Rehberim: Haritalar	Harita Güncesi Serisi	20-40 dk.	Türkçe
Coğrafya	9	Beşeri Sistemler	Yerleşmeler Yer Seçimi ve Dağılışı	Doğu Karadeniz: Sisler Kovulunca	45 dk.	Türkçe
Coğrafya	10	Doğal Sistemler	Dünyanın Tektonik Oluşumu ve Değişimi	Kıtaların Yükselişi (Rise of the Continents)	45 dk.	Türkçe
Coğrafya	12	Doğal Sistemler	Küresel İklim Değişimi	Uygunsuz Gerçek (An Inconvenient Truth)	1 saat 58 dk.	Türkçe

(Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur)

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (1995). *Popüler Sinema ve Türler*. (1. Baskı) İstanbul: Alan Yayıncılık
- Aitken, I. (2013). *The Concise Routledge Encyclopedia of the Documentary Film*. USA: Routledge Taylor & Francis Group
- Adalı, B. (1986). *Belgesel Sinema*. İstanbul: Hil Yayınları
- Adanır, O. (2003). *Sinemada Anlam ve Anlatım*. (2. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları
- Akbulut, D. (2012). *Sinemanın İlkleri Belgesel ve Deneysel Sinema*. (1. Baskı). İstanbul: Etik Yayınları
- Akbulut, N. T. (2005). Belgesel Filmlerin, Bağlamsal, İşlevsel ve Yapısal Bakış Açısı İle Yeniden Sınıflandırılması Üzerine Bir Çalışma, (Pembecioğlu, N.) *Belgesel Film Üstüne Yazılar*. (1. Baskı) Ankara: Babil Yayınları, ss. 91-143
- Alkan, C. (1984). *Eğitim Teknolojisi: Kavram, Kapsam, Süreç, Ortam, İşgören, Uygulama*. (2. Baskı) Ankara: Yargıçoğlu Matbaası
- Alkan, C. (1998). *Eğitim Teknolojisi*. (6. Baskı) Ankara: Anı Yayıncılık
- Arık, M. B. (2005). Popüler Kültür ve Belgesel Tüketimi., Pembecioğlu, N. *Belgesel Film Üstüne Yazılar*. (1. Baskı) Ankara: Babil Yayınları, ss. 144-155
- Bakırcıoğlu, R (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık
- Başkalyoncu, H. (2017). *Bilimin Doğası ve Maddenin Tanecikli Yapısı Öğretiminde Bilim Tarihi Belgesel Filmlerinin Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

- Barnwell, J. (2011). *Film Yapımının Temelleri*. (1. Basım). (Çev. Güleğül Altıntaş) İstanbul: Literatür Yayınları
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime Giriş*. (4. Baskı). Ankara: Kadioğlu Matbaası
- Bektaş Öztaşkın Ö. (2013) Sosyal Bilgiler Derslerinde Belgesel Film Kullanımının Akademik Başarıya ve Bilinçli Farkındalık Düzeylerine Etkisi. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 147-162
- Berger, J. (1995). *Görme Biçimleri*. (6. Baskı). (Çev. Yuldanur Salman) İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinali 1972’de yayımlandı).
- Büyükkaragöz, S., Muşta M. C., Yılmaz H., Pilten Ö. (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş Eğitimin Temelleri*. (1. Baskı) Konya: Mikro Yayım.
- Büyüköztürk, Ş. (2001). *Deneysel Desenler*. (1. Baskı) Ankara: PegemA Yayıncılık
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. (11. Baskı) Ankara: Pegem Akademi
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (22. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.
- Foss, B. (2012). *Sinema ve Televizyon Anlatım Teknikleri ve Dramaturji*. (1. Basım) (Çev. Mustafa K. Gerçek) İstanbul: Hayalperest Yayınevi
- Can, A. (1996) *Çocuk ve Çizgi Film*. (1.Baskı) Konya: Öz Eğitim Yayınları
- Carrière J. C. (1995). *Sinemanın Gizli Dili*. (1. Baskı). (Çev. Simten Gündeş) İstanbul: Der Yayınları
- Cerçi, S. (1997). *Belgesel Sinema*. (1. Baskı). İstanbul: Şule Yayınları

- Cereci, S. (2008). *Mağaradan Ekrana Görüntünün Öyküsü*. (1. Basım) Ankara: Nobel Yayınları
- Çelik, L. (2011). Öğretim Materyallerinin Hazırlanması ve Seçimi., Ö. Demirel, E. Altun (Editör). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, ss. 27-66
- Çilek, S. (2004). *Üst Seviye İngilizce Öğrencilerine Dinlediğini Anlama ve Anlaşılır Konuşma Becerisi Kazandırmak Amacıyla İngilizce Altyazılı Belgeseller ile Uygulamalı Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya
- Çilenti, K. (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara: Kadioğlu Matbaası
- Coşkun, E. (2009). *Dünya Sinemasında Akımlar*. (3. Basım) Ankara: Phoenix Yayınevi
- Coşkun, M. K. (2011). *Kavram Öğretimi*. (1. Baskı) Adana: Karahan Kitabevi
- Çomak, N. (2005). Türk Sinemasında Ordu Merkezli Sinema Dairesinin Önemi ve Yeri Sinemanın Doğuşu ve Ülkemize Girişi., (Pembecioğlu, N.) *Belgesel Film Üstüne Yazılar*. (1. Baskı) Ankara: Babil Yayınları, ss. 31-35
- Demirel, Ö. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Usem Yayınları
- Demirel, Ö. (2004). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme: Öğretme Sanatı*. (7. Baskı) Ankara: Pegem A Yayınları
- Doğan, M. (2015). *Çevre İçerikli Belgesel Filmlerinin Uludağ Üniversitesi Hazırlık Sınıfı Almanca Öğrencilerinin Sözcük Dağarcıklarının Gelişimine Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa
- Doğanay, H. (2002). *Coğrafya Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Aktif Yayınevi

Driscoll, M. P. (2012). *Öğretim Süreçleri ve Öğrenme Psikolojisi*. (Çev. Ö. F. Tutkun, S. Okay ve E. Şahin) Ankara: Anı Yayıncılık. (Eserin orijinali 2005’de yayımlandı).

_____. *Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü’nü Tanıyalım*. (2010). Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü. 6 Haziran 2010 tarihinde alınmıştır. Web:egitek.meb.gov.tr/egitek/Birimlerimiz/EgitekiTaniyalim.pdf

Eldaş, D. (Aralık, 2011). *Öğretmenlere Dijital Göç Çağrısı*. NTV Türkiye Haberleri, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ogretmenlere-dijital-goc-cagrısı,IljJU44MJEi6iN-2IGfmg> adresinden 20 Ocak 2018’de alınmıştır.

Ergin, A. (1995). *Öğretim Teknolojisi İletişim*. (1. Baskı) Ankara: Pegem Yayın No:17

Ertürk, S. (1979). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları

Evren, B. (2013). Balkanların ve Türk Sinemasının İlk Yönetmenlerinden Manaki Kardeşler. *Hayal Perdesi Sinema Dergisi*. Sayı 37

Evren, B. (2014). *Türk Sinemasının 100. Yılı*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Güncel Türkçe Sözlük. (20 Mayıs 2019). Türk Dil Kurumu Resmi Web Sitesi: <http://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır

Gündeş, S. (1998). *Belgesel Filmin Yapısal Gelişimi Türkiye'ye Yansımaları*. (1.Baskı) İstanbul: Alfa Yayınları

Güngördü, E. (2001). *Liselerde Coğrafya Dersi Öğretimi*. (1. Basım). Ankara: Nobel Yayınları

Güvemli, Z. (1960). *Sinema Tarihi*. Ankara: Varlık Yayınları

- Grierson, J. (1968). Belge Film Üstüne. (Çev. Akşit Göktürk). *Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi*. Sinema Özel Sayısı. 16 (196) 343-347
- Hayward, S. (2012). *Sinemanın Temel Kavramları*. (Çev. Uğur Kutay, Metin Çavuş) İstanbul: Es Yayınları
- Hunt, R. E., Marland, J., Rawle, S. (2012). *Film Dili*. (1. Basım). (Çev. Senem Aytaç) İstanbul: Literatür Yayınları (Eserin orijinali 2010 yılında yayımlanmıştır)
- İşman, A. (2003). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. (1.Basım) İstanbul: Değişim Yayınları.
- İşman, A. (2011). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (4.Baskı) Ankara: Pegem Akademi.
- Hasa (2016). *Difference Between Documentary and Feature Film* (2016). Web: <https://pediaa.com/difference-between-documentary-and-feature-film/> (12 Aralık 2018'de alınmıştır)
- İri, M. (2011). Erken Dönem Sinema Kuramcıları - Münsterberg, Pudovkin, Eisenstein, Arnheim. Der. İri, M. *Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar*. (2. Baskı). İstanbul: Derin Yayınları
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (22. Baskı) Ankara: Nobel Yayıncılık
- Kapucu, M. S. (2013). *Fen ve Teknoloji Dersinde Belgesel Kullanılmasınının 8. Sınıf Öğrencilerinin Hücre ile Kuvvet Konularındaki Başarılarına ve Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşlerine Etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Karademirci, A. H. (2010) Öğretim Teknolojileri: Tanımı ve Tarihsel Gelişimine Yeniden Bakmak. 12. Akademik Bilişim Konferansları 10-12 Şubat 2010. 1-5.
- Küçükahmet, L. (2003). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. (13. Baskı) Ankara: Nobel Yayınları

- Kul, S. (2014). İstatistik Sonuçlarının Yorumu: P Değeri ve Güven Aralığı Nedir? Türk Toraks Derneği. Plevra Bülteni Ocak 2014. 11-13
- MEB (2018a). Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9,10,11,12. Sınıflar) Öğretim Programı
- MEB (2018b). Ortaöğretim Coğrafya 10 Ders Kitabı. (1. Baskı)
- Monaco, J. (2002). *Bir Film Nasıl Okunur?*. (1. Baskı). (Çev. Ertan Yılmaz). İstanbul: Oğlak Yayınları (Eserin orijinali 2000'de yayımlandı).
- Mutlu, E. (1991). *Televizyonu Anlamak*. Ankara: Gündoğan Yayınları
- Mutlu, E. (1995). *Televizyonda Program Yapımı*. Ankara: Ankara İletişim Fakültesi Yayınları No:4
- Mutlu, M., Tokcan, H. (2013). Success Effect of Documentary Use in Teaching of Global Warming Subject. International Journal Of Academic Research (IJAR). Vol. 5. No. 5. September, p.263-268. DOI: 10.7813/2075-4124.2013/5-5/B.40 (Master Journal List ISI-Thomson-Reuters, without impact factor)
- Nichols, B. (2010) *Introduction to Documentary*. (2. Edition). USA: Indiana University Press
- Nichols, B. (2017). *Belgesel Sinemaya Giriş*. (1. Basım) (Çev. Duygu Eruçman) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Onaran, A. Ş. (1986). *Sinemaya Giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi
- Onaran, A. Ş. (1994). *Türk Sineması*. (1. Basım) İstanbul: Kitle Yayınları
- Özgüç, A. (1990). *Başlangıcından Bugüne Türk Sinemasında İlkler*. (1. Baskı). İstanbul: Yılmaz Yayınları

- Özgül, Y. (2012). *Türk Sinema Filmleri Ansiklopedisi 1. Cilt*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü
- Özön, N. (1963). *Sinema Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Özön, N. (1984). *100 Soruda Sinema Sanatı*. (2. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Özön, N. (1985). *Sinema Uygulayımı Sanatı Tarihi*. (1. Baskı). İstanbul: Hil Yayınları
- Özön, N. (2008). *Sinema Sanatına Giriş*. (1. Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı
- Öztaş, S. (2007). *Tarih Öğretimi ve Filmler: Tarih Öğretiminde Film Kullanılmasının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Özuyar, A. (2008). *Sinemanın Osmanlıca Serüveni*. (1. Baskı) Ankara: De Ki Yayınları
- Pembecioğlu, N. (2005). Toplum ve Belgesel Film., Pembecioğlu, N. *Belgesel Film Üstüne Yazılar*. (1. Baskı) Ankara: Babil Yayınları, ss. 23-30
- Pembecioğlu, N. (2005). Belgeselin Sorunları ve Geleceğin Belgeselleri., Pembecioğlu, N. *Belgesel Film Üstüne Yazılar*. (1. Baskı) Ankara: Babil Yayınları, ss. 239-262
- Pramaggiore, M., Wallis, T. (2008) *Film: A Critical Introduction*. (2. Edition). UK: Laurence King Publishing
- Rotha, P. (1968). Belge Filmciliğinin Bazı İlkeleri. (Çev. Akşit Göktürk). *Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi*. Sinema Özel Sayısı. 16 (196) 341-343
- Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema*. (1. Baskı). (Çev. İbrahim Şener). İstanbul: İzdüşüm Yayınları
- Saban, A. (2014). *Öğrenme-Öğretme Süreci*. (7. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık

- Scognamillo, G. (1987). *Türk Sinema Tarihi Cilt 1* (1. Basım). İstanbul: Metis Yayınları
- Scognamillo, G. (1988). *Türk Sinema Tarihi Cilt 2* (1. Basım). İstanbul: Metis Yayınları
- Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. (15. Baskı) Ankara: Pegem Akademi
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. (22. Baskı) Ankara: Pegem Akademi
- Singleton, R. S. (2004) *Amerikan Sinema Terimleri Sözlüğü*. (Çev. Selçuk Taylaner) İstanbul: Es Yayınları
- Susar, A. F. (2004). *Türkiyede Belgesel Sinemacılar*. (1. Baskı) İstanbul: Es Yayınları
- Şimşek, N. (2002). *Derste Eğitim Teknolojisi Kullanımı*. (2. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları
- Slavin, R. E. (2012). *Eğitim Psikolojisi Kuram ve Uygulama*. Abacı, R. (2017). *Etkili Ders*. (Çev. Ed. G. Yüksel) (10. Baskı) Ankara: Nobel Yayınları
- Tağ, Ş. (2003). *Belgesel Sinema ve Türleri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sinema-Televizyon Anabilim Dalı, Eskişehir
- Taş, H. İ. (2007). *Coğrafya Eğitimi*. İstanbul: Aktif Yayınevi
- Teksoy, R. (2009). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*. (3. Baskı). İstanbul: Oğlak Yayınları
- Turan, İ. (2002). Lise Coğrafya Derslerinde Kavram ve Terim Öğretimi ile İlgili Sorunlar. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, 67-84

- Türker, H., Aslan, Ö. (2008). İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminde Belgesel Filmlerin Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı 24: 92-104
- Tokcan, H. (2013). The Effect Of Cartoons On The Success Of Teaching Earthquake Topic In 4th Grade Social Studies Course. *International Journal Of Academic Research (IJAR)*. Vol. 5. No. 2. March, p. 281-287. DOI: 10.7813/2075-4124.2013/5-2/B.44 (Master Journal List ISI-Thomson-Reuters, without impact factor)
- Uşun, S. (2012). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (2. Baskı) Ankara: Nobel Yayınları
- Ülgen, G. (2004). *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar*. (4. Baskı) Ankara: Nobel Yayınları
- Üstündağ, N. (2012). *Bir Ders Materyali Olarak Belgesel Sinemanın Eğitim İşlevinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Varış, F. (1978). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları: 70
- Wiegand, P. (1997). *Children and Primary Geography*. (Reprinted) Cassell: England
- Yakar, H. G. İ. (2013). Sinema Filmlerinin Eğitim Amaçlı Kullanımı: Tarihsel Bir Değerlendirme. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 19 (10-1), 21-36
- Yalın, H. İ. (2007). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. (19. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları
- Yalın, H. İ. (2012). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. (24. Baskı) Ankara: Nobel Yayınları

Yanpar, T., Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık

Yanpar, T. (2006). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (7. Baskı) Ankara: Anı Yayıncılık

Yavuzer, H. (2000). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Yazıcı, S. (2008). *Belgesel Destekli Tarih Öğretiminin Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon

Yıldırım C. (1966). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Öğretmeni İş Başında Yetiştirme Bürosu Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ahmet Şakir ATÇI
Doğum Yeri : Adana
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : ahmetatci@gmail.com
(535) 449 20 20

EĞİTİM

- Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans
- Niğde Üniversitesi Eğitim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
- Adana Paksoy Lisesi

İŞ TECRÜBESİ

Karaisalı Ömer Nasuhi Bilmen Ortaokulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR

Atç1, Ahmet Ş. (2011). Doğal ve Tarihi Mekânların Eğitimsel Boyutu, I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 16-19 Kasım 2011, Nevşehir Üniversitesi.

Atç1, A. Ş., Altın, B. N., (2011). Her Zaman Ve Her Yerde Eğitim (Sınıf İçinde Sınıf Dışı Eğitim Etkinliği Örnekleri), 10. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Cumhuriyet Üniversitesi, 5-7 Mayıs 2011, Sivas.

Altın, B. N., Atç1 A. Ş., (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Sınıf İçinde Sınıf Dışı Eğitim Etkinlikleri (İnternet Tabanlı Uygulamalar), Sosyal Bilgiler Öğretimi, PegemA Yayıncılık, Ankara. 546-582